

**Національний університет "Чернігівський колегіум"
імені Т. Г. Шевченка**

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського
кафедра історії України, археології та краєзнавства

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

**«Гендерна освіта у професійному становленні майбутніх
вчителів історії»**

Виконав:

студентка II курсу, 61 групи

спеціальності

014.03 Середня освіта (Історія)

Горго Катерина Олександрівна

Науковий керівник:

кандидатка педагогічних наук,

доцентка

Юда Л. А.

Чернігів – 2024

Роботу подано до розгляду « _____ » _____ 20__ року.

Студент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Результат захисту

(оцінка)

(дата захисту)

Голова АК

(підпис)

(прізвище та ініціали голови АК)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства

протокол № _____ від « _____ » _____ 20__ року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в атестаційній комісії.

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ЗВО.....	9
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННЯ	
ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ.....	36
Висновки до другого розділу.....	63
РОЗДІЛ 3. ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ЗВО:	
НА ПРАКТИЦІ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ ТА	
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М.	
ЛАЗАРЕВСЬКОГО.....	65
Висновки до третього розділу.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Гендерна освіта є невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу та важливим чинником формування особистості, яка здатна критично осмислювати соціальні ролі й зобов'язання, сприймати різноманітність та сприяти справедливості у суспільстві. У контексті української освітньої реформи особлива увага приділяється принципам гендерної рівності, інклюзії та прав людини. Тому гендерна освіта стає пріоритетним напрямом в освіті, який впливає не лише на особистісне зростання молоді, але й на процес професійної підготовки вчителів, зокрема вчителів історії. Гендерна освіта, як одна з новітніх парадигм у сфері педагогіки, набуває дедалі більшої актуальності в умовах сучасних соціокультурних і політичних процесів. В умовах глобалізації та посилення міжнародного співробітництва в освітній сфері особливу увагу приділяють питанням гендерної рівності, інтеграції гендерної перспективи в навчальні програми та запровадженню гендерного підходу в освітній процес. В Україні, яка активно прагне до європейських стандартів, ці питання мають особливе значення, адже забезпечення гендерної рівності є основоположним принципом демократичного суспільства, що будується на засадах толерантності, прав людини та інклюзивності.

Історія як навчальний предмет виконує не лише інформативну, але й виховну функцію. Вона формує громадянські та світоглядні цінності у школярів, допомагає їм усвідомлювати своє місце в суспільстві та розуміти соціально-культурні контексти, в яких вони живуть. На жаль, у традиційній історичній освіті часто спостерігається брак уваги до гендерних аспектів, і це призводить до стереотипізації та викривленого сприйняття ролі жінок і чоловіків у різні історичні періоди. Тому важливим завданням є підготовка майбутніх учителів історії, які здатні інтегрувати гендерну перспективу в освітній процес, підтримуючи принципи рівності та прав людини.

Особливо важливою є роль гендерної освіти у підготовці майбутніх педагогів, зокрема вчителів історії, які повинні формувати у школярів

науково обґрунтоване та об'єктивне розуміння соціально-історичних процесів. Предмет історії є одним із тих, що активно впливає на формування світогляду учнів, адже він охоплює не лише знання про минуле, а й формує уявлення про сучасний світ і майбутнє. Тому майбутні вчителі історії повинні володіти не тільки знаннями з предмета, але й усвідомлювати значення гендерного підходу для уникнення стереотипізації історичних фактів і формування толерантного середовища у навчальному процесі.

Актуальність дослідження зумовлена потребою у вихованні сучасних вчителів, які не лише володіють знаннями з історії, але й здатні транслювати гендерну культуру, протистояти стереотипам і сприяти вихованню толерантності у школярів. В умовах швидкого розвитку демократичних інститутів та інтеграції до європейського освітнього простору Україна зобов'язується дотримуватися міжнародних стандартів щодо забезпечення рівності й недискримінації. Відтак, у контексті педагогічної освіти виникає потреба у системному вивченні й запровадженні гендерного підходу, що допоможе майбутнім учителям забезпечити об'єктивний та неупереджений підхід до викладання історії. Сьогодні, в умовах прискореного розвитку інформаційного простору, важливо забезпечити майбутнім педагогам навички та знання, які б дозволяли критично оцінювати гендерні аспекти як в історичній науці, так і у сучасних соціальних контекстах.

В останні десятиліття в Україні з'явився цілий спектр наукових досліджень, які розглядають питання гендерної освіти у наступних аспектах:

– теоретичне обґрунтування гендерної педагогіки як нової галузі педагогічної науки (В. Кравець, Л. Лендрик, С. Ліпатова, О. Луценко, С. Риков, Л. Штильова, О. Цокур).

– вітчизняний і зарубіжний досвід розвитку гендерної освіти (О. Вашетіна, Л. Кобелянська, О. Кобзева, О. Луценко, О. Петренко, А. Толстокорова, С. Хрисанова, Н. Чухим);

– проблеми формування гендерної компетентності суб'єктів освітнього процесу (Г. Бреслав, Т. Голованова, О. Железняк, І. Загайнов, А. Мудрик, Л. Надолинська, С. Рожкова, Б. Хасан);

– проблеми гендерного виховання та формування гендерної культури учнів та здобувачів освіти (О. Болотська, М. Борякіна, О. Васильченко, С. Вихор, І. Євтушенко, І. Іванова, С. Матюшкова, Н. Павлущенко, П. Терзі, А. Шевченко, Л. Шустова);

– гендерний підхід як стратегія впровадження гендерної складової у навчально-виховний процес під час викладання окремих дисциплін (А. Апарцева, С. Вихор, Ю. Горкун, І. Герасимова, Т. Дороніна, О. Кікінеджі, О. Клименко, В. Кравець, І. Мунтян, А. Ремньова, М. Романовська, Н. Самойленко, Ж. Старовойтова, В. Суковата, М. Уланова, О. Фащук, О. Цокур, Л. Юда).

– проблеми забезпечення гендерної рівності та подолання гендерних стереотипів в освіті (С. Вихор, Л. Возна, Т. Говорун, Д. Голубєва, І. Грицай, Т. Дороніна, О. Ігнатова, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Мельник, О. Плахотнік, О. Цокур, Л. Юда, та ін.).

Проте сучасна система професійної освіти в Україні не завжди надає достатньо уваги інтеграції гендерного підходу в навчальні програми педагогічних спеціальностей. Особливо це стосується викладачів і вчителів історії.

Важливим фактором у цьому процесі є гендерна компетентність, яка включає знання, вміння й переконання, необхідні для впровадження гендерного підходу в освітню діяльність. Гендерна компетентність має вирішальне значення для викладачів історії, адже вона дає змогу переосмислити історичні події з різних перспектив і підходів, а також враховувати роль обох статей у історичних процесах.

На жаль, багато освітніх систем і досі не в змозі повністю уникнути патріархальних стереотипів та дискримінаційних елементів у підручниках, методичних посібниках та навчальних програмах. Це зумовлює важливість

запровадження системної гендерної освіти в програми підготовки педагогів, що надасть майбутнім вчителям необхідні знання і методики для формування у школярів навичок критичного мислення та гендерної толерантності.

Такий стан справ дозволяє чітко окреслити основні аспекти роботи, а саме: вплив гендерної освіти на формування професійних якостей майбутніх учителів, оцінку методів та підходів, які використовуються для підготовки до інтеграції гендерної тематики в освітній процес, а також визначення педагогічних умов, що сприяють формуванню гендерної компетентності.

Мета роботи – на основі дослідження теорії і практики гендерної освіти з'ясувати її роль у професійному становленні майбутніх вчителів історії, виявити сутність та провідні тенденції впровадження гендерних підходів у педагогічній діяльності і на цій основі розробити пропозиції, які потребують урахування гендерної компетентності в процесі викладання історії.

Завдання дослідження:

- дослідити сучасну нормативно-правову базу, яка регламентує впровадження гендерної складової в освітній процес;
- проаналізувати основні підходи, педагогічні методи, які сприяють імплементації гендерної освіти у ЗВО;
- розглянути роль гендерної освіти у формуванні професійних компетентностей вчителів історії;
- вивчити досвід впровадження гендерних підходів в освітній процес Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського;
- розробити методичні рекомендації і програму діяльності гуртка для учнів загальноосвітніх навчальних закладів «Гендер в історії».

Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки майбутніх вчителів історії у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – формування гендерної компетентності як ключової складової підготовки вчителів історії у ЗВО (на прикладі

діяльності Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського).

Методи включають комплекс теоретичних і емпіричних методів дослідження:

- теоретичний аналіз навчально-методичної літератури державних стандартів вищої освіти, нормативно-правової бази з теми дослідження;
- узагальнення вітчизняного та закордонного педагогічного досвіду застосування гендерних підходів і гендерної освіти у ЗВО;
- уточнення понятійного апарату дослідження, обґрунтування висновків;
- емпіричне дослідження; аналіз практичного досвіду впровадження гендерних підходів в діяльність ЗВО;
- експериментальна розробка програми гуртка для учнівської молоді «Гендер в історії».

Наукова новизна дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій щодо запровадження гендерного підходу в процес професійної підготовки майбутніх учителів історії. В результаті буде створено модель інтеграції гендерної компетентності в освітню програму, що дозволить студентам не лише розуміти базові аспекти гендерної рівності, а й застосовувати їх на практиці у педагогічній діяльності.

Практичне значення: у цілому, дана робота сприятиме підвищенню якості педагогічної освіти в Україні через удосконалення підходів до професійної підготовки майбутніх вчителів історії на основі гендерної освіти. Це є спробою вирішити одне з важливих завдань сучасної педагогіки – інтеграцію гендерної компетентності у професійну підготовку майбутніх вчителів, що сприятиме формуванню нового покоління педагогів, які здатні впливати на розвиток толерантного, справедливого і рівноправного суспільства.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1.

МЕТОДОЛОГІЯ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ЗВО

У сучасній освітній системі методологія гендерної освіти стає невід'ємною складовою підготовки педагогів, зокрема вчителів історії. Гендерна освіта покликана не лише надати знання про гендерну рівність та історію розвитку гендерних відносин, а й сформувати критичне мислення та навички аналізу соціальних явищ через гендерну призму. У цьому розділі досліджується концептуальна основа гендерної складової у закладах вищої освіти, основні принципи, підходи та методи, які сприяють ефективному формуванню гендерної свідомості майбутніх педагогів. Методологія гендерної освіти у закладах вищої освіти (ЗВО) є комплексом теоретичних та практичних підходів, які мають на меті інтеграцію принципів гендерної рівності в навчальний процес і професійну підготовку студентів. Впровадження гендерної освіти в освітні програми вищих навчальних закладів є стратегічно важливим кроком, спрямованим на формування у студентів розуміння соціальних ролей, цінності рівності між жінками і чоловіками, а також на створення інклюзивного освітнього середовища.

Поширення цих цінностей, які подаються як європейські ідеали свободи та прав людини, викликає питання: які саме цінності пропонуються і наскільки вони потрібні іншим культурам? Однією з таких цінностей є гендерна рівність.

Підтримуючи європейський вектор розвитку освіти, особливу увагу Україна приділяє темі рівності в освіті. Для досягнення позитивних результатів у забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільства Україна приєдналася до основних міжнародних договорів у сфері гендерної рівності, зокрема:

Пекінської декларації та Платформи дій [11];

Міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності [12];

Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [9;14;18];

Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція)[8].

Україна проводить послідовну політику, спрямовану на подолання гендерної нерівності, і ухвалила низку законів, стратегій, програм і планів дій, а саме:

Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.)[5];

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.)[7];

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) [6];

Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки [2];

Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [9];

Норма про обов'язковість здобуття учнями та вчителями гендерної компетентності знайшла своє відображення у Законі України «Про освіту» (2017 р.) [3].

У межах міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності Кабінет Міністрів України визначив зобов'язання щодо запровадження антидискримінаційної експертизи освітнього контенту та проведення гендерного аудиту закладів освіти.

Аналіз нормативно-правової бази вимагає від нас проведення ретельного аналізу змісту гендерної освіти і виокремлення основних понять, принципів, методів і напрямів її реалізації.

Так, базовим поняттям нашого дослідження є поняття «гендер». Гендер – це соціокультурний конструкт, що визначає ролі, поведінку, очікування та характеристики, асоційовані з чоловіками та жінками в суспільстві [31, с. 47].

Іншими словами, гендер – це сформована суспільством і підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик, що визначає поведінку, спосіб життя, стиль мислення, ролі та взаємини чоловіків і жінок. Ці риси формуються в процесі соціалізації та залежать від соціального, політичного, економічного й культурного контекстів, що впливають на уявлення про жінок і чоловіків відповідно до їхньої статі [73, с.45].

Його можна сприймати як суспільний феномен, що відрізняється від біологічної статі, включаючи уявлення про маскуліність та фемінність. Згідно з цим поглядом «гендер» визначає систему владних відносин, де мужність асоціюється з владою, високим статусом, компетентністю та соціальним впливом, а жіночність – із браком влади, нижчим статусом, меншою компетентністю та обмеженим впливом. Такий підхід також визнає позитивні асоціації з жіночими якостями, наприклад, турботою, і більш негативні – з чоловічими, такими як насильство. У цьому контексті соціальний статус та авторитет по-різному співвідносяться з гендерними характеристиками [48, с.47].

За визначенням В. Кравця, гендер складає систему соціальних відносин між чоловіками і жінками, відображаючи їхню взаємодію та рольові моделі у суспільстві. Термін «гендер» увійшов у вжиток із соціології і описує соціальну стать, на відміну від біологічної. Гендер є одним із ключових аспектів соціальної структури, що впливає на можливості жінок і чоловіків у таких сферах, як освіта, професійна діяльність, доступ до влади, ресурси, сімейні ролі та репродуктивна поведінка. Освітня система виявилася не готовою сприймати гендерний вимір, адже десятиліттями в школах виховували «справжніх» хлопчиків і «справжніх» дівчаток. Рольові ігри, такі

як «доньки-матері» і «козаки-розбійники», формували уявлення про те, що в дорослому житті кожен повинен займати «чоловічу» або «жіночу» роль, щоб уникнути насмішок [87,с. 13].

Гендером називають соціальну стать, соціокультурний конструкт, що визначає не лише стиль одягу і поведінки (чоловічий чи жіночий), але й психологічні якості та види діяльності, які варіюються в залежності від статі. Концепція гендеру не обмежується лише проблемами жінок, а досліджує відносини між чоловіками та жінками. Однією з перших робіт, яка чітко розрізняла терміни «стать» і «гендер», була стаття антрополога Г. Рубін «Обмін жінками», в якій гендер визначався як набір соціальних угод, через які суспільство перетворює поняття біологічної статі на об'єкт соціальної діяльності [61, с. 7].

О. Вороніна зазначає, що введення поняття «гендер» зумовлено необхідністю відокремлювати біологічну та соціальну стать. Біологічну стать слід розуміти як «сукупність анатомо-біологічних характеристик», тоді як соціальну – як «соціокультурний конструкт, який суспільство «надбудовує» над фізіологічною реальністю». Дослідниця пояснює, що поняття «гендер» охоплює складний соціокультурний процес: створення суспільством відмінностей у ролях чоловіків і жінок, їхній поведінці, ментальних та емоційних характеристиках, і результат цього процесу – соціальний конструкт гендеру [75, с. 219]. О. Кікінеджа стверджує, що відсутність чоловіків на початковій ланці освіти призводить до браку чоловічих рольових моделей для дітей, що лише підкреслює недосконалість гендерної освіти в Україні. Вона також зазначає, що рівень гендерної рівності може служити показником демократичності суспільства, відзначаючи, що термін «гендер» був спочатку підхоплений громадськими організаціями, а згодом став частиною політичного життя [87,с. 13].

До пріоритетних напрямів національної гендерної освіти належать:

- розвиток гендерних компетенцій серед педагогів та молоді як важливих життєвих навичок, що враховують найкращі практики ЄС і принципи Болонського процесу;
- формування егалітарного мислення через переосмислення гендерних стереотипів та здобуття системних знань з гендерних питань;
- розвиток гендерної чутливості та толерантності як демократичних принципів мислення, а також здатності створювати альтернативи патріархальним моделям поведінки та реагувати на гендерну дискримінацію;
- навчання учнів аналізу власних уявлень про роль і значення жінки чи чоловіка в різних сферах життя, незалежно від впливу стереотипів та упереджень;
- деконструкція культурних обмежень, пов'язаних зі статевою належністю.

Гендерний аспект Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає узгодження національного законодавства з антидискримінаційними директивами ЄС, що ставить гендерні питання на передній план у процесі реалізації цієї угоди. Цілі партнерства між Україною та НАТО також включають гендерні аспекти, зокрема в рамках Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік, де головна увага приділяється реалізації прав і свобод людини, її безпеки та добробуту. Важливою частиною цього процесу є розвиток гендерних компетенцій та спроможностей, що сприятиме постійному використанню інструментів забезпечення гендерної рівності, зокрема на регіональному рівні. Забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків залишається пріоритетним напрямом для Уряду України, і робота з інтеграції принципу гендерної рівності у всі сфери державного управління продовжуватиметься [67, с. 10]. Науково-практичне обґрунтування гендерно-інформаційних технологій з урахуванням вікових та етнокультурних особливостей відповідно до європейських стандартів, а також виявлення дієвих способів подолання гендерних стереотипів сприятимуть подальшому впровадженню

міждисциплінарного гендерного підходу в освіту, створенню гендерно-чутливих програм та їх випробуванню у вишах в умовах глобалізації та мультикультурності [29, с. 40].

На нашу думку, методологія гендерної освіти у закладах вищої освіти (ЗВО) є надзвичайно важливою складовою сучасного освітнього процесу. Вона не лише сприяє формуванню гендерної свідомості у студентів, а й допомагає подолати стереотипи, які існують у суспільстві. Метою гендерної освіти є забезпечення рівних можливостей для розвитку як особистих, так і професійних навичок усіх студентів незалежно від статі, що сприяє побудові демократичного суспільства, заснованого на принципах рівності. Це включає подолання існуючих гендерних стереотипів, розвиток критичного мислення та створення умов для гендерно збалансованого освітнього середовища. Важливим завданням є також забезпечення майбутніх фахівців, зокрема майбутніх вчителів історії, знаннями і навичками, необхідними для побудови рівноправних і недискримінаційних відносин у професійному житті.

По-перше, гендерна освіта має базуватися на принципах рівності та справедливості, що забезпечує всім студентам рівні можливості для самореалізації незалежно від їхньої статевої приналежності. Це передбачає не тільки теоретичне навчання, а й практичні заняття, які демонструють важливість гендерної рівності в різних сферах життя.

По-друге, важливо, щоб вчителі були підготовлені до викладання гендерних тем. Їхня гендерна компетентність має включати знання законодавства, розуміння гендерних стереотипів, а також уміння застосовувати відповідні методики в навчальному процесі. Таким чином, вони зможуть ефективно впливати на формування свідомості молоді та формувати позитивне ставлення до гендерної рівності.

По-третє, інтеграція гендерної освіти у навчальні програми вимагає тісної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу: адміністрацією, викладачами, студентами та суспільством. Це дозволить створити підтримуюче середовище, в якому всі учасники навчання зможуть вільно

обговорювати питання гендерної рівності, обмінюватися думками та досвідом.

До основних завдань гендерної освіти у ЗВО належать:

- підготовка студентів до роботи в умовах культурної та гендерної різноманітності;
- вироблення навичок критичного аналізу гендерних стереотипів та дискримінаційних практик;
- виховання поваги до прав людини та рівноправного партнерства у міжособистісних стосунках;
- створення гендерно інклюзивного середовища як в освітньому процесі, так і поза його межами;
- формування в майбутніх педагогів практичних навичок, необхідних для запобігання дискримінації за ознакою статі у навчальному середовищі.

Отже, методологія гендерної освіти у ЗВО повинна бути адаптована до потреб сучасного суспільства, враховуючи різноманітність студентського контингенту та їхні потреби в навчанні. Лише в такому випадку ми зможемо досягти реальних змін у ставленні до гендерної рівності та забезпечити справедливість у освітньому процесі.

Освітні стандарти, обґрунтовані у Концепції Нової української школи, передбачають формування ключових компетентностей, які потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [47, с. 9].

Про гендерну компетентність викладача, який є випускником педагогічного закладу вищої освіти, можна говорити лише за умови інтеграції гендерного компонента в системні вимоги підготовки фахівців. Так само, питання гендерної компетентності викладача-практика, який працює безпосередньо в освітньому закладі, можна ставити лише при включенні гендерного компоненту до вимог кваліфікаційної перепідготовки спеціалістів. Однак на практиці спостерігається зворотна ситуація: від учителів вимагають проведення заходів з гендерною орієнтацією, сподіваючись на їхню гендерну компетентність [41, с. 111]. При цьому

вчитель не отримує в процесі навчання і професійної підготовки відповідних знань. В освітніх програмах здебільшого відсутня гендерна складова. Така ж сама ситуація створюється і в системі підвищення кваліфікації.

Виховання на основі принципів гендерної рівності та різноманіття практикується в багатьох країнах Північної Європи, Німеччині, Скандинавії тощо. Тут вважається, що гендер не є бінарним, і кожна людина сама визначає його для себе. Гендерна самоідентифікація відбувається через внутрішнє відчуття себе як представника чоловічого, жіночого чи іншого гендера. Існує велика кількість можливих трансгендерних орієнтацій. Принцип гендерного різноманіття стає основним у міжнародній політиці, відображаючись у багатьох національних законодавствах, а процес гармонізації гендерних відносин розглядається як частина загальнодемократичного розвитку. Гендерні відносини пронизують усю культуру, соціальний устрій, державні та освітні інститути, методи прийняття рішень і стиль мислення [76, с. 19]. Гендерні стереотипи спрощують і примітивізують соціокультурне розмаїття навколо нас, причому це відбувається майже непомітно. Подібно до невидимого повітря, що пронизує наші будні, вони впливають на світогляд, поведінку і вибір кожної людини, обмежуючи життєві шляхи в залежності від біологічної статі. Перебування під впливом гендерних стереотипів означає автоматичне поширення культурно зумовлених характеристик певної статі на всіх її представників/-ниць, часто без усвідомлення того, що кожна особистість є унікальною і неповторною [58, с. 89].

Гендерна концепція суспільного розвитку та соціальних перетворень, які сприяють суспільному прогресу, передбачає рівний підхід до життя обох статей з боку суспільства та держави. Вона акцентує увагу на збалансованості можливостей для розвитку чоловіків і жінок, а також на необхідності подолання всіх форм історичної несправедливості в їхньому ставленні та оцінці результатів діяльності. Важливим аспектом є

забезпечення умов для саморозвитку та самовираження жінок і чоловіків як рівних у правах, свободах, обов'язках і відповідальності [34, с. 6].

Гендерна освіта – це освітній процес, спрямований на формування знань, навичок і компетенцій, пов'язаних із рівністю статей та деконструкцією стереотипів. Гендерна освіта охоплює процес формування знань, навичок і компетенцій, пов'язаних із рівністю статей і розвінчуванням стереотипів. Вона включає навчання про гендерні ролі, права та виховання відповідального ставлення до гендерної рівності. Цей підхід забезпечує рівний доступ до знань і можливостей для всіх учнів, незалежно від статі. Гендерна освіта відіграє важливу роль у розвитку культури взаємовідносин між чоловіками та жінками, базуючись на принципах взаємоповаги та толерантності, а також забезпечуючи можливості для самореалізації як чоловіків, так і жінок. Вона є невід'ємною складовою нормального суспільного життя, оскільки надає різним групам молоді доступ до сучасних знань про гендерні питання в різних сферах соціальної діяльності. Актуальність гендерної проблематики в освіті полягає в тому, що головними завданнями формування особистості через освіту є не лише передача знань, а й трансляція соціального досвіду. Навчальні заклади, які виконують роль агентів соціалізації особистості, також стають каналами для поширення гендерних стереотипів та норм, що формуються під впливом суспільства. Гендерна педагогіка має значний вплив на розвиток особистості здобувачів освіти в культурно-освітньому середовищі [60, с. 257].

В умовах глобалізації важливо спрямувати розвиток освітньої системи України на забезпечення рівних прав і можливостей, зокрема в напрямку євроінтеграції та успішного входження до європейського освітнього простору. Ефективне використання людських ресурсів чоловіків і жінок є ключовим чинником національного, європейського та світового розвитку. Тому забезпечення повної інформованості студентів про їхні гендерні права та можливості стає важливим аспектом цивілізації та демократизації навчального процесу в університетах.

В Україні вже є значні досягнення в галузі гендерної освіти. Більше 130 спеціальних курсів з гендерної проблематики розроблено та викладається. Також опубліковано кілька програм спеціальних курсів, ведеться журнал «Гендерні дослідження», започатковано гендерну експертизу навчальних програм у Київському національному університеті ім. Т. Г. Шевченка, розроблено навчальну програму базового курсу та навчальний посібник «Основи теорії гендеру», а також перекладено та видано ключові праці з цієї теми.

Серед проблем, що заважають розвитку гендерних підходів в освіті, можна виділити:

- інституалізацію гендерних підходів у системі освітніх та науково-дослідних установ, зокрема створення відповідних кафедр у вищих навчальних закладах та відділів у науково-дослідницьких установах НАН України та АПН України;

- включення актуальних гендерних проблем до навчальних курсів програм інститутів і центрів підвищення кваліфікації;

- реалізацію заходів з гендерної освіти/просвіти в системному режимі.

Основні напрямки перетворень, які мають вивести український освітній простір на сучасний рівень, включають:

- включення гендерних проблем до державних програм освіти як пріоритетних;

- упровадження гендерних підходів у систему вищої, середньої та початкової освіти;

- інституалізацію гендерних досліджень у системі освіти та науки в Україні;

- сприяння культурі гендерної рівності та формуванню способу життя, що базується на рівноправності чоловіків і жінок [37].

Гендерний підхід у навчанні спрямований на забезпечення рівних можливостей для самореалізації всіх учнів, зважаючи на статеві особливості. Це передбачає інтеграцію гендерних стандартів у навчальні програми та

проведення гендерної експертизи підручників. Гендерна компетентність вчителя включає знання гендерної теорії, сучасних проблем та уміння організувати навчальний процес на основі гендерної рівності [87, с. 14].

Мета гендерного підходу в освіті полягає в зміні культури взаємодії статей, переході від ієрархічних відносин до партнерських, а також у забезпеченні повного впровадження гендерної рівності та недискримінації в національну систему освіти. Важливо визначити напрямки розвитку освіти, що забезпечать систематичне дотримання гендерного підходу. Цілі та завдання цього підходу відповідають Загальній декларації прав людини та Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, які ратифіковані Україною. Таким чином, гендерна освіта та просвіта розглядаються як основні засоби досягнення гендерної рівності і як передумова розвитку егалітарного світогляду.

Завдання реалізації гендерної стратегії включають:

- проведення гендерної експертизи нормативної бази в освіті та внесення коректив;
- розробка освітніх стандартів з урахуванням гендерних аспектів;
- проведення гендерної експертизи внутрішніх документів закладів освіти;
- запровадження принципів гендерно чутливого мовлення у документообігу;
- систематичний моніторинг імплементації гендерного підходу в освіту;
- формування гендерно чутливого освітнього середовища в різних типах навчальних закладів;
- відмова від принципу «прихованої статевої профорієнтації»;
- надання інформаційної та методичної підтримки впровадженню гендерного підходу;
- формування сучасного кадрового потенціалу через навчальні курси з гендерної проблематики;

- підготовка фахівців з гендерної теорії та активізація науково-дослідної роботи;
- популяризація наукових досягнень у сфері гендерних студій.

Стратегічні цілі реалізації гендерної стратегії включають:

- повне впровадження принципів гендерної рівності та недискримінації в освітні нормативні документи;
- удосконалення організації навчально-виховного процесу з акцентом на гендерну рівність;
- формування професійної спільноти спеціалістів з питань гендерної рівності [46, с. 12].

Гендерна рівність є одним із основних принципів захисту прав людини, фундаментом для розвитку громадянського суспільства, правової держави, а також для демократичного прогресу окремих країн і глобального співтовариства. Розширення прав і можливостей як для жінок, так і для чоловіків є ключовим для подолання дискримінації, гендерної сегрегації на ринку праці, нерівної оплати праці та гендерно зумовленого насильства. У зв'язку з цим важливим є вивчення міжнародних правових стандартів у цій сфері для аналізу відповідності національного законодавства України міжнародним зобов'язанням, розвитку нових можливостей для національних, регіональних та міжнародних інститутів і механізмів забезпечення гендерної рівності, попередження та вирішення конфліктів, а також залучення до миротворчих ініціатив у секторі безпеки та оборони [62]. Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію впровадження гендерної рівності в сфері освіти до 2030 року та затвердив операційний план її реалізації на період 2022–2024 років. Основною метою Стратегії є всебічне впровадження принципів рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, а також недискримінації за будь-якою ознакою в освітній системі, а також визначення шляхів дотримання гендерного підходу на всіх рівнях і в різних сферах освіти [2].

Аналізуючи об'єктивні зміни в навчально-виховній системі, що відбулися в останні десятиліття ХХ століття, М. Горсткемпер підкреслює

необхідність якісних перетворень у впровадженні гендерного підходу. Це передбачає забезпечення однакових умов навчання для осіб різної статі та усвідомлення проблем, пов'язаних із дискримінаційними ролями, які відображаються в навчальному матеріалі та поведінці вчителів. Дослідниця зазначає, що розширення освітніх можливостей для дівчат сприятиме їхній самореалізації в майбутньому. Вона також підкреслює важливість підвищення соціальної та політичної активності дівчат. Останні два десятиліття у гендерній теорії та практиці здобуло популярності поняття «рефлексивна коедукація». Цей підхід акцентує увагу на гендерно справедливій коедукації, яка сприяє особистісному розвитку дівчат і хлопців, подоланню стереотипів та забезпеченню рівності прав і можливостей для обох статей у майбутньому. На думку німецьких дослідників Г. Фаульстіх-Віеланд та М. Горсткемпер, рефлексивна коедукація є методикою, що дотримується принципів гендерної рівності та сприяє зменшенню гендерних стереотипів у свідомості учнів і вчителів, що, у свою чергу, відкриває можливості для позитивних змін та переосмислення різних проблем з гендерної перспективи [52, с. 72].

Гендерний підхід у гуманітарних науках є новим методологічним інструментом, який враховує фактор статі у змісті освіти та міжособистісній взаємодії [30, с. 8]. У різних країнах цей підхід має різні назви, такі як «гендерний аналіз», «гендерні лінзи», «гендерний вимір». Гендерні стратегії державної політики України передбачають:

- інтеграцію комплексного гендерного підходу в основі державної політики;
- паритетне представництво обох статей на всіх рівнях влади;
- подолання гендерного дисбалансу професійної сегрегації.

Гендерний підхід розкриває суспільні явища через різні реакції чоловіків і жінок. Шкільні програми часто прищеплюють учням пасивне сприйняття соціального порядку. Прихований навчальний план не нав'язує принципи безпосередньо, але формує сприйняття через організацію завдань

та стиль спілкування. Основи критичної педагогіки були викладені Л. Альтюссером та П. Бурдьє, які наголошували на необхідності подолання стереотипів та розвитку нових, справедливих суспільних відносин. Мета критичної педагогіки – усунення нерівності та несправедливості в освіті, орієнтація вчителів на всебічний розвиток особистості [21, с. 302].

Гендерний підхід в освіті сприяє запровадженню стандартів гендерної рівності, підготовці освітніх програм без гендерної упередженості та включенню гендерних питань у систему підготовки вчителів та середню освіту. Гендерний підхід у сфері ефективного управління дозволить:

- забезпечити, щоб існуючі гендерні ролі, упередження та нерівність не впливали на доступ жінок і чоловіків до ресурсів громади чи отримання переваг від місцевої політики та програм;

- змінити підхід до традиційних гендерних ролей, зокрема через пропагування відповідального батьківства, коли на сьогодні зазвичай домінує роль матері; підтримку дівчат у галузях STEM-освіти (наука, технології, інженерія, математика), де наразі переважають чоловіки [78, с.5].

Загальний результат впровадження гендерного підходу в освіту полягає у створенні системи без гендерних упереджень та у включенні гендерно збалансованої інформації в навчальні програми. Для цього необхідно підтримувати педагогів у впровадженні гендерних стандартів та розширити їх компетенцію в цій сфері. Таким чином, гендерний підхід має бути основою освітньої практики, що забезпечить рівні можливості для всіх учнів [82, с. 159].

Гендерна освіта має на меті формування нового світогляду, позбавленого ієрархії статей, та врахування гендерного компонента в методиці виховання. Гендерна компетентність вчителя передбачає усвідомлення проблем нерівності за статевими ознаками, здатність розпізнавати стереотипи та дискримінацію, а також відповідно реагувати на прояви сексизму. Гендерна педагогіка досліджує та впроваджує гендерні аспекти в освітній процес з метою забезпечення гендерної рівності,

акцентуючи увагу на підтримці рівності та усуненні дискримінації. Гендерне виховання спрямоване на формування позитивного ставлення до представників протилежної статі, впровадження гендерного підходу в освітньому процесі та усвідомлення питань гендерної рівності.

Основне завдання гендерного виховання полягає в застосуванні гендерного підходу на всіх етапах навчання та виховання, а також у створенні сприятливих умов для розвитку індивідуальних здібностей. Ключовим засобом є інтеграція гендерної складової в освітній процес і використання особистісно орієнтованого підходу у взаємодії між учителями та учнями. Гендерна компетентність вчителя історії передбачає здатність аналізувати історичні події з урахуванням гендерного аспекту, підкреслюючи роль жінок і чоловіка в суспільстві. Гендерний підхід у гуманітарних науках є новим інструментом для аналізу міжособистісної взаємодії та врахування статі в освітньому процесі. Гендерний аспект є ключовим елементом забезпечення соціального прогресу, оскільки рівність між представниками обох статей свідчить про демократичний розвиток суспільства, яке враховує інтереси всіх його членів – як жінок, так і чоловіків, і служить основою для покращення якості життя. Гендер є одним з основних вимірів соціальної структури суспільства. Тому важливим є формування гендерної освіченості у педагогів, що є актуальним викликом сучасності. Знання соціальних і біологічних факторів, які впливають на формування гендерних ролей та ідентичності, дозволяє створювати неупереджене ставлення до самореалізації людини незалежно від її статевої приналежності, що сприяє повнішій актуалізації особистості у різних сферах діяльності. У навчально-виховному процесі гендерний підхід забезпечує орієнтацію на прийнятність взаємозамінності гендерних ролей серед вихованців [20].

На рівні державної політики Україні необхідно забезпечити комплексний гендерний підхід, паритетне представництво обох статей у владі та подолати гендерний дисбаланс у професійній вертикальній

сегрегації. Гендерний підхід є ознакою демократичної політики, що враховує інтереси обох статевих груп у суспільстві.

У школах також існує проблема прихованого навчального плану, який формує у дітей уявлення про їхні ролі у суспільстві. Цей підхід підтримує стереотипи, формуючи гендерну нерівність, і вимагає критичного осмислення та трансформації освітнього процесу для забезпечення рівності.

Гендерна компетентність педагога включає:

- розуміння основ гендерної теорії;
- знання сучасних викликів і напрямів розвитку гендерних питань;
- обізнаність у законодавчих та нормативних актах з гендерної тематики;
- усвідомлення специфіки гендерної соціалізації;
- володіння формами та методами гендерного виховання та навчання;
- навички управління процесом гендерної соціалізації учнів;
- уміння організувати навчальний процес з урахуванням принципу гендерної рівності;
- здатність формувати власну гендерну ідентичність;
- уміння стимулювати учнів до самоосвіти в питаннях гендеру;
- формування гендерної чутливості;
- повагу до індивідуальності, незалежно від статі.

Гендерні дослідження – це наукова дисципліна, яка вивчає роль, місце, активність, волевиявлення та самореалізацію чоловіків і жінок у контексті змінних історичних умов соціального життя певної епохи. Результатом розвитку гендерних досліджень як окремого наукового напрямку стало формування сучасної гендерної теорії, яку розвиває велике коло науковців із різних галузей знань [88].

Стає очевидним, що гендерна освіта сьогодні – це не лише впровадження спеціалізованих курсів, а й формування нової світоглядної позиції, що відкидає ієрархію між чоловіками та жінками, створює гендерно збалансоване середовище та враховує гендерний компонент у методиках

навчання й виховання. Це підтверджує важливість розвитку гендерної компетентності та чутливості педагогів. За В. Ковтуном, гендерна компетентність педагога складається з декількох елементів, а гендерна чутливість проявляється в умінні виявляти нерівність за статтю, розпізнавати стереотипи, упередження та дискримінацію і реагувати на прояви сексизму [87, с. 15].

Гендерна педагогіка виконує критичну функцію, обґрунтовуючи структури нерівності, які проявляються через гендерні дисбаланси. Часто це потребує ілюстрації випадків дискримінації та аналізу нерівних можливостей, а також подолання таких проблем через спільну роботу зі студентами та розробку стратегій для усунення гендерного дисбалансу. Як педагогічний напрям, гендерна педагогіка досліджує і впроваджує гендерні аспекти в навчальний процес задля забезпечення рівності, з акцентом на розвиток індивідуальних здібностей і подолання дискримінації.

За В. Кравцем, гендерне виховання – це процес формування суспільно необхідного ставлення до осіб іншої статі [86, с. 6]. Воно охоплює не лише міжстатеві стосунки, а й усі інші взаємини: в трудовій діяльності, суспільному житті, відпочинку. Завдання гендерного виховання полягають у:

- реалізації гендерного підходу в усіх освітніх процесах;
- усвідомленні значення гендерного паритету;
- підтримці емоційного розвитку та умов для самореалізації;
- формуванні досвіду егалітарної поведінки.

Гендерне виховання базується на принципах гуманітарної педагогіки, яка підкреслює, що не існує видів діяльності, призначених виключно для певної статі; здатність освоїти будь-який вид занять визначається індивідуальними інтересами, здібностями та мотивацією. І чоловіки, і жінки виконують однаково важливі ролі в сім'ї та у вихованні дітей; хлопці та дівчата, чоловіки й жінки мають рівні можливості у здобутті трудових навичок і в кар'єрному розвитку. Виховання має спиратися на ідею рівних здібностей і можливостей обох статей та їхніх життєвих сценаріїв, без поділу

дітей за статтю у різних сферах діяльності, іграх, навчанні чи майбутніх планах. Також слід розвивати в дітей здатність протистояти стереотипам і статево-зумовленим очікуванням, а також підтримувати доброзичливе співіснування статей через гендерно-нейтральне виховання. Виховання має бути рівнозначним, базуватися на однакових ролях і залученні до аналогічних видів діяльності [31, с. 67].

Інтеграція гендерної складової та орієнтація на особистісний підхід у взаємодії з учнями – основні засоби для реалізації гендерного виховання в освітньому процесі. Як зазначає В. Кравець, гендерне виховання пов'язане з естетичним, моральним, фізичним, розумовим та трудовим вихованням [20]. Гендерна компетентність викладача історії вимагає здатності аналізувати історичні події та постаті з гендерної точки зору, виявляючи роль жінок і маргіналізованих груп у формуванні історії, що сприяє розвитку критичного мислення учнів щодо соціальних ролей. Це вміння сприяє рівноправному підходу до викладання історії.

Феміністська педагогіка – один з напрямів критичної педагогіки, що головним об'єктом критичної уваги робить гендерні відносини в освіті. У вивченні шкільного навчання та освітньої системи найзначущішими були концепції ліберального фемінізму, соціалфемінізму та радикального фемінізму [54, с. 477]. Феміністська педагогіка, як один із напрямків критичної педагогіки, аналізує гендерні відносини в освіті, прагнучи усунути нерівність і забезпечити рівні можливості для всіх учнів.

Основними принципами концепції ліберального фемінізму є забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх учнів, незалежно від статі. Вважається, що будь-які прояви нерівності в ставленні до учнів, як-от у змісті навчальних програм чи методах викладання, слід усувати. Доступ до навчальних закладів, предметів та іспитів має бути однаково відкритим для всіх, незалежно від раси чи статі. Ліберальні феміністки вважають, що немає жодних обґрунтованих причин, чому хлопці не можуть навчатися кулінарії, а дівчата – грати у футбол.

Соціалістичний фемінізм пов'язує гендерну нерівність із класовою. Школи розглядаються як інструменти, що сприяють сегрегації робочої сили і тісно пов'язані з нерівномірним розподілом праці вдома. Через це учні соціалізуються та засвоюють різні ролі у суспільстві, заснованому на гендерній та класовій дискримінації.

Концепція радикального фемінізму наголошує, що домінування чоловіків пронизує всі суспільні структури, в тому числі освіту, і це проявляється як у явних, так і прихованих упередженнях, що створюють несприятливі умови для дівчат. Хлопці отримують більше можливостей для розвитку навичок домінування, тоді як дівчат навчають бути слухняними та миритися з нерівністю. Радикальні феміністки критично ставляться до традиційної системи освіти, вважаючи, що вона має такі вади: орієнтацію на «чоловічу» перспективу, недооцінення жіночого досвіду, сприйняття суб'єктивного як викривлення знань, ієрархічну структуру організації освіти та схильність до конкурентності й індивідуалізму [54, с. 477]. Прихована навчальна програма закріплює гендерні стереотипи та підтримує гендерну нерівність, формуючи в учнів нав'язані соціальні ролі. Гендерний підхід передбачає, що відмінності у поведінці та сприйнятті обумовлені не біологічними особливостями, а вихованням, побудованим на уявленнях про роль статей [54, с. 478]. На індивідуальному рівні самі стереотипи, що є в освітніх програмах, повною мірою є стимулом до високих успіхів хлопців, а дівчата навчаються за такою моделлю поведінки, яка менше поєднується з лідерством та управлінням [30, с. 2-3].

Подальші дослідження у школах США та інших країн показали, що педагоги приділяють більше уваги хлопцям. Вчителі, наприклад, у середньому надають дівчатам на 20% менше часу та частіше залучають хлопців до демонстрацій на уроках, тоді як дівчат більше орієнтують на підтримувальні ролі. З раннього віку педагогічні підходи формують різні поведінкові стереотипи, закріплюючи гендерну диференціацію [54, с. 483]. Наукові центри жіночих і гендерних досліджень досягли значних успіхів,

розробляючи механізми розвитку цієї галузі, як-от літні школи, наукові читання, бібліотеки, бази даних, конкурси та публікації. Інтеграція гендерних програм у вищу освіту України спрямована на формування соціально відповідальних науковців і позитивних суспільних змін. Однак дослідники стикаються з викликами, що пов'язані з патріархальною свідомістю, новизною тематики та потребою в конкретизації методологічних підходів.

Гендерний аналіз (експертиза) програмних документів дозволяє відповісти на питання, якою мірою принципи, норми, цілі та установки освіти забезпечують рівні можливості, рівний доступ і рівне ставлення до дітей та учнів жіночої та чоловічої статі, а також відповідно до якої ідеології – гендерної рівності чи гендерної ієрархії – визначено цілі та структури дошкільної й початкової освіти України. Інтеграція гендерного підходу в шкільну освіту є процесом включення гендерних аспектів у навчальні програми, політики та практики для досягнення гендерної рівності [36, с. 15].

Формування гендерної свідомості студентів – це усвідомлення сутності гендерних відносин, що проявляються на різних рівнях суспільства. Ці відносини інтегровані з гуманітарними дисциплінами, що сприяє розвитку комунікативної функції гендерної свідомості через передачу досвіду, звичаїв і традицій, що впливають на гендерні відносини [85, с. 134].

В освітній системі не реалізується повністю потенціал обох статей. З початкової школи, де переважають жінки, на хлопців чиниться тиск, що призводить до негативного формування ідентичності. Відсутність чоловіків на цьому рівні означає відсутність рольових моделей для дітей. Це проблема, яка потребує фахових педагогічних кадрів, готових впроваджувати гендерну рівність у навчально-виховному процесі. Однак спроби проведення уроків гендерної грамотності виявилися неуспішними через відсутність підготовленості педагогів.

На нашу думку, інтеграція гендерної освіти в освітні програми ЗВО може відбуватися на кількох рівнях:

базовий рівень: включення гендерних питань у зміст основних навчальних дисциплін (історія, соціологія, педагогіка тощо);

професійний рівень: викладання спеціалізованих курсів, спрямованих на глибше розуміння гендерних аспектів професійної діяльності;

науково-дослідницький рівень: залучення студентів до наукових проєктів і досліджень з гендерної проблематики.

Важливим аспектом є також підготовка педагогічного складу. Викладачі мають володіти гендерними знаннями і методиками, що дозволяють ефективно викладати гендерні аспекти в рамках своєї дисципліни, а також сприяти формуванню інклюзивної атмосфери на заняттях.

Інтеграція гендерного компоненту в безперервну педагогічну освіту є важливою для реалізації гендерного підходу в навчальних закладах. Гендерна освіта має включати систематичне навчання, просвіту та стимулювання самоосвіти в цій сфері. Нормативно-правова база України, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти, підтримує впровадження гендерних принципів у навчальні програми. Реалізація поставлених завдань можлива завдяки міжнародним програмам, спрямованим на розвиток освіти без дискримінації за ознакою статі.

О. Кікінеджи вважає, що історично закріплені суспільні стереотипи важко змінити, особливо в школі, вчителі розуміють важливість формування соціальної ролі для чоловіків і жінок, проте часто залишають питання: «Чи має школа цим займатися?». Це лише один із прикладів проблем, що свідчить про потребу у професійних педагогах, які готові впроваджувати принципи гендерної рівності в освітньому процесі [87, с. 13].

Україна неодноразово заявляла про свою підтримку гендерних принципів і напрямів діяльності, спрямованих на забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків, як це зазначено в міжнародних документах: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Європейській конвенції прав людини та основних свобод (1950 р.), Конвенції про

ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Декларації про рівність жінок і чоловіків (1988 р.), Віденській декларації прав людини (1993 р.), Пекінській декларації та Платформі дій (1995 р.), документах Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з питань гендерної рівності (2000 р.), а також Декларації Тисячоліття (2000 р.) [77, с. 20]. Значним кроком у цьому напрямі стало проведення уроку гендерної грамотності у 2007 році, організованого з ініціативи Міністерства освіти і науки України, Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту та за підтримки Програми розвитку ООН. Однак підготовка педагогів виявилася недостатньою, і наданих рекомендацій для проведення уроку не вистачило, щоб забезпечити повноцінне розуміння гендерних питань. У зв'язку з цим актуальним стало впровадження гендерної освіти для самих педагогів, що включає просвіту, підвищення обізнаності й стимулювання гендерної самоосвіти.

Інтеграція гендерного компоненту в педагогічну освіту, за словами вітчизняних і зарубіжних науковців, є важливим фактором для розвитку гендерного підходу в дошкільних та загальноосвітніх установах. Л. Штильова вважає, що прийняття гендерної парадигми вчителями допоможе уникнути гендерних стереотипів у сприйнятті особистості дитини і дозволить зосередитися на індивідуальних здібностях учнів незалежно від статі.

Актуалізація гендерного підходу в післядипломній педагогічній підготовці підтверджується законодавчими актами України, як-от Конституція, закони «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» і «Про освіту». Законодавство України передбачає включення гендерних питань до навчальних програм і курсів перепідготовки кадрів, спрямованих на рівні права та можливості для жінок і чоловіків. Значну роль у впровадженні гендерної рівності в освіті відіграє Програма розвитку ООН «Програма рівних можливостей і прав жінок в Україні», яка сприяє освіті без гендерних стереотипів. Реалізація цієї програми включає підтримку вчителів у застосуванні гендерної методології, розширення їхніх компетенцій у сфері

подолання гендерних упереджень і інтеграції гендерних знань у навчальні процеси. В освітній практиці гендерний підхід спрямований на рівні можливості самореалізації особистості, незалежно від статі, з урахуванням індивідуальних особливостей у процесі навчання [83, с. 159].

Основна діяльність гендерних освітніх центрів і кафедр гендерних студій зосереджується на аналізі гендерних відносин в українському соціокультурному просторі, розробці та впровадженні стратегій гендерної політики в практику освітніх закладів, а також на формуванні егалітарної свідомості молоді для її успішної самореалізації в особистісному та професійному житті. Метою гендерно чутливої навчальної програми «Гендерна психологія та педагогіка» є формування гендерних компетенцій у майбутніх педагогів та впровадження гендерно-освітніх технологій у школах та університетах у відповідності з державними документами (Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 5 вересня 2005 року, наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» № 839 від 10 вересня 2009 року) та положеннями Болонського процесу (кредитно-модульна система). Методологія гендерної ідеології, побудована на основі «педагогічної матриці» української освіти (розробки В. Андрущенка, В. Кременя), спрямована на посилення національного механізму гендерної рівності та підвищення обізнаності педагогів з гендерних питань. У ширшому контексті забезпечення гендерної рівності, тобто рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, є частиною концепції прав людини. Тому питання гендерної рівності розглядається як складова забезпечення прав людини. Ідея рівних прав і можливостей закріплена в статті 24 Конституції України. Цей принцип також є однією з основних засад Статуту ООН (1945 р.), Загальної декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), а також Пекінської декларації (1995 р.) [59, с. 8].

Українська історіографія демонструє особливу пошану до свободи жінки, партнерських відносин статей, індивідуальності характерів поза статевою належністю, взаємної довіри та сердечності («кордоцентричності») у міжстатевих відносинах (Г. Сковорода, П. Юркевич). Гендерний код українського народу включає поєднання архетипу Матері, жіночого начала як носія духовної культури, з андроцентричними традиціями та самобутністю козацтва. Відродження національної ментальності, етнічних традицій та впровадження інноваційних підходів є важливими факторами гендерного самовизначення молоді та формування егалітарного світогляду (І. Бех, М. Боришевський, В. Кравець, С. Максименко, В. Москаленко, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Татенко, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.) [29, с. 39].

На нашу думку, розгляд методології гендерної освіти у закладах вищої освіти (ЗВО) повинен акцентувати увагу на кількох ключових аспектах, які забезпечать ефективність цього процесу, а саме потрібно враховувати різноманітність підходів до гендерної освіти. Методологія повинна базуватися на *інтегративному підході*, що поєднує різні дисципліни, такі як соціологія, психологія, педагогіка та правознавство. Це дозволить студентам отримати більш всебічне розуміння гендерних проблем і їхнього впливу на різні сфери життя. Наприклад, вивчення гендерної рівності в контексті соціальних наук може розкрити механізми дискримінації та стереотипів, тоді як дослідження в рамках педагогіки може показати, як ці питання впливають на освітній процес. Важливо включити активні методи навчання, які спонукатимуть студентів до критичного мислення та самостійного аналізу гендерних аспектів. Дискусії, групові проекти, рольові ігри та кейс-стаді можуть стати ефективними інструментами для формування гендерної чутливості. Такі методи допоможуть студентам не тільки засвоїти теоретичні знання, але й застосувати їх у практичних ситуаціях, що, у свою чергу, підвищить їхню готовність до роботи в реальному світі. Необхідно створити інклюзивну навчальну середу, де всі студенти, незалежно від статі, сексуальної орієнтації, раси чи інших характеристик, відчуватимуть себе

комфортно і можуть вільно висловлювати свої думки. Це вимагатиме від викладачів не лише професійних знань, а й емоційної чутливості та готовності підтримувати різноманітність.

Серед основних напрямків реформування освіти, визначених у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), особливо важливими в контексті гендерного підходу є такі: подолання знецінення загальнолюдських гуманістичних цінностей та національної байдужості; забезпечення розвитку освіти на основі сучасних прогресивних концепцій; впровадження в навчально-виховний процес інноваційних педагогічних технологій і науково-методичних здобутків; відмова від авторитарних засад педагогіки, що виникли в умовах тоталітарної держави і призвели до обмеження природних здібностей і можливостей усіх учасників освітнього процесу; підготовка нового покоління педагогічних кадрів та підвищення їхнього професійного і загальнокультурного рівня [32, с. 10].

Здійснивши аналіз методології з означеної теми, ми можемо стверджувати, що гендерна освіта стає невід'ємною складовою підготовки педагогів.

Необхідність впровадження гендерної освіти в Україні зумовлена європейським вектором розвитку. Для досягнення позитивних результатів у забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя Україна приєдналась до основних міжнародних договорів у сфері гендерної рівності. Норма про обов'язковість здобуття учнями та вчителями гендерної компетентності знайшла своє відображення у Законі України «Про освіту» (2017 р.).

Концептуальну основу гендерної складової у закладах вищої освіти складають основні принципи, підходи та методи, які сприяють ефективному формуванню гендерної свідомості майбутніх педагогів. Методологія гендерної освіти у закладах вищої освіти (ЗВО) є комплексом теоретичних та практичних підходів, які мають на меті інтеграцію принципів гендерної рівності в навчальний процес і професійну підготовку студентів.

Таким чином, основу нашого дослідження склали наступні підходи:

– *особистісно-орієнтований підхід*, який передбачає створення сприятливого середовища у навчальному закладі для формування гендерної свідомості здобувачів освіти і викладачів;

– *системний підхід* представляє загальнонаукову методологію, у якій об'єкт дослідження (процес професійної підготовки майбутніх вчителів історії у закладі вищої освіти) розглядається як система взаємопов'язаних компонентів, взаємодія яких сприяє розвитку особистості здобувача освіти у ЗВО;

– *компетентісно-діяльнісний підхід*, запропонований О. А. Заболотнім [47]. Компетентісний підхід становлення майбутнього фахівця центровано на розвиток і формування компетенцій – результати навчання представляють собою сукупність знань, умінь, навичок, здібностей застосовувати їх на практиці і визначають професійну готовність до успішної діяльності.

Діяльнісний компонент *компетентісно-діялісного* підходу пов'язаний з розумінням діяльності як основи, як умови розвитку особистості як форми активної цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім світом. Узагальненим результатом професійної освіти повинна стати готовність випускника до соціальної, професійної діяльності, бо тільки через власну активну діяльність людина здатна розвиватися [47, с. 26].

Специфіка підготовки вчителів історії потребує особливого підходу до викладання гендерної освіти, оскільки історичний контекст насичений гендерними стереотипами та нерівностями, які вимагають критичного переосмислення. Викладачі мають формувати у студентів здатність критично підходити до джерел, аналізувати історичні події та особистості крізь призму гендерних аспектів. Це сприяє розвитку толерантності, об'єктивності та здатності представляти історичні факти без гендерних упереджень.

Висновки до першого розділу

Впровадження гендерної освіти в освітні програми вищих навчальних закладів є стратегічно важливим кроком, спрямованим на формування у студентів розуміння соціальних ролей, цінності рівності між жінками і чоловіками, а також на створення інклюзивного освітнього середовища.

Концептуальна основа гендерної складової у закладах вищої освіти, основні принципи, підходи та методи, які сприяють ефективному формуванню гендерної свідомості майбутніх педагогів.

Отже, охарактеризована вище сукупність методологічних підходів має безпосереднє відношення до предмету нашого дослідження (формування гендерної компетентності як ключової складової підготовки вчителів історії у ЗВО). Головна особливість виконаної нами роботи в тому, що, здійснюючи процес розвитку професійної культури майбутнього викладача, ми вибрали сукупність методологічних підходів, на базі яких відбувається вироблення положень, які спрямовані на вдосконалення в цілому професійної діяльності викладача у закладі вищої освіти.

Зрештою, методологія гендерної освіти в ЗВО повинна бути динамічною та адаптивною, реагуючи на зміни в суспільстві та нові виклики. Постійний моніторинг і оцінка результатів навчання дозволять вносити корективи у програми і підходи, що допоможе досягти поставлених цілей у галузі гендерної рівності. Таким чином, гендерна освіта стане важливим елементом не лише навчального процесу, а й загальної стратегії розвитку суспільства, орієнтованого на рівність і справедливість.

Таким чином, методологія гендерної освіти у ЗВО є багатокомпонентною системою, що передбачає комплексний підхід до навчання та виховання майбутніх педагогів. Ефективна реалізація гендерної освіти сприятиме формуванню у студентів високого рівня гендерної культури та професійної компетентності.

РОЗДІЛ 2.

РОЛЬ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

Освіта є ключовим чинником розвитку особистості, що визначає можливості для отримання гідної роботи, доходів від зайнятості та комфортних умов життя. Однак наявність освітньої системи, в якій кількість хлопчиків і дівчат рівна, не є достатньою умовою для забезпечення гендерної рівності. В сучасному світі, де принципи рівності та недискримінації стають невід'ємною складовою демократичного суспільства, зростає значення гендерної освіти в процесі підготовки педагогів, особливо вчителів історії. Роль гендерної освіти у формуванні професійних компетентностей вчителів історії полягає в розвитку глибокого розуміння гендерної різноманітності, здатності критично аналізувати історичний матеріал і формувати інклюзивне освітнє середовище.

Слід зауважити, що теоретичне підґрунтя для інтеграції гендерного підходу в національну систему вищої освіти було закладено вже на початку XXI століття завдяки співпраці творчих українських гендерних центрів. Цей процес відображений у появі підручників з гендерної педагогіки та психології, зокрема «Гендерна психологія» (автори О. Кікінеджи, Т. Говорун), «Гендерна педагогіка» (автор В. Кравець), а також навчальних програм, як-от інтегрований курс «Гендерна освіта: теорія та практика» для студентів 2–4 курсів педагогічних спеціальностей (автори В. Кравець, Т. Говорун, О. Кікінеджи) і курс «Теоретико-методичні засади гендерної освіти» для студентів 2 курсу (автори Т. Дороніна, Т. Голованова). Водночас такі програми та спецкурси для студентів педагогічних спеціальностей запроваджені вибірково і не охоплюють усі заклади вищої освіти [68, с. 185].

Основним напрямом реалізації Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки є забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, а також рівної цінності, можливостей, обов'язків і участі в

усіх сферах суспільного та особистого життя. У цій Стратегії підкреслюється важливість дотримання рівності між жінками та чоловіками в аспектах гідності й прав у суспільній, приватній та сімейній сферах. Наголошується на значенні ролі обох батьків у вихованні дітей, визнається соціальна важливість декретної відпустки для матері й батька, а також просувається рівномірний розподіл неоплачуваних домашніх обов'язків і обов'язків з догляду за дитиною. Це спрямовано на розвінчання гендерних стереотипів і досягнення балансу між робочим та сімейним життям жінок і чоловіків, наближаючи суспільство до справжньої гендерної рівності [54].

У наукових колах дослідники Т. Говорун, О. Кікінежді, Л. Кобелянська, В. Кравець та ін. активно обговорюють можливі напрямки розвитку освіти в цілому та доцільність інтеграції гендерної освіти в загальну систему навчання. Важливим етапом становлення гендерної культури особистості є підлітковий вік, коли формується світогляд, розуміння особистого призначення та сенсу життя. Саме освіта є інститутом, який сприяє розвитку гендерної культури, особливо в умовах, коли заняття з соціально-гуманітарних дисциплін повинні враховувати гендерний підхід [50, с. 6–7].

У дослідженнях з історії педагогіки теорія і практика розвитку гендерної культури студентської молоді розглядалася лише частково. Наприклад, О. Петренко (2011 р.) у своїй праці аналізує соціокультурні, соціально-економічні та суспільно-політичні чинники, ідеологічні концепції і педагогічні аспекти гендерних підходів на різних етапах формування гендерної освіти та виховання в Україні впродовж ХХ століття. У дисертації Т. Дороніної (2012 р.) розкрито історико-культурологічні основи гендерної теорії, представлено ретроспективний аналіз проблем статі у вітчизняній педагогіці та досліджено передумови становлення гендерного підходу в сучасній освітній теорії й практиці шкільної освіти. Дисертація С. Гришак (2018 р.) присвячена цілісному науковому аналізу теорії та практики гендерної освіти у вищих навчальних закладах пострадянських країн, а також

визначенню теоретичних засад інтеграції гендерних досліджень як наукового напрямку та навчальної дисципліни [26, с. 10].

Гендерний підхід в освіті повинен враховувати такі аспекти: право на освіту (доступ і участь), права під час навчального процесу (відсутність дискримінації, рівне ставлення, гендерно чутливе середовище), а також можливості, що виникають внаслідок освіти (отримання гідної роботи, досягнення високих посад, прийняття рішень тощо). Цілі сталого розвитку передбачають надання якісної освіти та рівного доступу до неї для дівчат і хлопців, жінок і чоловіків протягом усього життя. Оволодіння знаннями та навичками у сфері гендерної рівності є ключовою умовою для досягнення цієї мети. Гендерна освіта має важливе значення для формування професійних компетентностей майбутніх вчителів. Історія – це галузь знань, яка має вагомим значенням у розвитку світогляду учнів, а тому фахівці, які її викладають, потребують глибоких знань про всі аспекти суспільного життя, включаючи гендерні. Використання гендерного підходу в історичній науці дозволяє глибше зрозуміти процеси, які відбувалися протягом століть, і розглянути роль жінок і чоловіків у становленні та розвитку різних суспільств.

Основою гендерного підходу в освіті є утвердження цінностей рівності, створення освітнього середовища, яке враховує гендерні особливості й забезпечує паритетні умови для самореалізації всіх учасників навчального процесу. Це передбачає реальне дотримання принципів гендерної рівності та виключення будь-яких форм упередженості та дискримінації щодо дітей, молоді та фахівців освіти на основі їхньої статі. Важливо створити середовище, де всі здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, аспіранти, докторанти та інші – матимуть рівні права й можливості для доступу до якісної освіти та самореалізації без обмежень за гендерною ознакою. Втім, система національної освіти стикається з викликами для паритетної демократії, серед яких – гендерний дисбаланс серед фахівців у різних управлінських структурах, асиметричні культурні оцінки й очікування

від особистості залежно від статі, стереотипні уявлення про гендерні ролі, патріархальні установки щодо норм сімейного та суспільного життя. Також спостерігаються інформаційні кампанії з використанням маніпулятивних технологій, які дискредитують гендерний підхід і ускладнюють його впровадження в освіту. Постають суперечності між потребами учасників освітнього процесу різної статі (учнів, педагогів, батьків, психологів, соціальних працівників та інших фахівців) та реальними можливостями для їхнього задоволення. Серйозною проблемою залишаються елементи авторитарної педагогіки, об'єктно-суб'єктні стосунки в системах «педагог – вихованець», «учитель – учень», «батьки – діти» тощо [55, с. 29].

В. Янчук зазначає, що важливим аспектом гендерного підходу є його міждисциплінарність, пов'язана з альтернативною епістемологією, властивою цьому підходу. Загалом, попри наявність окремих теоретичних відмінностей, гендерний підхід виходить з того, що відмінності в поведінці, мисленні та сприйнятті чоловіків і жінок обумовлені не лише психофізіологічними особливостями, але й такими соціальними факторами, як виховання, яке в кожній культурі формує уявлення про чоловічі та жіночі ролі. В основі категорії «гендерний підхід» лежить поняття «гендер», що часто заміняється терміном «стать». Це поняття слугує базою, адже включає як фізіологічний (сексуальний), так і соціально-психологічний (гендерний) аспекти [27, с. 61].

Застосування гендерного підходу у формуванні гармонійно розвиненої особистості відкриває новий підхід до пізнання реальності, де немає нерівності чи ієрархії між «чоловічим» і «жіночим», розширюючи можливості для розвитку індивідуальних здібностей та потенціалу кожної людини. Як зауважують О. Цокур та І. Іванова, гендерне виховання – це цілеспрямований, організований і контрольований процес, спрямований на створення соціокультурних механізмів для визначення чоловічих і жіночих ролей, поведінкових моделей, видів діяльності та психологічних

характеристик особистості, які пропонуються суспільством відповідно до біологічної статі [70].

Принципи гендерної освіти:

- науковість та об'єктивність гендерних знань як основа для подолання стереотипів;
- відповідність рівню знань студентів та їх майбутніх вихованців за віковими особливостями;
- позитивний і толерантний підхід до всіх статей та міжстатевого спілкування;
- використання особистого життєвого досвіду індивіда для критичного осмислення гендерних установок;
- суб'єктна позиція (позиція актора) як умова для активізації гендерного самовизначення та саморефлексії в навчальному процесі, а також розвінчування статевих стереотипів;
- рівноправність «чоловічого» та «жіночого» в аналізі навчальних матеріалів, відмова від маргіналізації жіночого як другорядного [38, с. 11].

Гендерні відносини, які існують у суспільстві, відображають його гендерну свідомість, формування якої значною мірою залежить від системи освіти. Однією з ключових функцій освіти є передача знань, норм та цінностей суспільного життя. Саме через освітню систему можна й потрібно закладати основи гендерних змін у суспільстві. Науково-просвітницька діяльність гендерних центрів та лабораторій, введення спеціальних курсів з гендерної тематики в навчальні плани ВНЗ, а також врахування гендерного підходу у виховній роботі – це лише деякі напрямки, в яких існує певний досвід як в Україні, так і за її межами. Таким чином, метою розвитку гендерного компонента в освіті є формування гендерної культури особистості через основні механізми соціалізації, що сприятиме створенню здорового та адекватного суспільного уявлення про особливості чоловіків і жінок, їхні ціннісні орієнтації [30, с. 207].

Розуміння статі, як і інші типи категоризацій, стало більш складним, гібридним і розмитим, ми все ще «обрамлені гендером» (як зазначає Д.Ріджвей) у домогосподарстві, на роботі та на керівних посадах у суспільстві, причому всі ролі відтінюють одна одну. Очікування щодо гендерних ролей, які, як правило, є есенціалістичними та бінарними, все ще сильно впливають як на жінок, так і на чоловіків, навіть серед тих, хто активно бореться за гендерну рівність. Багато факторів підтримують очікування щодо гендерних ролей, включаючи більшу роль жінок у турботі про дітей і сім'ю, сегрегацію на роботі, жадібні організації та часто невизнаний взаємозв'язок між можливостями доступними для жінок у розвиненому світі з недоліками іммігрантів та жінок із Глобального Півдня [89].

Гендерні ролі – це тип соціальних ролей, що визначають очікувані моделі поведінки для чоловіків і жінок. Дослідження вказують на те, що на їх формування та розвиток впливають уявлення, закріплені в суспільстві та культурі щодо суті і специфіки гендерних ролей. Залежно від історичного розвитку суспільства поняття «гендерні ролі» зазнає змін [23, с. 221].

Кожна людина стикається з питанням гендеру, коли йдеться про її соціально-рольовий статус, що визначає можливості в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, реалізації сексуальності, розподілі сімейних обов'язків та інших аспектах. Якщо розглядати гендерну проблематику на макрорівні – рівні суспільства, то, як зазначає американський соціолог Майкл Кімел, можна говорити про гендероване суспільство як характеристику стану гендерних відносин у конкретний час. Таким чином, не лише окремі люди в певний момент стикаються з певними гендерними ролями, але й кожне суспільство має свою специфічну гендерованість. Кімел вважає, що гендерні відносини відображаються у владних структурах і визначають рівень можливостей для жінок і чоловіків у суспільстві. Тому гендерні студії почали фокусуватися на питанні розподілу влади в суспільстві, зокрема, на

гендерних індикаторах. Таким чином, створюючи гендер, ми також приймаємо певну систему владних відносин [80, с. 55].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) закладає юридичні основи для гендерної паритетності та рівності. Стаття 21 розділу V закону показує, що «держава забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти» [5].

У цьому контексті навчальні заклади зобов'язані:

- створювати рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу, оцінювання знань, надання грантів та позик студентам;
- готувати та видавати навчальні матеріали, вільні від патріархальних стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків;
- виховувати культуру гендерної рівності та сприяти рівному розподілу професійних і сімейних обов'язків [65, с. 34].

Історія часто відображає гендерні ролі та стереотипи, що панують у різні епохи. Вчитель, маючи гендерну компетентність, може краще аналізувати і пояснювати, як ці ролі впливали на історичні події та розвиток суспільств. Гендерна компетентність дозволяє вчителю більш критично ставитися до історичних джерел, виявляючи упередження і стереотипи, що можуть впливати на зображення чоловіків і жінок у минулому. Для майбутніх учителів історії значення педагогічної практики полягає в застосуванні набутих теоретичних знань як з педагогічних, так і з історичних дисциплін, що дає можливість передавати ці знання учням загальної середньої освіти за допомогою різноманітних педагогічних технологій, методів і прийомів. Під час педагогічної практики майбутні вчителі історії, усвідомлюючи актуальні виклики, сприяють розвитку в учнів розуміння історичної ролі України в світі, підвищенню рівня національної ідентичності, освоєнню духовних цінностей, що сформувалися в історичному процесі, а також допомагають здобути досвід самовизначення у змінному світі та навчають обирати власний шлях. Зміст програм педагогічної практики для

майбутніх учителів історії потребує ретельного перегляду, аналізу та удосконалення [79, с. 49-50].

Вища освіта та наука є ключовими інструментами для надання можливостей та соціальних змін. Університети можуть бути потужними інститутами для сприяння гендерній рівності не лише в контексті вищої освіти, а й у суспільстві загалом. Тим не менш, університети залишаються як гендерними, так і гендеруючими організаціями (Rosa R., Drew E., & Canavan S., 2020) [90].

Гендерна компетентність дозволяє вчителю інтегрувати знання з інших дисциплін, таких як соціологія, психологія та культура, що збагачує викладання історії. Роль гендерної освіти у формуванні професійних компетентностей майбутніх учителів історії набуває все більшої ваги, зважаючи на необхідність інтеграції принципів гендерної рівності у сучасне освітнє середовище. Гендер – соціально-психологічна характеристика, соціальна стать, набута у процесі соціалізації, яка формує людину як чоловіка чи жінку і значною мірою визначається особливостями культури, традицій, звичаєвості, виховання, соціальними очікуваннями [31, с. 326]. Навчальний заклад як соціальний інститут виступає одним із агентів гендерної соціалізації особистості. Гендерна соціалізація визначається як процес засвоєння, прийняття та відтворення норм, правил поведінки й установок відповідно до культурних уявлень про ролі, статус і призначення чоловіків та жінок у суспільстві. Ключовими складовими гендерної соціалізації є гендерна освіта та виховання. Гендерна освіта сприяє формуванню егалітарної свідомості особистості та соціокультурних взаємозв'язків на паритетних засадах. Вона має важливе значення у подоланні біодетерміністичних уявлень про суть «жіночого» та «чоловічого». Багато дослідників займалися вивченням поняття «гендерна освіта». Наприклад, В. Кравець визначає її як процес засвоєння знань про психосексуальну культуру, який охоплює гендерну просвіту, пропаганду та самоосвіту. Л. Смоляр акцентує увагу на тому, що гендерна освіта включає

вивчення відносин між жінками та чоловіками в суспільстві, враховуючи традиції, формальні та неформальні правила і норми, які визначають місце й статус чоловіків і жінок в українському суспільстві. Дослідниця вважає, що інтеграція гендерних підходів в освіту вимагає запровадження спеціальних предметів та курсів з гендерної проблематики, експертизи наявних навчальних програм і підручників, а також розроблення відповідних навчальних програм та методичних посібників для різних типів навчальних закладів [35, с. 147–148].

На нашу думку, гендерний підхід в історичній освіті дозволяє критично оцінювати традиційні уявлення про історію, що часто висвітлюють події крізь призму героїчних досягнень чоловіків, лідерів, воїнів та політиків, недооцінюючи водночас роль жінок, їхнього внеску в розвиток суспільства, науки, мистецтва та культури. Викладання історії з урахуванням гендерного аспекту сприяє подоланню однобоких стереотипів і надає можливість студентам поглянути на історичний процес як на багатовимірне явище. Гендерна освіта відкриває вчителям можливості для аналізу та пояснення соціокультурних умов, що впливали на формування різних ролей для жінок і чоловіків, а також демонструє, як ці ролі змінювалися під впливом історичних подій. Завдяки гендерному підходу вчителі історії можуть розширити зміст уроків, додати нові тематичні аспекти, що показують суспільні трансформації з точки зору гендерної рівності. Це робить викладання історії більш об'єктивним, враховуючи різноманіття досвіду різних соціальних груп, включаючи жінок, і дає можливість виховувати в учнях толерантність і повагу до історичних постатей незалежно від їхньої статі.

Статеврольовий підхід в освіті є традиційною системою поглядів, що визначає роль чоловіка та жінки в суспільстві відповідно до їхніх біологічних особливостей, орієнтуючи виховання хлопців і дівчат на базі усталених (гендерно-стереотипних) норм і вимог суспільства до чоловічих та жіночих ролей. На противагу цьому, гендерний або гендерно-чутливий підхід в освіті

спрямований на створення рівних умов для самореалізації учнів і студентів, акцентуючи увагу на їхніх індивідуальних особливостях та потребах, незалежно від гендерних стереотипів та традиційного уявлення про ролі чоловіків і жінок у суспільстві [74].

Професійні компетентності вчителя історії традиційно включають глибокі знання з історії, навички аналізу історичних фактів, здатність до об'єктивного представлення подій. На нашу думку, викладання історії з урахуванням гендерних аспектів сприяє розширенню горизонту учнів, допомагає їм зрозуміти, що історія не є однозначною і включає різні перспективи. Гендерна компетентність сприяє розвитку критичного мислення у студентів, оскільки вони вчаться аналізувати, порівнювати та робити висновки про вплив гендерних чинників на історію. Вчитель, що володіє гендерною компетентністю, може активніше сприяти формуванню культури рівноправності у класі, заохочуючи учнів до відкритого обговорення гендерних питань та проблем. Гендерні питання є актуальними в сучасному суспільстві, і вчитель, що має гендерну компетентність, може допомогти учням зрозуміти їх значення у контексті історії та сучасності, підготувавши їх до обговорення цих тем у майбутньому.

Однією з важливих педагогічних умов для формування гендерної компетентності у майбутніх учителів є створення інтерактивного навчального середовища, яке дозволяє студентам обговорювати власний досвід гендерної соціалізації. З цією метою в освітній процес закладів вищої освіти доцільно включити семінари, дискусії та тренінги, що сприятимуть не лише здобуттю знань про гендер, але й допоможуть студентам інтерналізувати принципи гендерної рівності у свою поведінку, а також розвинути практичні навички для професійної діяльності. Прикладами таких навчально-методичних заходів є тренінги на теми: «Як позбутися гендерних стереотипів», «Формування власної гендерної ідентичності», «Гендерний підхід в освітньому просторі НУШ»; дискусії на кшталт: «Чи існує гендерна рівність у системі освіти?», «Навіщо гендерна рівність необхідна для

чоловіків та жінок?»; семінари на теми: «Гендерні виклики у професійній діяльності педагога», «Формування освітнього середовища гендерної рівності» [68, с. 85].

Гендерний підхід в освіті, як інструмент досягнення гендерної рівності та створення рівних можливостей для самореалізації кожної особистості, передбачає відмову від уявлень про «особливе призначення» чоловіків чи жінок; стимулювання видів діяльності, які відповідають інтересам і схильностям особистості; подолання гендерних стереотипів; врахування соціально-статевих відмінностей. Гендерний підхід є необхідною умовою впровадження гендерного виховання та інтегрується в особистісно орієнтований навчально-виховний процес як у загальноосвітніх, так і у вищих навчальних закладах [57, с. 134].

За словами Л. Гриневич: «Громадянська та соціальна компетентність, уміння вчитись упродовж життя, екологічна компетентність і безпека, фінансова грамотність і підприємливість – це те що зробить дітей щасливими, відповідальними громадянами, які зможуть самореалізуватися. І це наша велика мета української школи». Нині орієнтуємось в більшості на надання конкретного обсягу вмінь та знань. Компетентності відрізняються саме тим, що це не лише про знання і певно не стільки про знання. А саме компетентності – це ще й уміння їх застосувати в повсякденному житті для вирішення професійних проблем, це цінності та ставлення [30, с. 2-3]. Звичайно, що гендерна компетентність вчителя історії залежить від рівня гендерних знань педагога. Такі знання охоплюють великий спектр гуманітарних дисциплін, а саме філософські та феміністичні теорії, соціологічні, економічні та психологічні дослідження, літературу, образотворче мистецтво і педагогічні практики [30, с. 15]. Теорія феміністичної педагогіки, яка фокусується на навчанні жінок з урахуванням їхніх потреб і досвіду, реалізується на практиці через психологічну та звільняючу моделі навчання. Психологічна модель феміністичної педагогіки орієнтована на створення безпечної атмосфери для міжособистісного

спілкування, що сприяє розвитку особистості, з урахуванням гендерних відмінностей психологічних процесів. Звільняюча модель, у свою чергу, є соціально орієнтованою та базується на аналізі впливу соціальних конструкцій (гендеру, раси, національності, статусу) на формування ідентичності учасників навчання та їх здатності планувати й реалізовувати власні цілі. В основі феміністичної педагогіки лежить вивчення зв'язків між афективними та когнітивними аспектами навчання, що відображають досвід соціальних меншин [63, с. 34].

Гендерна педагогіка є однією з основ галузі історичної дисципліни. Вивчення методології та концептуального апарату гендерної педагогіки, а також усвідомлення інтегративного потенціалу гендерного аналізу в історичній науці, у використанні на практиці цих знань вчителями історії є надзвичайно важливими в умовах, коли Україна обрала курс на паритетну демократію. Оскільки гендерна педагогіка тісно пов'язана з історією України, доцільно розглянути цю взаємозалежність з теоретичної перспективи, використовуючи гендерний підхід [21, с. 300].

Існує безліч можливостей інтегрувати гендерну складову у викладання історії. Наприклад, вивчаючи історію України, можна звернути увагу на роль жінок у становленні української державності (княгиня Ольга), на доленосну участь українських жінок, які стали дружинами європейських монархів, на місце жінок при Чигиринському дворі, на меценатство українських жінок періоду Української козацької держави, на українських жінок-учасниць національно-визвольних змагань, на активних діячок культурно-національного відродження, таких як Олена Пчілка або Леся Українка, які були не тільки видатними письменницями, а й активними громадськими діячками. Потребує більшої уваги дослідження участі жінок в Українській Центральній раді.

Особливої уваги в наш час набуває теза «жінки і війна». В курсі історії України майже відсутня жіноча складова періоду Другої світової війни. Звернення до проблеми впливу війни на долю жінок дасть змогу виокремити

проблеми, з якими стикається жінка під час війни, розглянути жіночі організації, медичних працівниць та учасниць бойових дій, становище жінок у тилу, які доклали зусиль для перемоги. Важливо уроки історії співставити зі становищем і роллю жінок в сучасній Україні періоду повномасштабного вторгнення. Цей контент наповнить історію України сучасним змістом, сприятиме розвитку усної історії і історії повсякденності. Дозволить здобувачам освіти, дівчатам і хлопцям, відчувати себе творцями сучасної історії, сприятиме вихованню поваги до представників обох статей, впливатиме на формування гендерної свідомості.

На нашу думку, впровадження гендерної тематики у курсі всесвітньої історії дозволить зосередити увагу на найдавніших сторінках історії. Здобувачі освіти, аналізуючи становище жінки у первісному суспільстві, у часи Античності і Середньовіччя, в епоху Відродження, набуватимуть професійних компетентностей у галузі гендерної освіти. Переосмислення історичного нарративу крізь призму гендерних відносин допоможе розвинути критичне мислення і осягнути усю складність, багатогранність та неоднозначність історичного процесу. Знайомство з історією феміністичних рухів сприятиме кращому розумінню соціальних умов, що визначали гендерну нерівність та зміни у становищі жінок у різні історичні періоди.

Досвід, який отримують здобувачі освіти, допоможе краще зрозуміти сучасну гендерну політику Європейського Союзу, та допоможе імплементувати у наше життя сучасні європейські практики та європейські цінності.

Гендерна освіта допомагає вчителям уникати стереотипного підходу до викладання історії. Наприклад, у випадках, коли вчитель розповідає про війни чи політичні конфлікти, він може включити інформацію про те, як ці події впливали на повсякденне життя жінок та дітей, а не лише на армію та політичних лідерів. Такі підходи допомагають учням глибше зрозуміти історичні події та їхній вплив на життя різних людей. Гендерна освіта надає майбутнім вчителям історії інструменти для того, щоб зруйнувати

стереотипи про «традиційні» ролі чоловіків і жінок в історії та суспільстві, показуючи, що обидві статі були активними учасниками суспільного життя. Це підвищує рівень обізнаності учнів про складність і багатогранність історичних процесів, а також сприяє вихованню цінностей рівності та поваги до різноманіття.

Насправді, застосовуючи гендерний підхід у педагогічній освіті для підготовки майбутніх вчителів історії, важливо виділити наступні ключові аспекти реалізації, такі як розробка та публікація комплексних програм і навчально-методичних матеріалів (зокрема практикумів, хрестоматій, лекційних курсів, словників) для викладачів та студентів. Принципове значення має включення гендерної складової до державного освітнього стандарту з історії та педагогіки. Гендерний компонент все частіше стає складовою змісту освітніх програм ЗВО.

Важливу роль у процесі організації гендерної освіти в Україні відіграє Всеукраїнська мережа Осередків гендерної освіти, створена 2012 року з ініціативи Харківського обласного гендерного ресурсного центру в партнерстві з представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні.

Мережа з'явилася в результаті того, що активні науковиці / науковці розуміли нагальне завдання модернізувати систему вищої школи та подолати будь-які прояви явної і прихованої дискримінації в практиках вищих навчальних закладів. Сьогодні мережа об'єднує понад 40 гендерних освітніх центрів, які працюють при ЗВО. Суспільство потребує освічених фахівців і фахівчинь, котрі володіють потрібними ринку праці знаннями, уміннями й навичками, а також мисленням, вільним від стереотипів, що дозволяє знаходити ефективніші рішення. За діяльністю гендерних центрів стоїть науково-методична робота, обмін досвідом і методиками, експертна оцінка.

Окремі ЗВО впроваджують освітні програми обов'язкові гендерні курси, проводять гендерні тренінги, реалізують гендерні проєкти, залучають здобувачів освіти до проведення наукових досліджень та до участі у конкурсі студентських робіт на гендерну тематику, до написання курсових,

дипломних, кваліфікаційних робіт, науково-методичної мережі викладачів педагогічних закладів освіти. Організовувати гендерні курси та впровадження гендерного підходу в роботу зі студентами-істориками, підготовка курсових і дипломних робіт, проводять тематичні семінари, конференції, круглі столи, панельні дискусії, дебати.

Підготовка майбутніх педагогів до впровадження гендерного підходу в професійній діяльності є актуальною темою сьогодення, зумовленою низкою суперечностей. По-перше, існує розрив між вимогами забезпечення гендерної рівності, які задекларовані на державному рівні, та реальними умовами для її впровадження. По-друге, ускладнення функцій соціально-педагогічної діяльності супроводжується недостатнім рівнем їх реалізації на практиці. Крім того, існує необхідність підготовки майбутніх педагогів до застосування гендерного підходу, проте фахівці не завжди готові до його впровадження в сучасних умовах.

Аналізуючи досвід вищих навчальних закладів у навчанні студентів організації впровадження гендерного підходу в загальноосвітні школи України, можна зазначити, що, хоча окремі напрями комплексного підходу реалізуються, систематичність, яка б охоплювала всі види діяльності з урахуванням завдань гендерного виховання школярів, залишається відсутньою [70].

Проблеми гендерної освіти педагогічних працівників у процесі підвищення кваліфікації можна проаналізувати на трьох рівнях: 1) макрорівень – у контексті гендерних бар'єрів у суспільстві; 2) мезорівень – через прояви гендерних питань в освітній сфері; 3) мікрорівень – з урахуванням гендерних особливостей особистості.

При аналізі проблем гендерної освіти на макрорівні важливо підкреслити трансформацію традиційної системи гендерної стратифікації, а також зміни культурних і соціальних стереотипів маскулінності та фемінності. Це дозволяє більше уваги приділяти індивідуальним відмінностям, а не лише статевим. Також спостерігається послаблення чіткої

поляризації соціальних ролей чоловіків і жінок, зміни в гендерних характеристиках особистості, що виражається, наприклад, у маскулінізації жінок і фемінізації чоловіків.

Крім того, важливо зазначити, що глибокі трансформації, які відбуваються в нашій країні на всіх рівнях суспільно-економічного життя, не можуть не впливати на систему гендерних ролей, сприяючи послабленню їх поляризації і підвищенню активності особистості у виборі ролей відповідно до своїх здібностей та потенціалу.

Також слід відзначити зростаючий суспільний інтерес до гендерних питань, отримання певного статусу та визнання гендерних досліджень, а також позитивні зміни у сприйнятті суспільством ідеї гендерної рівності [28, с. 32–33].

Згідно з визначенням компетентності в концепції Нової української школи (НУШ), гендерну компетентність вчителів можна розглядати як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей та інших особистісних якостей, які визначають здатність вчителів успішно здійснювати професійну діяльність на підтримку гендерної рівності.

Компоненти гендерної компетентності включають:

1. Когнітивний (знання): знання законодавчих та нормативних актів, що регулюють питання гендерної рівності в Україні, сутності гендерного підходу в освіті, сучасних тенденцій і проблем гендерної рівності в суспільстві, а також форм і методів гендерного виховання та особливостей гендерної соціалізації, механізмів впливу гендерних стереотипів.

2. Операційний (уміння й навички): здатність розпізнавати гендерні аспекти в проблемах, добирати відповідний гендерно чутливий освітній контент, поширювати гендерні знання з використанням адекватних методів і засобів; організувати уроки та позакласні заходи на основі принципів гендерної рівності; а також набуття поведінкових навичок, спрямованих на утвердження гендерної рівності.

3. Ціннісний (ставлення): особистісне ставлення до питання гендерної рівності, усвідомлення його важливості, а також до понять гендерної ролі, гендерної ідентичності та гендерних стереотипів; визнання необхідності досягнення гендерної рівності в суспільстві [28, с. 9].

Гендерна компетентність означає володіння знаннями про цілі, зміст, об'єкти та засоби гендерної освіти та виховання; вміння проводити заняття чи інформаційні заходи з урахуванням гендерного підходу; розвиток особистісних якостей, які забезпечують гендерно збалансоване навчання і виховання. Таким чином, гендерні компетентності охоплюють знання, уміння і навички, пов'язані з гендерними питаннями. Гендерна компетентність вчителя – це здатність інтегрувати знання про гендерні відмінності в навчальний процес, враховуючи індивідуальні потреби учнів, незалежно від статі. Вона включає вміння розпізнавати та уникати гендерних стереотипів і виховувати толерантне ставлення до гендерної рівності [31, с. 326].

Основні елементи формування гендерної компетентності вчителя включають:

1. Вивчення гендерної культури, починаючи з базових знань, які допомагають орієнтуватися в ключових питаннях.
2. Чітке розуміння різниці між поняттями «стать» і «гендер».
3. Отримання знань про гендер нерозривно пов'язане з розумінням державної гендерної політики та її ідеології, а також знанням нормативно-правової бази, що забезпечує рівні права жінок і чоловіків.
4. Формування гендерного світогляду сучасного вчителя, усвідомлення гендеру в особистісному вимірі і формування гендерної ідентичності.
5. Подолання гендерних стереотипів і використання особистісно зорієнтованого підходу в навчально-виховній діяльності.
6. Вивчення гендерної ідеології в гуманістичній педагогіці та створення позитивної моделі навчання для хлопчиків і дівчаток, що відповідає сучасним стандартам гендерної рівності.

Одним із ключових завдань «Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні» (ПРООН) є сприяння розвитку освіти без гендерних упереджень та інтеграція знань і навичок з гендерної обізнаності й чутливості в освітню систему. Реалізація цього компонента відбувається відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також з урахуванням завдань «Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» та найкращих практик країн ЄС і держав-кандидатів. У цьому контексті, зміст підготовки студентів напрямку «Педагогічна освіта» має враховувати потребу впровадження гендерного компоненту для підвищення якості професійної освіти. В межах цілей ПРООН у квітні – березні 2010 року був проведений конкурс на створення гендерно-чутливої програми дистанційного навчання для студентів педагогічних вишів (Gender-Sensitive Curriculum For Distance Learning). У відповідь на умови конкурсу було розроблено концепцію навчального курсу «Теоретико-методичні засади гендерної освіти», яка отримала підтримку організаторів. Слід зазначити, що розвиток дистанційного навчання в Україні розпочався з ухвалення Закону України «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.) та «Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні» (2000 р.), а також затвердженням Кабінетом Міністрів «Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки» і відповідних наказів Міністерства освіти та науки України. Для координації впровадження державної політики щодо розвитку дистанційної освіти була створена Координаційна рада при Міністерстві освіти та науки. Ці нормативні документи стали основою для розробки запропонованого курсу [44, с. 42].

Педагогічний процес повинен бути позбавлений стандартних підходів, повинен бути гендерно зорієнтованим, таким, що забезпечить відмінність чоловіка і жінки, зорієнтує їх на право вибору, свободу, та відповідальність [30, с. 22].

Впровадження гендерних підходів у післядипломній педагогічній освіті змінює традиційні форми та методи навчально-виховної роботи, формуючи гендерну компетентність педагогів і розширюючи можливості розвитку індивідуальних здібностей учнів.

На нашу думку, роль гендерної освіти у формуванні професійних компетентностей вчителів історії, є надзвичайно важливим і актуальним. Гендерна освіта не лише розширює горизонти педагогічної діяльності, а й забезпечує вчителів необхідними знаннями та навичками для ефективної роботи в класі. Гендерна освіта сприяє розвитку критичного мислення у вчителів. Знання про гендерні стереотипи, їхній вплив на історичні наративи та уявлення про ролі жінок і чоловіків у різних історичних епохах дозволяє педагогам аналізувати та оцінювати матеріали, які вони використовують у навчальному процесі. Це, у свою чергу, допомагає уникати стереотипізації учнів і формувати в них більш об'єктивне та різнобічне розуміння історії.

Гендерна освіта допомагає вчителям розвивати інклюзивний підхід до навчання. Розуміння гендерних аспектів дозволяє створювати навчальне середовище, в якому всі учні почувуються комфортно, незалежно від своєї статі чи гендерної ідентичності. Це важливо не лише для забезпечення рівних можливостей, але й для формування в учнів поваги до різноманітності та толерантності. Гендерна освіта сприяє підвищенню професійної компетентності вчителів. Вміння розпізнавати гендерні аспекти в історії, впроваджувати гендерно чутливі методи викладання та аналізувати гендерні проблеми в контексті історичних подій дозволяє педагогам більш ефективно залучати учнів до навчального процесу. Це не лише покращує якість викладання, але й формує у дітей здатність до критичного аналізу та самостійного мислення. Відіграє ключову роль у формуванні сучасного громадянина. У світі, де гендерні питання стають дедалі актуальнішими, вчителі історії, ознайомлені з цими питаннями, можуть формувати у своїх учнів розуміння важливості гендерної рівності та справедливості, спонукати

їх до активної участі в суспільному житті та прийняття відповідальних рішень.

Тому гендерна освіта є необхідною складовою професійної підготовки вчителів історії, що забезпечує їм не лише знання, а й навички, які допоможуть створити більш рівноправне та чутливе освітнє середовище. Впровадження гендерного підходу в освіту має позитивний вплив на формування нової генерації педагогів, готових до викликів сучасного суспільства.

Гендерна рівновага в освітньому середовищі є важливою для суспільства загалом, оскільки забезпечення рівних можливостей для кожного члена суспільства створює основу для розвитку гармонійного та прогресивного соціального середовища. Поставлені питання щодо сприяння розвитку рівноправного освітнього простору можуть слугувати орієнтиром для керівників освітніх закладів у їхній ролі у формуванні суспільства. Структура освіти дозволяє впливати на молоде покоління, яке в майбутньому визначатиме напрямки розвитку суспільства [64, с. 12].

Застосування гендерного підходу в освіті передбачає систематичне впровадження гендерних принципів у навчальний процес для створення рівних умов для всіх учнів. Врахування гендерного фактора в усіх сферах суспільства є актуальним, що підтверджується Державною стратегією забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року [2]. Імплементация гендерного підходу може відбуватися через законодавчі, інформаційно-просвітницькі та комплексні заходи, включаючи розробку стандартів гендерної рівності в працевлаштуванні, скорочення гендерного розриву в зарплаті, інформаційні кампанії щодо рівного розподілу обов'язків у сім'ї та розвиток лідерських навичок у жінок [40, с. 74].

Отже, керівники освітніх установ мають завдання інтегрувати гендерний компонент у загальну організаційну культуру, а викладачі психолого-педагогічних дисциплін – представити сучасні наукові підходи до

організаційної культури в гендерному аспекті. Як зазначає О. Літвінова, розвиток організаційної культури в гендерному контексті слід розглядати як трансформацію взаємин між чоловіками і жінками на основі паритету [40, с. 75].

Гендерний аналіз – оцінювання різного впливу на чоловіків та жінок наявних тепер чи пропонованих програм, законодавства, державного політичного курсу в усіх сферах життя соціуму і держави. Він передбачає збір якісної інформації та аналіз гендерних тенденцій, що дозволяє виявляти потенційні проблеми та шукати шляхи їх вирішення. Гендерний аналіз шкільного курсу історії передбачає оцінку навчального матеріалу з огляду на гендерну рівність, включаючи різні гендерні перспективи [31, с. 49].

Шкільні педагоги часто сприймають хлопчиків і дівчаток як різні, сегреговані групи, які майже не мають спільних рис, протиставляючи їх одне одному. Це свідчить про значний вплив гендерних стереотипів на педагогів, що, на жаль, негативно впливає на щоденну практику викладання, самореалізацію учнів і вибір життєвих шляхів в українській школі. Аналіз цього впливу, можливий супротив з боку учнів, а також управлінські та психолого-педагогічні стратегії, які можуть сприяти змінам у світогляді педагогів, стануть темами майбутніх досліджень у цьому напрямі [58, с. 94].

Гендерний аналіз шкільного курсу історії – це оцінювання вмісту та підходів у викладанні історії, щоб виявити та усунути гендерні стереотипи та нерівності. Варто зазначити, що багато шкільних курсів історії є андроцентричними, тобто зосереджені на чоловічих персонажах, що потребує перегляду для кращого відображення ролі жінок у історії. У сучасній Україні гендерна освіта тільки починає формуватися, а її впровадження в систему вищої освіти відбувається нерегулярно, зазвичай в соціально-гуманітарних закладах, завдяки ініціативам окремих викладачів, громадських організацій і міжнародних фондів. Багато українських вишів вважають свої можливості для впровадження гендерної складової обмеженими. Гендерна освіта має важливе значення для вчителів історії,

оскільки дозволяє їм подати історичний матеріал з урахуванням різноманітних соціальних ролей жінок і чоловіків у суспільстві [40, с. 73–74]. Це розширює горизонт розуміння історичних процесів і стимулює до більш комплексного аналізу подій та явищ. Викладачі історії, які володіють знаннями з гендерної освіти, здатні глибше розкрити соціальну і культурну роль кожного індивіда, враховуючи гендерні аспекти в історії. Такий підхід сприяє більш об'єктивному висвітленню історії та допомагає уникнути гендерних стереотипів, які іноді можуть міститися у традиційних підручниках.

Проблема формування гендерної компетентності та чутливості вчителя є цілком актуальною. В. Ковтун зазначає, що «гендерна компетентність педагога» включає знання основ гендерної теорії, сучасних проблем і тенденцій гендерного розвитку, законодавчих актів, розуміння гендерної соціалізації, а також вміння організувати навчальний процес на основі гендерної рівності і керувати процесом соціалізації учнів. Це також передбачає формування власної гендерної ідентичності, мотивацію учнів до самоосвіти, повагу до особистості незалежно від статі тощо. Гендерна чутливість визначається здатністю усвідомлювати проблеми нерівності за статевими ознаками, виявляти стереотипи і прояви дискримінації, а також реагувати на них. Вона є основою гендерної культури особистості та фундаментом для створення гендерно збалансованого суспільства [86, с. 7–8].

Рівень гендерної компетентності вчителя безпосередньо залежить від його знань у цій сфері, що охоплює різноманітні гуманітарні дисципліни: філософські, феміністичні теорії, соціологічні, економічні та психологічні дослідження, а також літературу та педагогічні практики.

Основними складовими формування гендерної компетентності педагога є:

– освоєння «абетки» гендерної культури, що допомагає зорієнтуватися у ключових питаннях;

- чітке розуміння відмінностей між «статтю» і «гендером»;
- усвідомлення гендерної політики держави, її ідеології та знання законодавчої бази, яка гарантує рівні права [83, с. 160];
- формування гендерного світогляду і гендерної ідентичності;
- подолання гендерних стереотипів і використання особистісно орієнтованого підходу в навчанні;
- впровадження позитивної моделі навчання та виховання хлопчиків і дівчаток відповідно до стандартів гендерної рівності.

Інтеграція гендерних підходів у систему післядипломної освіти можлива через:

- внесення змін до навчального процесу з урахуванням гендерної педагогіки;
- перегляд навчальних програм і включення гендерного компонента;
- розробку та реалізацію методології гендерно-освітніх занять;
- створення курсів з гендерної освіти для різних категорій слухачів;
- забезпечення навчально-методичного супроводу для здійснення гендерної освіти;
- вивчення та популяризацію кращих практик у цій галузі;
- залучення всіх учасників процесу до проведення гендерної експертизи навчальних матеріалів;
- розробку гендерного компонента в курсах кожної дисципліни та використання сучасних технічних засобів навчання [83, с. 161].

Розвиток демократичних процесів в Україні в умовах євроінтеграції передбачає впровадження гендерного егалітаризму у всі сфери функціонування суспільства, забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до соціально-економічних та культурно-освітніх ресурсів як невід'ємної умови дотримання основоположних прав і свобод людини, що передбачає реформування системи вищої освіти і професійної підготовки, зокрема одержання майбутніми педагогами гендерних знань, набуття умінь та навичок, розширення їх гендерного світогляду згідно зі стратегічними

напрямами Болонської декларації та державної гендерної політики (Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (05.09.2005), Наказ МОН «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (№ 839 від 10.09.2009) [71, с. 38]. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначає, що навчальні програми вищих навчальних закладів повинні включати дисципліни, які вивчають питання гендерної рівності. В наказі Міністерства освіти і науки України про впровадження принципів гендерної рівності в освіту також йдеться про завдання для вищої школи, включаючи впровадження курсів гендерної рівності та проведення гендерного аналізу. Ці законодавчі акти підкреслюють необхідність інтеграції гендерного підходу в підготовку фахівців.

Щоб дослідити ступінь взаємозв'язку педагогіки та гендеру як важливих соціальних і наукових категорій, вводиться термін «гендерний вимір в освіті». Це поняття означає оцінку впливу виховних зусиль педагогів на становище та розвиток хлопчиків і дівчаток, їхнє усвідомлення ідентичності, вибір ідеалів та життєвих цілей, а також статус у шкільному колективі й серед однолітків, враховуючи їхню біологічну стать. Гендерний підхід в освіті передбачає визнання соціального та конструктивістського походження понять «чоловіче» та «жіноче», а також пріоритет особистісного розвитку дитини над стереотипними статевими межами. Школа має створювати умови для розвитку індивідуальних здібностей та інтересів учнів, незалежно від статі, протидіючи традиційним гендерним стандартам. Для цього педагоги повинні володіти гендерною чутливістю і методами гендерного підходу до соціалізації дітей. Гендерна компетентність забезпечує гнучкість у викладанні матеріалу та адаптацію його до сучасних вимог, а також сприяє формуванню критичного мислення у майбутніх педагогів. Вона включає розуміння концепцій гендерної рівності, навички аналізу гендерних аспектів в історичному матеріалі та здатність реалізувати інклюзивний підхід у навчанні [56, с. 17].

У «Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи» (Париж, 9 жовтня 1998 р.) підкреслюється важливість продовження зусиль, спрямованих на подолання гендерних стереотипів у наукових дослідженнях та вищій освіті. Okремо зазначено, що необхідно враховувати гендерні аспекти у всіх дисциплінах і розширювати участь жінок на всіх етапах навчання та в тих галузях, де вони недостатньо представлені. Особливу увагу слід приділяти забезпеченню активної участі жінок у процесі прийняття рішень [66, с. 31]. Необхідність впровадження гендерної складової в навчальний процес пояснюється відсутністю гендерної культури у викладачів та використанням незбалансованих матеріалів у викладанні історії та українознавчих дисциплін. Гендерний підхід спрямований на забезпечення рівних можливостей для самореалізації людини в усіх сферах життя. У педагогіці це означає аналіз і реконструкцію навчального процесу для нейтралізації стереотипів і розширення можливостей для розвитку особистості [82, с. 91].

Стосовно теоретичних основ гендерного підходу, варто зазначити, що сучасна гендерна теорія є міждисциплінарним науковим напрямком. Тому різні наукові галузі, що досліджують феномен гендеру, пропонують свої визначення поняття «гендерний підхід». Урахування цих визначень сприятиме більш точному розумінню цього терміна в педагогічному контексті [42, с. 22].

I. Мунтян виділяє кілька компонентів гендерної компетентності майбутніх педагогів, а саме:

1. Предметно-змістовий – розуміння гендерних феноменів і гендерного підходу в освіті.
2. Операціонально-діяльнісний – впровадження гендерного виховання та освіти для підростаючого покоління.
3. Особистісно-професійний – подолання власних застарілих гендерних стереотипів і усвідомлення нових можливостей для самореалізації.

О. Слободянюк, аналізуючи формування гендерної компетентності в культурологічній освіті студентів-педагогів, виділяє наступні компоненти, такі як:

1. Загальнокультурний – знання гендерних моделей різних народів.
2. Ціннісний – прийняття та розуміння гендерних цінностей.
3. Навчально-пізнавальний – здатність отримувати знання з гендерних питань.
4. Інформаційний – орієнтація в інформаційному просторі, що стосується гендерної проблематики.
5. Комунікативний – ефективна комунікація в сфері гендерної взаємодії.
6. Соціально-трудоий – знання та досвід у гендерних аспектах громадської та соціально-трудої сфери.
7. Особистісний – оволодіння методами гендерного самоконструювання та саморозвитку [53, с. 181–182].

Однією з головних задач вчителя історії, який володіє гендерною компетентністю, є виховання у школярів поваги до принципів рівності та інклюзії. Використовуючи приклади з історії, вчителі можуть показати учням, як гендерні стереотипи та дискримінація впливали на життя суспільств і окремих особистостей. Це допомагає школярам усвідомити значення гендерної рівності, формує в них критичне мислення та здатність цінувати різноманітність.

Залучаючи школярів до дискусій та аналізу історичних подій, вчителі мають можливість не тільки передати їм знання з історії, а й сприяти формуванню у них здатності до самостійного мислення, співчуття і толерантності. Підготовка майбутніх педагогів до реалізації гендерного підходу в загальноосвітніх школах може повністю здійснюватися з другого та третього курсів навчання, коли студенти вивчають теорію виховання і навчання, історію педагогіки, психологію, гендерну педагогіку, а також підготовку учнівської молоді до сімейного життя. На початковому етапі, що

охоплює перший рік навчання та довузівську підготовку, акцент робиться на розвитку творчого потенціалу, інноваційної культури та усвідомленні своєї статевої індивідуальності. Підготовка майбутніх педагогів до впровадження гендерного підходу включає три етапи:

1. Інформаційно-діагностичний етап (довузівська підготовка, 1 курс) – передбачає професійне самопізнання, осмислення індивідуальності як представника певної статі, розвиток творчих здібностей і вміння аналізувати та вирішувати педагогічні проблеми, формуючи критичне мислення та здатність до самоаналізу.

2. Теоретико-практичний етап (2 – 3 курси) – включає ознайомлення з соціальними та науковими основами ідеї гендерного виховання, основними поняттями, сучасними підходами до гендерної соціалізації учнів, а також із концепціями виховання хлопчиків і дівчат. На цьому етапі студенти знайомляться зі шкільною практикою, інтерпретують концепцію гендерного виховання відповідно до вікових і індивідуальних особливостей дітей та вчителів і засвоюють методи педагогічного дослідження.

3. Рефлексивно-аналітичний етап (4 і 5 курси, а також післядипломна підготовка) – формує в студентів готовність до реалізації гендерного підходу в школах, розвиваючи такі риси, як ініціативність, самостійність, рефлексивність та здатність адекватно оцінювати свою гендерну поведінку.

Впровадження гендерного підходу у підготовку майбутніх учителів дозволяє формувати:

- гендерну грамотність (отримання знань у сфері гендерних досліджень);
- мотивацію до рівноправної участі жінок і чоловіків у суспільному житті;
- гендерну самоосвіту (набуття досвіду гендерної збалансованості);
- гендерну чуйність (усвідомлення впливу соціального середовища та реакція на сексизм);

– повагу до індивідуальних особливостей особистості незалежно від статі.

Висновки до другого розділу

Таким чином, застосування гендерного підходу в професійній підготовці педагогів базується на двох ключових принципах: по-перше, розвиток особистості студента як майбутнього педагога не повинен обмежуватися традиційними уявленнями про гендерні ролі; по-друге, цей підхід є інструментом підвищення ефективності соціально-педагогічної діяльності [70].

На нашу думку, гендерна освіта допомагає вчителям не лише зрозуміти історичні процеси, але й осмислити їх крізь призму гендерних відносин, що має суттєве значення для формування цілісного та об'єктивного погляду на історію. Знання про гендерні питання дозволяє вчителям показувати учням, як стереотипи та соціальні конструкції вплинули на історичні події та процеси, таким чином формуючи більш глибоке розуміння матеріалу. Розуміння гендерних питань і чутливість до них допомагають педагогам краще взаємодіяти з учнями, враховувати їх індивідуальні потреби та забезпечувати підтримку всім, незалежно від статевої приналежності. Це, у свою чергу, позитивно впливає на атмосферу в класі, сприяє більшій відкритості й довірі між учнями та вчителями. Вчителі, які інтегрують гендерні питання в свій навчальний процес, спонукають учнів ставити запитання, аналізувати різні точки зору та формувати власні думки. Це не лише розвиває інтелектуальні здібності учнів, але й формує їх як активних громадян, здатних критично сприймати навколишній світ. Крім того, важливість гендерної освіти полягає в тому, що вона сприяє формуванню інклюзивного освітнього середовища. Вчителі, які мають гендерну чутливість, здатні створювати умови, в яких всі учні відчувають себе вартісними та включеними в навчальний процес. Це особливо важливо в контексті формування позитивної самооцінки у дітей і підлітків.

Зрештою, гендерна освіта має значний вплив на формування соціальних цінностей у молоді. Вчителі, які пропагують ідеї гендерної рівності та справедливості, виховують учнів, готових протистояти дискримінації та нерівності в суспільстві. Це сприяє формуванню нового покоління, яке прагне до змін і готове активно брати участь у суспільному житті.

Роль гендерної освіти у формуванні професійних компетентностей вчителів історії не можна недооцінювати. Вона не лише збагачує професійну практику педагогів, а й закладає основи для розвитку більш справедливого, рівноправного та чутливого суспільства. Інтеграція гендерних аспектів в освітній процес має стати пріоритетом для підготовки майбутніх вчителів, що відповідає викликам часу і потребам сучасного світу. Вчитель історії, маючи ґрунтовні знання з гендерних питань, здатен позитивно впливати на формування у школярів уявлення про рівноправність, критично розглядати роль гендеру у суспільному житті. Педагог, який володіє гендерними компетентностями, здатний стати взірцем для учнів, показуючи їм значення рівних прав і можливостей, що є важливою складовою виховання толерантної особистості.

В процесі дослідження ми з'ясували, що у вітчизняна педагогічна наука систематично аналізує розвиток гендерної освіти у вищій школі. Наявність аналітичних матеріалів і висновків дозволила обґрунтувати засади імплементації гендерної тематики в сучасний освітній процес закладів вищої освіти і забезпечити гендерну підготовку майбутніх педагогів. Також виявлено зв'язок гендерної теорії із сучасною концепцією історичної освіти, що зумовлює застосування нових методів підготовки майбутніх вчителів історії з урахуванням гендерної складової.

РОЗДІЛ 3.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ У ЗВО: НА ПРАКТИЦІ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМ. О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО.

В останні роки заклади вищої освіти в Україні все частіше звертають увагу на необхідність інтеграції гендерного компонента в навчальний процес. Досвід Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка демонструє практичні аспекти впровадження гендерної освіти та її значення у професійному становленні майбутніх вчителів історії. У сучасній Україні гендерна освіта перебуває на етапі формування, а інтеграція гендерної складової в систему вищої освіти здійснюється нерегулярно, здебільшого в закладах соціально-гуманітарного напрямку, завдяки зусиллям окремих викладачів, ініціативам громадських організацій та підтримці міжнародних інституцій. При цьому більшість українських закладів вищої освіти помилково вважає свої можливості для впровадження гендерної освіти обмеженими [44, с. 4].

Гендерна освіта виступає сьогодні важливим елементом забезпечення суспільної безпеки стає сьогодні значущою продуктивною силою, яка сприяє деконструкції патріархальних стереотипів та руйнуванню поширених міфів щодо гендерної рівності через освіту і просвітництво. Відтак, відновлення ментальних установок, прогресивних етнотрадицій та впровадження новацій є важливими факторами для гендерного самовизначення молоді та реалізації принципів егалітарності в національному житті, що забезпечує рівний доступ жінкам і чоловікам до соціально-економічних, виробничих та культурно-освітніх ресурсів на засадах рівності та паритету. Основна мета гендерної просвіти вчителів історії полягає у формуванні розуміння різноманітних соціальних ролей та потреб незалежно від біологічної статі, подоланні гендерних упереджень, стереотипів і прикладів соціальної нерівності, а також у здатності застосовувати отримані знання на практиці. Гендерна

освіта вчителів акцентує увагу на проблемах як жінок, так і чоловіків. Майбутні педагоги повинні володіти основами гендерного аналізу і розуміти різницю в освітніх потребах жінок і чоловіків; орієнтуватися в антидискримінаційному законодавстві та нормативно-правовій базі; мати досвід впровадження гендерночутливого підходу в роботі з учнями [55, с. 5].

Упровадження гендерної освіти у ЗВО має на меті виховання майбутніх фахівців з глибоким розумінням основ гендерної рівності, навичками уникнення дискримінації та здатністю працювати в інклюзивному середовищі. Це особливо важливо для спеціалістів соціогуманітарних дисциплін, які працюватимуть з різними соціальними групами та сприятимуть поширенню цінностей гендерної рівності. Гендерна освіта дозволяє студентам не тільки аналізувати гендерні ролі й взаємодії у суспільстві, але й критично переосмислювати історичні та культурні процеси, що сприяють формуванню упереджень та нерівності.

Мета гендерної освіти у навчально-науковому Інституті історії полягає у формуванні гендерно чутливих та компетентних педагогів, здатних викладати історію крізь призму гендерної рівності. Це сприяє формуванню критичного мислення, здатності до об'єктивного аналізу історичних подій і підтримці інклюзивної атмосфери у навчальному закладі.

Сучасне суспільство активно прагне досягти рівності можливостей для всіх громадян незалежно від їхньої статі, і заклади вищої освіти (ЗВО) відіграють ключову роль у цьому процесі. Імплементация гендерної освіти у ЗВО дозволяє не лише підвищити обізнаність студентів щодо проблем гендерної рівності, а й сприяє формуванню нового покоління фахівців, здатних аналізувати, оцінювати та впроваджувати принципи гендерної рівності у своїй професійній діяльності. Гендерна освіта зменшує дискримінацію, сприяє взаєморозумінню та повазі між статями, а також розвиває критичне мислення щодо стереотипів та упереджень. ЗВО, що пропонують гендерні курси, готують студентів до свідомого підходу до

розв'язання гендерних питань у різних сферах, будь то соціальна, освітня чи професійна діяльність.

У Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського гендерна освіта впроваджується через спеціальні курси та дисципліни, які включені до освітніх програм різних кафедр.

В освітніх програмах бакалаврського та магістерського рівнів, таких як 014 Середня освіта. Історія, 032 Історія та археологія, 081 Право, 052 Політологія, студенти вивчають гендерні курси, які знайомлять їх із базовими поняттями гендерної теорії, роллю гендерних відносин у розвитку суспільства, а також сучасними викликами в контексті забезпечення гендерної рівності.

Формування гендерних компетентностей є частиною освітніх програм, саме тому ОП 032 Історія та археологія (бакалавр) включає у свій вибірковий компонент такі дисципліни, як «Людина в європейській культурі доби Середньовіччя» та «Чоловік, жінка, гендер в ранньомодерній Європі», на другому рівні вищої освіти (магістратурі) представлена дисципліна вільного вибору «Актуальні проблеми гендеру» – такі курси ознайомлюють студентів із теоретичними основами гендерних досліджень, розглядають концепції гендерної ідентичності, ролей, стереотипів та дискримінації. Вони охоплюють історичні аспекти гендерних відносин, формування соціальних ролей жінок та чоловіків у різні періоди, а також розвиток руху за права жінок [20, с. 193].

В межах освітніх програм 014 Середня освіта та 032 Історія та археологія реалізується краєзнавчо-туристична практика, яка в свою чергу включає інтерактивну екскурсію «Видатні жінки Чернігова», розроблений здобувачами освіти краєзнавчо-туристичний маршрут «Жіночий альманах Чернігівщини» [21, с. 114].

Складовою частиною курсу «Порівняльна педагогіка» є розділ «Гендерні стандарти освіти», спрямований на розгляд освітніх систем різних

країн світу та їхньої динаміки, аналіз педагогічних моделей і підходів, а також дослідження впливу соціально-економічних, культурних та політичних факторів на освіту. Основна мета курсу – навчити студентів аналізувати, порівнювати та критично оцінювати освітні практики, визначати ефективні педагогічні стратегії, які можна адаптувати для поліпшення національної освіти.

Гендерна складова освітньої програми 081 Право має обов'язкову дисципліну «Основи гендерної рівності: український та європейський контекст», цей курс орієнтований на аналіз гендерної політики в Україні та світі, включаючи правові аспекти захисту прав жінок і забезпечення рівних можливостей.

Введення гендерних курсів до навчальних планів значно впливає на розвиток особистості студентів та їхнього світогляду. Студенти, які проходять навчання за гендерно орієнтованими програмами, демонструють вищий рівень толерантності, здатність критично мислити і аналізувати соціальні та культурні аспекти. Ці курси формують у них компетенції, які важливі для побудови професійної діяльності в умовах сучасного світу, де принципи рівності та недискримінації стали ключовими.

Другий рік поспіль студенти другого і третього курсів слухають вибіркові курси за програмою Еразмус+. «Стать і гендер: концептуальні витоки Європейської толерантності/ традицій/ світогляду», мета цього курсу сформувати цілісне уявлення здобувачів освіти про провідні стратегії, цінності, найкращі практики Європейського Союзу щодо запровадження гендерної політики в країнах членах ЄС шляхом комплексного вивчення теоретичної бази та практичних ситуацій щодо її реалізацій в Україні. Задля розуміння досягнень в гендерній рівності в ЄС створений курс «Гендерна рівність в Європейському Союзі: від історичних витоків до сучасних досягнень». Він включає в себе вивчення різних країн, таких як Швеція, країни Північної Європи, Західна, Центральна та Східна Європа, та їх досягнення в гендерній рівності.

Усі згадані дисципліни включають такі види робіт, як лекції, практичні, проєкти, що в свою чергу це дає можливість студентам брати участь у дебатах, тренінгах, воркшопах, квестах, у регіональних, всеукраїнських та міжнародних заходах, написанні та реалізації грантових проєктів.

Гендерна освіта дозволяє студентам не тільки аналізувати гендерні ролі й взаємодії у суспільстві, але й критично переосмислювати історичні та культурні процеси, що сприяють формуванню упереджень та нерівності [19, с. 71].

На нашу думку, гендерні курси в Інституті історії мають на меті не лише надати теоретичні знання з гендерної тематики, але й сприяти формуванню важливих професійних компетентностей у студентів. Перш за все, такі курси розвивають у студентів здатність критично аналізувати суспільні явища, зокрема гендерні нерівності та дискримінацію. Вони вчать майбутніх фахівців розпізнавати гендерні стереотипи, протистояти їм у професійному середовищі та застосовувати принципи рівності у своїй діяльності. Згадані курси сприяють формуванню гендерно чутливих та компетентних педагогів, здатних викладати історію крізь призму гендерної рівності.

Таким чином, курси, які викладаються у Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського, надають студентам цінний інструментарій для розуміння проблем гендерної нерівності, допомагають формувати егалітарний світогляд та сприяють особистісному розвитку. Крім того, гендерні дисципліни сприяють розвитку міжособистісних навичок та підвищують обізнаність студентів щодо соціальної справедливості, прав людини та гендерних прав. Це дає студентам можливість брати активну участь у громадському житті, виступати за рівноправність і справедливість у своїх громадах та професійному середовищі.

Гендерні взаємодії між учасниками освітнього процесу являють собою конкретні моделі і практики міжстатевої комунікації, що визначаються

гендерними уявленнями, упередженнями, стереотипами і установками, закріпленими в свідомості й самосвідомості людей. Гендерні упередження виступають соціальними установками з негативним або викривленим змістом, що мають деструктивний вплив на тих, хто їх підтримує, і водночас справляють обмежуючий вплив на оточуючих, які стають мішенню для цих упереджень. Гендерні упередження обумовлені численними факторами, серед яких історичні, культурні, соціально-економічні, соціально-психологічні та індивідуально-психологічні аспекти. Однак незалежно від цих причин, негативний вплив гендерних упереджень простежується як на їх носіях, так і на людях, які зазнають їхнього впливу [55, с. 30].

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського разом з Науково-дослідним центром гендерних студій імені Софії Русової реалізують культурно-історичний проєкт «Видатні жінки Чернігівщини». Учасники проєкту – викладачі, здобувачі освіти, громадські діячки – проводять пошукову роботу, готують видання енциклопедичного довідника, видають друком жіночий календар, організовують тематичні виставки та «круглі столи», ініціюють творчі зустрічі, займаються висвітленням інформації про видатних жінок у ЗМІ та соціальних мережах.

Свій внесок у розвиток гендерної освіти роблять і академічні кафедри інституту історії. Протягом шістнадцяти років при кафедрі археології, етнології та краєзнавчо-туристичної роботи, потім при кафедрі історії України, археології та краєзнавства діє науково-дослідницька група, що спеціалізується на дослідженнях з історії жіночого руху в Україні і на Чернігівщині. Проводиться конкурс студентських наукових робіт на гендерну тематику, виконуються магістерські роботи з відповідною тематикою. Було проведено 13 обласних науково-практичних конференцій «Жінки Чернігівщини: історія і сучасність», де співорганізаторами виступали Чернігівська ОДА та ГО «Спілка жінок Чернігівщини». Результати досліджень оприлюднені у збірках матеріалів конференцій. Викладачі

кафедри активно працюють над вдосконаленням змісту навчальних програм з урахуванням гендерного компоненту.

Кафедра всесвітньої історії та міжнародний відносин має навчальний курс основного компоненту «Історія Азії та Африки», який включає гендерну складову, а саме вивчення постаті жінки в історії Сходу та політичне жіноче лідерство в ісламських країнах. Відповідно до цього викладачі кафедр виступають науковими керівниками кваліфікаційних робіт з даної тематики, а саме «Еволюція жіночого руху в країнах Північної Африки другої половини ХХ ст.», «Жіноче питання на Сході в новітній час», «Жіноче політичне лідерство у мусульманських країнах Сходу». Відповідно кафедра працює над розвитком гендерного світогляду студентів шляхом вивчення гендерних теорій, історичних аспектів гендерних відносин. На курсах, які читають фахівці кафедри, студенти знайомляться з історичними основами гендерної теорії, формуванням гендерної ідентичності та культурними особливостями сприйняття гендеру.

Загалом кафедри інституту підготували низку дипломних робіт, що охоплюють різні аспекти цієї теми, зокрема: «Розвиток жіночої освіти в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)», «Соціально-рольовий статус українських жінок у другій половині ХVІІ–ХVІІІ ст.», «Сімейно-шлюбні відносини в Україні за доби Середньовіччя та раннього Нового часу: гендерний аспект», «Розвиток жіночого руху в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)», «Громадсько-політична та культурно-мистецька діяльність жіноцтва Чернігівщини початку ХХ ст.», «Жіночі делегатські збори Чернігівщини як складова жіночого руху в Україні в 20-30-х рр. ХХ ст.» [81, с. 193]; [84, с. 114].

Отже, на рівні всіх кафедр інституту проводиться активна робота з імплементації гендерної тематики в освітній процес та наукову діяльність, що включає:

- розробку та впровадження спеціальних навчальних програм і курсів, що спрямовані на вивчення гендерної тематики;

- науково-дослідну діяльність у сфері гендерної освіти, зокрема через написання наукових праць, статей та проведення наукових досліджень з гендерної тематики. Це сприяє збагаченню теоретичної бази та формуванню нових знань у цій сфері;

- проведення семінарів, круглих столів і конференцій з питань гендерної рівності та дискримінації. Такі заходи дозволяють студентам та викладачам обмінюватися досвідом, знайомитися з сучасними тенденціями в гендерних дослідженнях та обговорювати актуальні питання гендерної освіти;

- впровадження гендерного підходу в освітню діяльність, що дозволяє студентам під час вивчення різних предметів аналізувати гендерні аспекти в історії, соціології, політології та інших дисциплінах.

- важливим аспектом діяльності інституту є також залучення студентів до дослідницьких проєктів, пов'язаних з гендерною тематикою. Це не тільки збагачує їхні знання, а й допомагає здобути навички проведення наукових досліджень та роботи з різними соціальними групами.

Кожна з цих кафедр робить вагомий внесок у розвиток гендерної освіти в інституті, сприяє формуванню гендерного світогляду як здобувачів освіти так і викладачів. Описаний досвід свідчить про важливість комплексного підходу до гендерної освіти. Інститут активно працює над тим, щоб здобувачі освіти отримали ґрунтовні знання з основ теорії гендеру і гендерних освітніх практик, оволоділи гендерними підходами у викладанні історії, а набуті гендерні компетентності стали їм в нагоді у професійній діяльності.

Гендерні курси в освітньому процесі не тільки забезпечують студентів теоретичними знаннями, але й сприяють формуванню соціально відповідальних, етичних та компетентних фахівців. Такі курси спрямовані на розвиток низки важливих умінь і навичок, зокрема критичне мислення та аналітичні здібності, допомагають студентам оцінювати соціальні явища через призму гендерної справедливості, критично розглядати існуючі стереотипи і соціальні норми, що можуть мати дискримінаційний характер.

Вивчення питань гендерної рівності сприяє розумінню студентами цінності прав людини та необхідності поваги до різноманітності, що, у свою чергу, формує емпатійний підхід до інших людей. Навчальні курси з гендерної проблематики дають студентам практичні знання, як запобігати конфліктам, пов'язаним із гендерною дискримінацією, а також допомагають формувати ефективну комунікацію на засадах рівності та поваги. Завдяки гендерно спрямованим курсам студенти здобувають знання про те, як ініціювати, організовувати та реалізовувати проекти, спрямовані на підтримку гендерної рівності в різних сферах життя.

Окрім академічного компонента, Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського активно підтримує гендерні ініціативи поза межами навчального процесу. В інституті регулярно організовуються конференції, круглі столи, майстер-класи та лекції, присвячені гендерним проблемам у суспільстві. Такі заходи стають майданчиком для обміну думками та ідеями серед студентів, викладачів і практиків.

Зокрема, в рамках позаурочної діяльності проводяться зустрічі з гендерними експертами, дослідження гендерної політики в Україні та світі, а також волонтерські проекти, що підтримують права жінок і чоловіків. Студенти беруть участь у цих ініціативах, що дає їм змогу застосувати теоретичні знання на практиці та сприяє розвитку соціальної активності.

Висновки до третього розділу

Досвід впровадження гендерної освіти в Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського демонструє ефективність інтеграції гендерних курсів у навчальний процес. Викладання таких дисциплін сприяє розвитку гендерної компетентності студентів, що є важливим аспектом їхньої професійної підготовки. Успішна реалізація гендерної освіти в інституті не тільки покращує якість освіти, а й формує у студентів критичне мислення, здатність до аналізу та боротьби з

гендерними стереотипами в суспільстві. У перспективі планується розширення гендерної тематики у навчальних курсах, удосконалення методичних матеріалів, організація нових проєктів і заходів, спрямованих на подолання гендерної нерівності. Таким чином, гендерна освіта у вищій школі є ефективним інструментом підготовки майбутніх педагогів, що сприяє формуванню у них цінностей толерантності, гендерної рівності та професійної компетентності. Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О. М. Лазаревського пропонує інноваційний підхід до навчання майбутніх вчителів, який допомагає розвивати свідомих і компетентних фахівців, готових інтегрувати гендерні підходи у свою професійну діяльність.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі на теоретичному й практичному рівнях розглянуто гендерну освіту, як одну з новітніх парадигм у сфері педагогіки, як невід'ємну складову сучасного освітнього процесу. Необхідність впровадження гендерної освіти в Україні зумовлена європейським вектором розвитку. Отримані в процесі дослідження результати мають теоретичне та прикладне значення.

Отже, методологія гендерної освіти у закладах вищої освіти є важливим компонентом сучасного педагогічного процесу. Вона спрямована на формування критичного мислення, гендерної чутливості та усвідомлення принципів рівності серед майбутніх педагогів. Застосування гендерного підходу у професійній підготовці дозволяє уникнути стереотипізації, забезпечуючи рівність можливостей для жінок і чоловіків у сфері освіти. Гендер як соціокультурний конструкт дозволяє переосмислити традиційні ролі чоловіків і жінок, акцентуючи увагу на соціальній рівності та свободі від дискримінації. У теоретичному аспекті гендерна освіта ґрунтується на міждисциплінарному підході, враховуючи психологічні, соціологічні, педагогічні та історичні аспекти.

Основними принципами гендерної освіти є рівність, справедливість та демократичність. Практичні методи включають інтеграцію гендерних аспектів у навчальні програми, впровадження спеціалізованих курсів, вибіркового дисциплін і практичних занять. Інтеграція гендерної освіти у підготовку вчителів дозволяє формувати в учнів толерантне ставлення до гендерної рівності. Майбутні вчителі повинні володіти гендерною компетентністю, яка забезпечить неупередженість у викладанні та сприятиме розвитку критичного мислення школярів.

Методологія гендерної освіти у закладах вищої освіти (ЗВО) є комплексом теоретичних та практичних підходів, які мають на меті інтеграцію принципів гендерної рівності в навчальний процес і професійну підготовку здобувачів освіти. Основу нашого дослідження склали особистісно-орієнтований, системний, компетентісно-діяльнісний підходи.

Отже, охарактеризована вище сукупність методологічних підходів має безпосереднє відношення до предмету нашого дослідження (формування гендерної компетентності як ключової складової підготовки вчителів історії у ЗВО).

В процесі дослідження ми з'ясували, що гендерна освіта є необхідним компонентом професійної підготовки вчителів історії, який сприяє формуванню критичного мислення, гендерної чутливості та інклюзивного підходу у навчальному процесі. Володіння гендерною компетентністю дозволяє вчителям більш глибоко й об'єктивно викладати історичний матеріал, виховувати у школярів повагу до принципів рівності, а також формувати у них стійкість до гендерних стереотипів. Інтеграція гендерної освіти у курси підготовки майбутніх вчителів історії є важливим кроком на шляху до побудови сучасного демократичного суспільства, в якому панують рівні права та можливості для всіх. Таким чином, гендерна освіта має вагомим значення у формуванні професійної майстерності вчителів історії, допомагає розвинути необхідні компетентності для викладання предмету через призму гендерної рівності та робить педагогічний процес більш різноманітним та інклюзивним.

На рівні школи гендерна освіта дозволяє створити середовище, у якому учні навчаються співіснувати на засадах рівності та взаємоповаги. Використання вчителями історії гендерно чутливих методик сприяє вихованню у школярів толерантності, здатності до міжособистісного діалогу та співпраці, що є важливими навичками для успішної соціалізації в умовах сучасного глобалізованого світу.

Отже, впровадження гендерної освіти в підготовку вчителів історії не лише змінює підходи до викладання дисципліни, але й формує у педагогів глибоке розуміння їхньої ролі як агентів соціальних змін. Це забезпечує виховання свідомих громадян, які здатні критично оцінювати соціальні явища, будувати справедливе суспільство та сприяти утвердженню принципів рівноправності у всіх сферах життя.

Досвід впровадження гендерної освіти в закладах вищої освіти на прикладі Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних

дисциплін імені О. М. Лазаревського є яскравим прикладом того, як системна робота в цьому напрямку може забезпечити якісні зміни в освітньому процесі. Вивчення практики інституту дозволяє виокремити кілька ключових аспектів і тенденцій, а саме впровадження гендерної освіти у ЗВО стало одним із важливих напрямків модернізації освітньої системи.

У випадку Інституту історії значний акцент зроблено на інтеграції гендерного компоненту у всі освітні процеси – від розробки навчальних програм до формування студентської спільноти, що підтримує принципи гендерної рівності. Інститут активно впроваджує інноваційні підходи до викладання гендерних тем, це включає інтерактивні методи навчання, організацію тематичних семінарів, воркшопів, тренінгів та обговорень. Такий підхід не лише розвиває гендерну компетентність студентів, але й стимулює їх до самостійного вивчення проблем гендерної нерівності в різних контекстах.

Практичну значущість нашої розвідки підтверджує емпіричне дослідження. Отримані результати дозволяють обґрунтувати необхідність гендерної освіти у ЗВО, у процесі викладання історичних дисциплін.

Отже, досвід Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського демонструє ефективність інтеграції гендерного підходу в освітню практику. Ця діяльність не лише підвищує якість підготовки педагогів, але й сприяє формуванню свідомих громадян, здатних впливати на позитивні зміни у суспільстві та побудову справедливого світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/896-93-%D0%BF>
2. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku>
3. Закон України «Про освіту» (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*). 2017. № 38–39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
6. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19>
7. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
8. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) (Оффіційний переклад). URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
9. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>
10. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

11. Пекінська декларація. Прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text
12. План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності. Розорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text>
13. Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти. Наказ МОН № 1072 від 30.07.2024 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92714/
14. Резолюція РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та суміжні резолюції. URL: http://www.kdu.edu.ua/Documents/rezolution_woman_peace.pdf
15. Стратегія з гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4>
16. Стратегія ПРООН в Україні з гендерної рівності на період 2019-2022 рр. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-equality>
17. Сучасні стандарти гендерної освіти в умовах євроінтеграції. URL: https://tnpu.edu.ua/vyhovna%20robota/2020__final__Zbirnyk%20tez_Gender.pdf
18. Цілі сталого розвитку 2016-2030, Представництво ООН в Україні. URL: <http://un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

ЛІТЕРАТУРА

19. Актуальні питання сучасної науки (частина I): *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 20–21 квітня 2019 року.* Київ : МЦНД, 2019. 68 с.

- URL:<https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/25869/53109-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B-1-2%2C49-50.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
20. Аніщенко О. В. Гендерна освіченість вчителів – актуальна проблема педагогічної науки і практики. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2011. Вип. 3 (1). С. 202–210. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2563/1/%D0%90%D0%BD%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
21. Аніщук Н. В. Зв'язок гендерної історії та історії України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2023. Т. 34 (73), № 1. С. 300–304. URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/43.pdf
22. Бондарчук О. І., Ващенко Л. М., Нежинська О. О. Гендерна освіта в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: навчальний модуль для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. *НАПН України, Ун-т менедж. освіти*. Київ, 2011. 100 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709748/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87.%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BB%D1%8C_%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80.pdf
23. Бохонкова Ю. О., Лосієвська О. Г., Ю. В. Сербін Ю. В. Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (м. Київ, 12 квітня 2024 р.). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. 357с. URL: https://deps.snu.edu.ua/media/filer_public/51/81/51810ec6-b4d6-4cf6-82d8-e66fec1e9bcd/materiali_xvi_vseukrayinskoji_naukovo-praktichnoyi_konferentsiyi_gender_2024.pdf
24. Васильченко О.І. Гендерна компетентність як педагогічна умова формування гендерної культури студентів університету. *Вісник*

- Запорізького національного університету : зб. наук. праць. Педагогічні науки.* Запоріжжя : ЗНУ, 2011. № 3 (16). С. 93-97. URL: <https://library.znu.edu.ua/novini/28-03-2014/bib-pokazhch-gender-2014.pdf?v=1395996779>
25. Васильченко О.І. Сутність, структура та зміст гендерної культури студентів університету. *Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць. Педагогічні науки.* Запоріжжя : ЗНУ, 2013. № 1 (19). С. 50-57. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vznu_ped_2013_1_10
26. Воровка М. І., Онипченко О. І., Кожевникова А. В. Розвиток гендерної культури студентства у закладах вищої освіти України у 60-ті роки – на початку 90-х років ХХ століття: суспільно-історичний контекст. *Інноваційна педагогіка.* 2022. № 1 (52). С. 9–14. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/12757/>
27. Воровка М. І., Шлеїна Л. Гендерний підхід у формуванні гендерної культури студентів. *Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.).* Мелітополь, 2021. С. 61–64. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/12356/>
28. Гендерна компетентність вчителства / *Центр гендерної культури у співпраці з ЮНІСЕФ та за фінансової підтримки уряду Іспанії.* Київ : Центр гендерної культури, 2024. 39 с. URL: <https://spilnoteka.org/wp-content/uploads/2024/04/genderna-kompetentnist-vchytelstva.pdf>
29. Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, 2011 р., м. Київ / М-во освіти та науки, молоді та спорту України; Нац. акад. пед. наук України; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка; редкол.: В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. Київ, 2011. 796 с. URL:

- <https://genderindetail.org.ua/library/osvita/genderna-osvita-resurs-rozvitku-paritetnoi-demokratii-zbirnik-materialiv-naukovo-praktichnoi-konferentsii-134609.html>
30. Гендерна освіта. *Школа*. Видавництво «Шкільний світ». 2017. № 6. С. 95.
31. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 1. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2010. 328 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/2011_gender_standards_p1.pdf
32. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 2. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2011. 260 с. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/2011_gender_standards_p2%20\(1\).pd](file:///C:/Users/User/Downloads/2011_gender_standards_p2%20(1).pd)
33. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 3. Запоріжжя. *Друкарський світ*. 2011. 282 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/2011_gender_standards_p3.pdf
34. Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення: *матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Львів, 5 вересня – 16 жовтня 2022 р.* Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 120 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5075/1/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D1%96%D1%97%20%D1%83%20%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%96%D0%B9%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96.pdf>
35. Гоголь-Саврій М. В. Гендерний підхід в системі освіти України як педагогічна проблема. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2011. № 5. С. 146–151. С. 147–148. URL: <http://hdbhtt.com.ua/wp-content/uploads/2020/03/enderniy-p-dh-d-v-sistem-osv-ti-ukra-ni-yak-pedagog-chna-problema.pdf>
36. Голованова Т. Методологічні підходи та методи дослідження гендерних питань в освіті. *Гендерна парадигма освітнього простору*.

2017. С. 14–16. URL:
<https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8502>
37. Головашенко І. О. Гендерний підхід в системі освіти: узгодження досвіду з міжнародними стандартами. URL:
<http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06giozms.pdf>
38. Горкун Ю. Гендерна соціалізація студентської молоді в умовах закладу вищої освіти. *Наука. Освіта. Молодь*. 2019. С. 66–68. URL:
https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2019/1/22.pdf
39. Гришак С. М. Теорія і практика розвитку гендерної освіти у вищій школі пострадянських країн: порівняльний аналіз. 2018. С. 42. URL:
https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2947/2Hryshak_oref.pdf?sequence=4
40. Дороніна Т. О. Гендерний менеджмент: детермінанти змісту та сутнісні чинники. *Освітній менеджмент: проблеми теорії та практики : монографія*. Кривий Ріг : ТОВ ВНП «Інтерсервіс», 2014. С. 73–98. URL:
https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3051/1/Dorinina_2014.pdf
41. Дороніна Т. О. Місце гендерного знання в організації та змісті вищої педагогічної освіти. *Педагогіка вищої школи у XXI столітті: сучасний стан і перспективи розвитку : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 2010 р.* Одеса : ВМБ, 2010. Ч. 2. С. 110–112. URL:
https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/2167/1/22.%20%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D0%9E%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%B0_2010.pdf
42. Дороніна Т. О. Проблема визначення поняття «гендерний підхід» у сучасній науці та освіті. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія «Педагогіка, психологія і соціологія»*. Донецьк, 2009. № 3 (145). С. 22–26. URL:
<https://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/17777/6/doronina.pdf>

- 43.Дороніна Т. О. Теорія і практика гендерної освіти і виховання учнівської молоді в навчальних закладах України (II половина XX - початок XXI століття). Дисертація д-ра пед. наук: 13.00.01, *Класич. приват. ун-т.* - Запоріжжя, 2012. 360 с. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82.pdf
- 44.Дрожжина Т., Ісаєва Т., Світайло Н. Впровадження гендерного підходу в систему вищої освіти України: досвід та кращі практики Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти ВНЗ 2012–2014 роки. 2014. 44 с. URL: https://gendercenter.sumdu.edu.ua/images/docs/vpr_g_p.pdf
- 45.Дудка Р. А. Гендерна політика: завдання в умовах глобалізації. *Література та культура Полісся. Серія «Історичні науки»*. 2010. № 92 (10). С. 282–290. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ltkpist_2018_92_26
- 46.Желіба О. В. Освіта і гендер : навч.-метод. посіб. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 256 с. URL: https://www.academia.edu/39401263/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_%D1%96_%D2%91%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80
- 47.Заболотній О. А. Роль методологічних підходів у розвитку професійної культури викладача. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023.№ 89. С. 23–27. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2023/89/4.pdf>
- 48.Заграй Л. Д. Теорії гендеру: Гендерні дослідження у психології : навчальний посібник. ДВНЗ «Прикарпатський національний

- університет ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ : ФО-П Петраш К. Т., 2019. 264 с. URL: https://gestproject.eu/wp-content/uploads/2019/02/Zahrai-Theories_of_Gender_PNU.pdf
- 49.Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2011». Запорізький національний університет. Запоріжжя : Просвіта, 2011. 358 с. URL: https://web.znu.edu.ua/NIS/2011/tom_5_.pdf
- 50.Калько І. В. Формування гендерної культури школярів у системі роботи сучасного закладу освіти. Харків : Друкарня «Мадрид», 2017. 136 с. URL:http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/posibnyky/navchalyni/5_%D0%9A%D0%B0%D0%BB_%D0%BA%D0%BE_-_%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf
- 51.Кікінежді О. Гендерна освіта у вищій школі: досвід і проблеми подальшої інституціоналізації. *Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії : зб. мат. наук.-практ. конф., 2011 р., м. Київ. М-во освіти та науки, молоді та спорту України; Нац. акад. педагог. наук України; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Київ, 2011. 796 с. URL: https://gender.org.ua/images/lib/2011_gender_standards_p3.pdf*
- 52.Ковальчук Л. О. Передумови реалізації гендерного виховання у навчальних закладах Німеччини. *Науковий журнал «Smart and Young».* 2016. №11-12. С. 71–76. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/10096>
- 53.Кошелева Н. Г. Формування гендерної компетентності майбутніх психологів в європейському вимірі вищої психологічної освіти. *Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2018. С. 179–185. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39098>
- 54.Кравець В. Освітні гендерні стратегії в зарубіжній школі та педагогіці : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль,

2020. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17402/1/38_Volodymyr_KRAVETS.pdf
55. Кравця В. П., Кікінежді О. М.. Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль: ТНПУ, 2020. 288 с. URL: https://tnpu.edu.ua/vyhovna%20robota/2020__final__Zbirnyk%20tez_Gender.pdf
56. Лебідь І. Ю. Гендерна педагогіка : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута». 2015. 130 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1204/%2D0%259B%25D0%25B5%25D0%25B1%25D1%2596%25D0%25B4%25D1%258C%2520%25D0%2586.%2520%25D0%25AE.%2520%25D2%2590%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25B4%25D0%25B5%25D1%2580%25D0%25BD%25D0%25B0%2520%25D0%25BF%25D0%25B5%25D0%25B4%25D0%25B0%25D0%25B3%25D0%25BE%25D0%25B3%25D1%2596%25D0%25BA%25D0%25B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
57. Ліончук Р. А. Освіта та виховання : гендерний підхід. Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет, 2010. 152 с. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Lionchuk.php>
58. Марущенко О. Гендерні стереотипи вчительства сучасної української школи : соціологічний аналіз. *Гендерна парадигма освітнього простору*. 2015. №2. С. 88–95. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/osvita/genderni-stereotipi-vchitelstva-suchasnoi-ukrainskoi-shkoli-sotsiologichniy-analiz-1341035.html>
59. Марценюк Т. Інтеграція гендерної складової в аналітичні матеріали. Київ : МФ «Відродження», 2019. 28 с. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/09/zvit_integracya-gendernoy-skladovoy_02.pdf

60. Матеріали II Всеукраїнського форуму «Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах». (11 лютого 2021 року, Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет») : збірник доповідей та тез. Дніпро : ВНПЗ «ДГУ», 2021. 306 с. URL: <http://dgu.com.ua/bitstream/123456789/53/1/11022021.pdf#page=267>
61. Мезенцева Н., Кривець О. Гендер і географія в Україні : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2013. 194 с. URL: <https://geokyiv.org/pdf/Gender&Geography.pdf>
62. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів в систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. URL: https://nuou.org.ua/assets/documents/method_recomendations_gender_integration.pdf.
63. Павлик Н. П. Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 350 с.
64. Плетка О. Т. Гендерна чутливість в освіті: управлінський аспект: методичні рекомендації для керівників закладів освіти. Київ : Талком, 2023. 27 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740225/1/%D0%9F%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%B0%20%D2%91%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80.%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%20%D1%80%D0%B5%D0%BA.%20%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA%20%282%29.pdf>
65. Порадник щодо застосування гендерно орієнтованого підходу в окремих галузях. Київ : Віваріо, 2020. 48 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%

D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D2%91%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE_%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%83_%D0%B2_%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%85_%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%8F%D1%85.pdf

66. Приходькіна Н. О., Голубева М. О. Стратегії впровадження ідей гендерного підходу в освітню практику ВНЗ України. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2007. Т. 71. С. 29–34. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/abfc17e6-fa2d-4dec-ac0d-aa653a0498e5/content>
67. Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи : тези III Міжнародної науково-практичної конференції, Хмельницький, 29 квітня 2021 року. Хмельницький : Видавництво НаДпсу, 2021. 466 с. URL: https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/konferencziya_genderna_29_10_2021.pdf
68. Ремньова А. Г. Педагогічні умови формування гендерної компетентності майбутніх учителів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2020. № 1 (34). С. 180–187. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41065/Remnova%20A.%20H.pdf?sequence=1>
69. Самойленко Н. Впровадження гендерного підходу у процес підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Переяслав: Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9646/1/9.PDF>

- 70.Самойленко Н. І. Роль гендерного виховання у формуванні особистості школяра. 2018. URL: <https://dnmcps.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/2018-10-09-1/prava/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.%20%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%83%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%B0.pdf>
- 71.Світайло Н. Формування у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ) : навчальний посібник. Суми : Видавництво РА «Хорошие люди», 2013. 210 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi40/0031438.pdf>
- 72.Скорик М. М. Основи теорії гендеру: навч. посіб. *ПРООН; Київ. ін-т гендер. Досліджень*. Київ : К.І.С., 2004. 536 с. URL: <https://genderindetail.org.ua/library/osvita/osnovi-teorii-genderu-navchalniy-posibnik-134419.html>
- 73.Словник гендерних термінів / укладач З. В. Шевченко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с. URL: <https://a-z-gender.net/ua/wp-content/uploads/2018/05/Slovyk-gendernih-terminiv.pdf>
- 74.Стрельник О. Освіта як фабрика смислів: від статево-рольового підходу до гендерно-чутливих змін. 2019. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/osvita-yak-fabrika-smisliv-vid-statevo-rolovogo-pidhodu-do-genderno-chutlivih-zmin-1341286.html>
- 75.Султанова Н., Безушко С. Формування гендерної компетентності майбутніх вчителів в закладах вищої освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2019. Педагогічні науки, № 2. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-65-2019-56.pdf>

76. Третій рівень освіти в Україні: становлення та тенденції : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 17–19 листопада 2023 р., с. Світязь Шацького району Волинської області. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 260 с. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/232>
77. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність: Навчальний посібник. Київ : Видавництво «ФОП Голембовська О. О.», 2018. 204 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_9_copy.pdf
78. Ходакова С. Практичний посібник для посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування «Гендерне інтегрування на місцевому рівні. Досвід міст, що приєдналися до європейської хартії рівності жінок і чоловіків». Київ, 2020. 28 с. URL: https://gender.auc.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/GI_web.pdf
79. Черевичний Г. Інформаційний супровід організації педагогічної практики майбутніх учителів історії (на прикладі КНУ імені Тараса Шевченка). *Вісник кафедри юнеско «неперервна професійна освіта XXI століття»*. Випуск 8, 2023. С. 48–59. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738148/1/93-Article%20Text-283-1-10-20231205.pdf>
80. Штурхецький С. В. Гендерні медійні практики: Навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2014. 206 с. URL: <http://www.osce.org/uk/ukraine/284966>.
81. Юда Л. А. Імплементція гендерного компоненту в систему викладання навчальних дисциплін у вузі. *Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Тернопіль, 5–7 жовтня 2016 р.)* / за заг. ред. проф. В. П. Кравця. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 192–194. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2110/1/%D0%86>

%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83%20%D0%B2%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D1%83%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D1%96%D0%BD%20%D1%83%20%D0%B2%D1%83%D0%B7%D1%96.pdf

82. Юда Л. А. Проблеми впровадження гендерних підходів у практику викладання дисциплін українознавчого циклу у ВНЗ. *Матеріали науково-практичної конференції «П'яті Фльорівські читання»*. Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2017. С. 91–94. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/2105>
83. Юда Л. А. Проблеми впровадження гендерних підходів у систему післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка*; гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : ЧНПУ, 2015. Вип. 132. – С. 158–161. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2105>
84. Юда Л. А. Проблеми запровадження гендерного компоненту в систему викладання навчальних дисциплін у навчально-науковому інституті історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка. *Матеріали науково-практичної конференції «Четверті Фльорівські читання»*. Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2015. С. 114–116. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2060?mode=full>

85. Юда Л. А. Формування гендерної свідомості студентів засобами етнопедагогіки. *Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (11 травня 2018 року, м. Запоріжжя)*. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2018. С. 133–134. URL:
file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BC%D0%B8_%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B8.pdf
86. Юда Л. Гендерне виховання в сучасній школі: що, як і навіщо. *Школа : Інформаційно-методичний журнал для заступників директорів навчальних закладів*. 2017. № 6 (138). С. 6–9. URL:
<https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2113?mode=full>
87. Юда Л. Чому вчителю необхідна гендерна компетентність. *Школа : Інформаційно-методичний журнал для заступників директорів навчальних закладів*. 2017. № 6 (138). С. 12–15. URL:
<https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2114?mode=full>
88. Ягремцева А. О. Гендерний підхід в освітньому процесі: порівняльний аналіз українського та німецького досвіду. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/5/99.pdf>.
89. Gender Diversity Across Europe – Devising Solutions from Interdisciplinary & Intersectoral Perspectives, 2024. URL: https://gversity-solutions.org/assets/uploads/2024/04/GV_Conference_-_preliminary_program.pdf

90. Gender equality in higher education and research, 2022. URL:
https://www.researchgate.net/publication/357308803_Gender_equality_in_higher_education_and_research

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета 1

**формування гендерної ідентичності у студентській молоді на прикладі
Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О. М. Лазаревського**

Шановний здобувачу освіти!

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського проводить дослідження на тему «Формування гендерної ідентичності у студентській молоді». Просимо Вас відповісти на питання анкети.

Тестування є анонімним, всі результати дослідження будуть використані у загальних висновках.

1. Вкажіть свою стать:

- А. Чоловік;
- Б. Жінка;

2. Скажіть, скільки вам років?

- А. 17-18;
- Б. 19-20;
- В. 21-22;
- Г. 23-24;
- Д. Більше ніж 24;

3. На якому курсі ви навчаєтесь?

- А. 1;
- Б. 2;
- В. 3;
- Г. 4;
- Д. 5;
- Е. 6;

4. Наскільки для вас є зрозумілим значення поняття «гендер» у таких словосполученнях, як «гендерна політика», «гендерна рівність»?

- А. Я знаю, що таке «гендер», і можу пояснити значення цього слова;
- Б. Я розумію, що таке «гендер», але дати визначення цьому поняттю важко;
- В. Я не знаю значення слова «гендер»;

5. Гендер і стать це одне і те ж саме?

- А. Так;
- Б. Ні;

6. Вкажіть, що ви розумієте під гендерною рівністю:

- А. Рівність статі;
- Б. Рівні права і рівні можливості для чоловіків і жінок;
- В. Поширення екстремальних поглядів у відносинах між чоловіками і жінками, включаючи заперечення двостатеві шлюбів і т.д.;
- Г. Не знаю;

7. Які чинники, на Вашу думку, впливають на формування гендерної свідомості?

- А. Сім'я;
- Б. ВНЗ;

- В. Біологічна стаття;
- Г. ЗМІ;
- Д. Державна політика;
- Е. Релігія;
- Ж. Оточення;
- З. Відомі особистості;

8. Чи знаєте ви, що в Україні з 2006 року діє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»?

- А. Так, я добре знаю цей закон;
- Б. Так, я чув (-ла) про такий закон, але подробиць не знаю;
- В. Ні, не знаю про цей закон нічого;

9. Які риси на Ваш погляд притаманні сучасній жінці (оберіть не більше 5 варіантів відповідей)

- А. Чуйність;
- Б. Щедрість;
- В. Привабливість;
- Г. Слабкість;
- Д. Прихильність до сім'ї;
- Е. Товариськість;
- Ж. Скромність;
- З. Жага до лідерства;
- И. Відповідвльність;
- К. Високий інтелект;
- Л. Дбайливість;
- М. Самовпевненість;

10. Які риси на Ваш погляд притаманні сучасному чоловікові? (оберіть не більше 5 варіантів відповідей)

- А. Чуйність;
- Б. Щедрість;
- В. Привабливість;
- Г. Слабкість;
- Д. Прихильність до сім'ї;
- Е. Товариськість;
- Ж. Скромність;
- З. Жага до лідерства;
- И. Відповідвльність;
- К. Високий інтелект;
- Л. Дбайливість;
- М. Самовпевненість;

11. Наскільки важливою для Вас є стаття людини, що надає Вам професійні послуги (продавець, вчитель, лікар, перукар тощо)? (обведіть кружечком на шкалі міру значимості):

зовсім неважливо дуже важливо
 _____ 1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____

12. Назвіть професії, які, на Вашу думку, є суто чоловічими: _____

13. Назвіть професії, які, на Вашу думку, є суто жіночими:

14. При формуванні свого образу, якого стилю одягу Ви віддаєте перевагу?

- А. Спортивний одяг;
- Б. Casual (повсякденний, зручний одяг);
- В. Унісекс;
- Г. Класичний стиль;

15. Оберіть твердження, з якими Ви погоджуєтесь:

- А. Для жінки головне бути привабливою, для чоловіка – розумним;
- Б. Жінки є більш емоційними, ніж чоловіки;
- В. Чоловіки є більш прагматичними, ніж жінки;
- Г. Чоловікам більше притаманні лідерські та управлінські якості, тоді як жінки більше схильні до організаторської та виконавчої діяльності;
- Д. Жіноча логіка відрізняється від чоловічої;
- Е. Для жінки головне – вдало вийти заміж;
- Ж. Жінка – це берегиня домашнього вогнища, чоловік – годувальник родини;
- З. Більшість відмінностей між чоловіками та жінками мають не природне, а соціальне походження;
- И. Чоловіки від природи є полігамними, а жінки – моногамними;

16. Як Ви вважаєте, на представника якої статі суспільство чинить найменший тиск?

- А. Жінки;
- Б. Чоловіки;

Аргументуйте свою відповідь, чому Ви так вважаєте?

17. Чи згодні Ви з тим, що чоловіком / жінкою не народжуються, а стають в процесі розвитку самої людини?

- А. Так;
- Б. Ні;
- В. Важко відповісти;

18. Гендерна рівність необхідна в національній та релігійній громаді?

- А. Так;
- Б. Гендерний аспект має бути тільки в світському житті;
- В. Релігійні канони не дають можливості розглядати; питання гендерної рівності;

19. Де наявні найбільш важливі перетворення з подолання гендерних стереотипів і гендерної нерівності:

- А. В сім'ї;
- Б. На рівні державних структур та законодавчих актів;
- В. Виховання молоді (школи, ВНЗ, і тд.);
- Г. Гендерних стереотипів не існує;

20. Чи згодні ви з тим, що жінки більш здібні до вивчення гуманітарних дисциплін, а чоловіки до точних та природничих?

- А. Повністю згоден (-на);

- Б. Скоріше згоден (-на);
 - В. У чомусь згоден (-на), у чомусь ні;
 - Г. Скоріше не згоден (-на);
 - Д. Абсолютно не згоден (-на);
 - Е. Важко відповісти;
21. Чи обговорювалися питання гендерної рівності на заняттях у вашому ЗВО?
- А. Так, обговорювались;
 - Б. Ні, не обговорювались;
22. На яких саме заняттях ви маєте змогу обговорювати питання з даної тематики?
- А. Курс у ВНЗ, присвячений гендерним проблемам ;
 - Б. Теми в рамках іншого курсу (курсів) ;
 - В. Гендерні проблеми обговорювались з викладачами після занять;
 - Г. Не обговорюю такі питання;
23. Вкажіть найбільш важливі позитивні зміни в суспільстві зі зміною відносин між чоловіками і жінками:
- А. Зміцнення і переорієнтація на потреби людей в економіці;
 - Б. Оздоровлення нації ;
 - В. Зниження рівня насильства у всіх його проявах;
 - Г. Підвищення рівня толерантності в суспільстві;
 - Д. Нічого не зміниться;
24. Вкажіть, які протиріччя між жінками і чоловіками будуть усунені, якщо прийнятий закон щодо гендерної рівності буде задіяний в повній своїй мірі:
- А. Протиріччя, викликані відмінністю в фізіології і психології чоловіків і жінок;
 - Б. Відмінності в соціальних ролях, прийнятих в суспільстві для чоловіків і жінок;
 - В. Нічого не зміниться;
25. Ми можемо почати процес зменшення гендерних протиріч у суспільстві шляхом:
- А. Ініціюванням і просуванням законодавчих та нормативних актів;
 - Б. Насадження інформаційної та освітньої діяльності з населенням та молоддю;
 - В. Активізації діяльності щодо поліпшення становища жінки в суспільстві: здоров'я жінки, фінансова, юридична та комп'ютерна грамотність, протидії насильству по відношенню до жінки і вивезення жінки в рабство;
 - Г. Ситуацію в майбутньому взагалі не змінити
 - Д. Гендерних протиріч не існує.

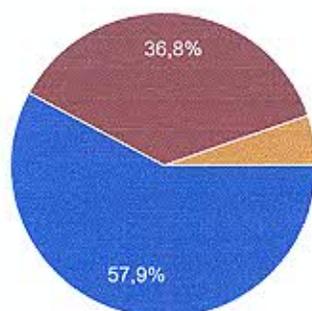
ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

Додаток Б

Результати Анкети 1

4. Наскільки для вас є зрозумілим значення поняття «гендер» у таких словосполученнях, як «гендерна політика», «гендерна рівність»?

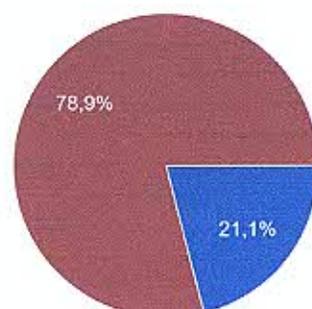
38 ответов

- А. Я знаю, що таке «гендер», і можу пояснити значення цього слова;
- Б. Я розумію, що таке «гендер», але дати визначення цьому поняттю важко;
- В. Я не знаю значення слова «гендер»;

5. Гендер і стать це одне і те ж саме?

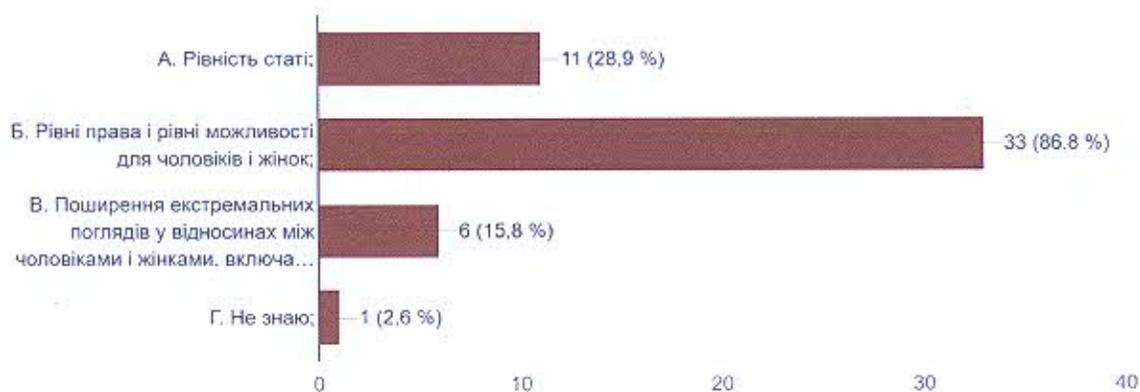
38 ответов

- А. Так;
- Б. Ні;

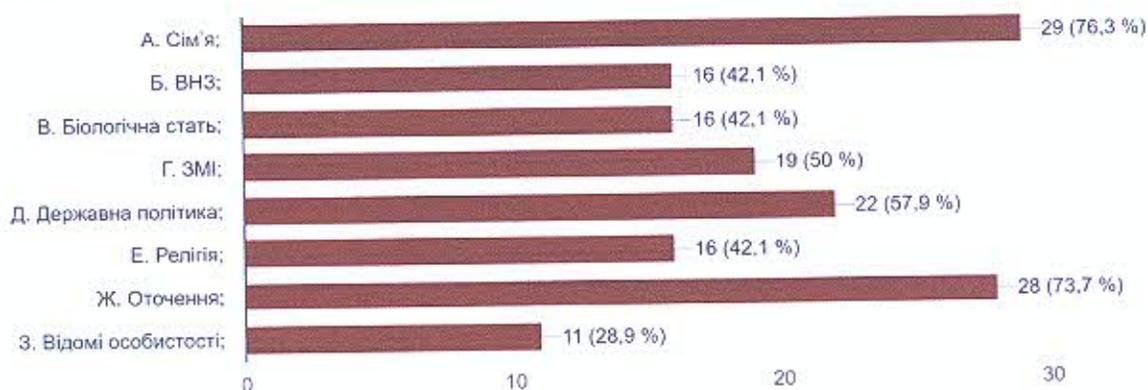
6. Вкажіть, що ви розумієте під гендерною рівністю:

38 ответов

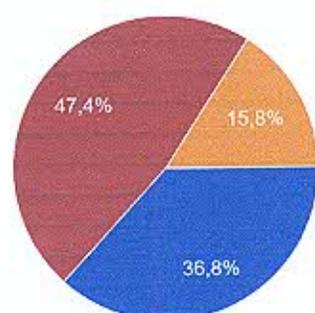
7. Які чинники, на Вашу думку, впливають на формування гендерної свідомості?

38 ответов

8. Чи знаєте ви, що в Україні з 2006 року діє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»?

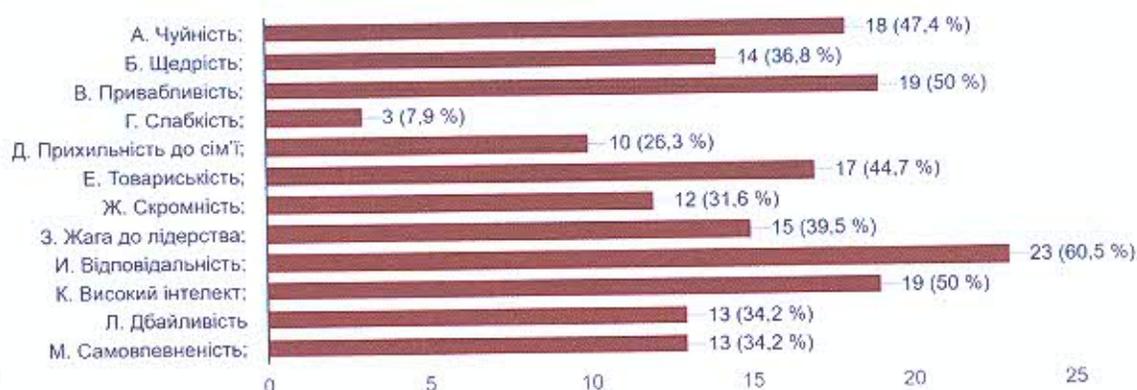
38 ответов

- А. Так, я добре знаю цей закон;
- Б. Так, я чув (-ла) про такий закон, але подробиць не знаю;
- В. Ні, не знаю про цей закон нічого;

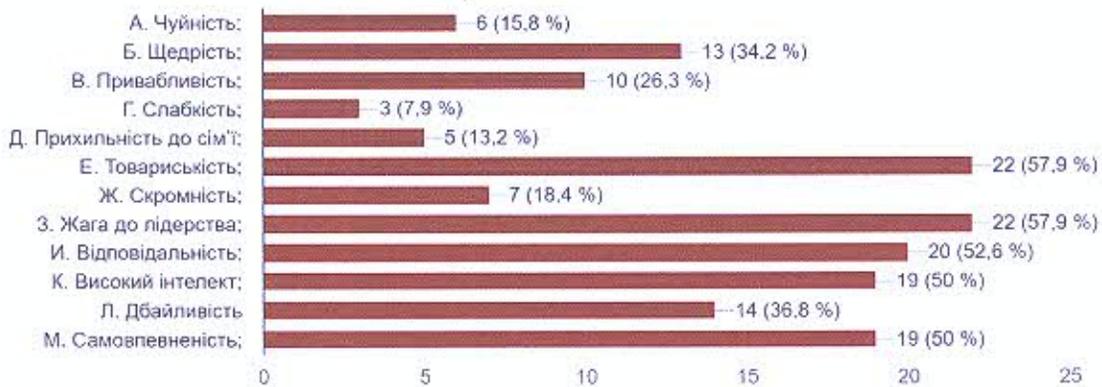
9. Які риси на Ваш погляд притаманні сучасній жінці (оберіть не більше 5 варіантів відповідей)

38 ответов

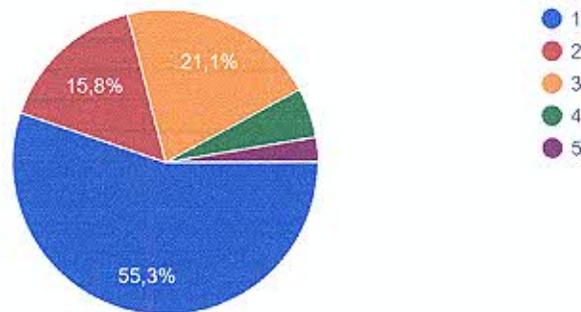
10. Які риси на Ваш погляд притаманні сучасному чоловікові? (оберіть не більше 5 варіантів відповідей)

38 ответов

11. Наскільки важливою для Вас є стать людини, що надає Вам професійні послуги (продавець, вчитель, лікар, перукар тощо)? (обведіть кру... 5 дуже важливо)

38 ответов

12. Назвіть професії, які, на Вашу думку, є суто чоловічими:

38 відповідей

електрик

-

Професія не залежить від статі

Шахтер, рятівник

Таких професій не існує

Шахтар,

Вважаю, що не існує "суто чоловічих" професій

Автомеханік, електрик, страховий агент, бізнесмен

інженер

Неяка. Я вважаю що в нашому сучасному світі вже всі професії рівні і як для жінки і як для чоловіка і суто якоїсь чоловічої чи жіночої не має.

не знаю

Шахтер, будівельник

Шахтер, Матрос, Повар, Охоронець

Зварювальник

шахтар

вантажники, будівельники, заправники

Будівельник

Слесарь, сантехнік

Рятувальник та пожежник

Водій

Немає такої професії

Пожежник

Будівельник

Пожежник, будівельник

Пожежник

Військовий

Рятувальник

Немає таких

Лікар

Для мене немає гендеру

Важко відповісти

Поліцейський

З будь-якою чоловічою роботою може справитись жінка

жодна професія

це гендерний стереотип

все що пов'язане з важкою фізичною силою

13. Назвіть професії, які, на Вашу думку, є суто жіночими:

38 відповідей

-

Вчитель

Професія не залежить від статі

Таких професій не існує

бухгалтер

Стюардеса, майстер нігтьового сервісу

Вважаю, що не існує "суто жіночих" професій

Перукар, вихователь, бізнес леді

вчитель початкових класів

Неяка. Я вважаю що в нашому сучасному світі вже всі професії рівні і як для жінки і як для чоловіка і суто якоїсь чоловічої чи жіночої не має.

не знаю

Вчитель, лікарка, перукар, бібліотекар

Депутат, Лікар, Модель

Кравчиня

майстер манікюру

Якщо чесно, навіть не знаю

Швачка

Майстер манікюру

Косметолог

Тяжко відповісти

Немає такої професії

Дизайнер одягу

Няня

Вихователь в дит. саді

вчитель

Кухар

Немає таких

Немає гендеру

важко відповісти

Вихователь в дитячому садку

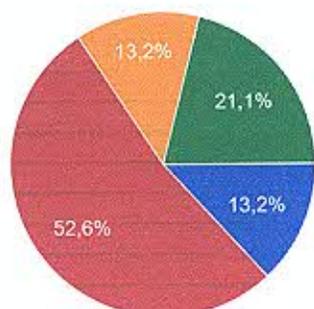
модель

З будь-якою жіночою роботою може справитись чоловік

жодна професія
це гендерний стереотип

14. При формуванні свого образу, якого стилю одягу Ви віддаєте перевагу?

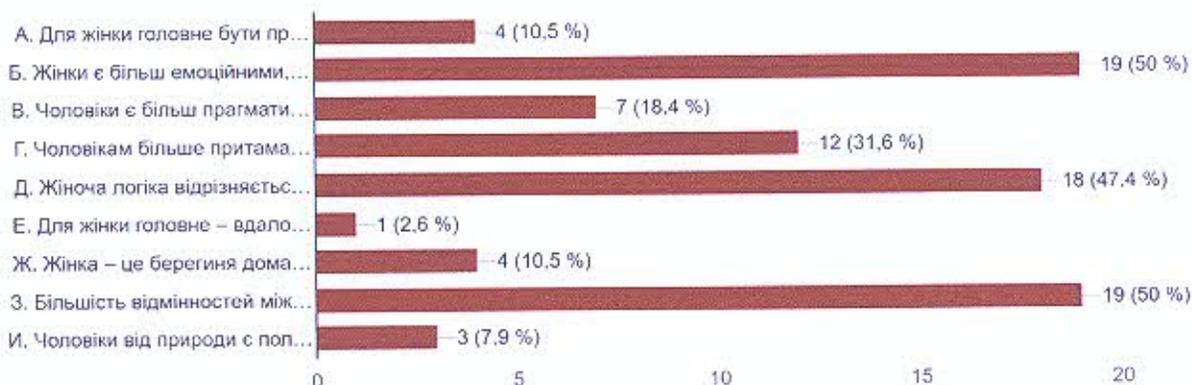
38 ответов

- А. Спортивний одяг;
- Б. Casual (повсякденний, зручний одяг);
- В. Унісекс;
- Г. Класичний стиль;

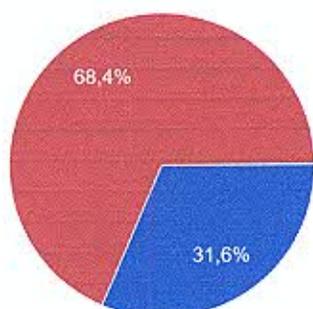
15. Оберіть твердження, з якими Ви погоджуєтесь:

38 ответов

16. Як Ви вважаєте, на представника якої статі суспільство чинить найменший тиск?

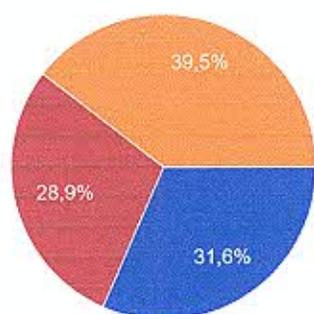
38 ответов

- А. Жінки;
- Б. Чоловіки;

17. Чи згодні Ви з тим, що чоловіком / жінкою не народжуються, а стають в процесі розвитку самої людини?

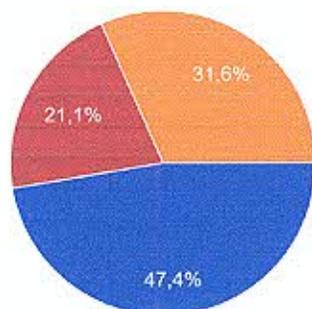
38 ответов

- А. Так;
- Б. Ні;
- В. Важко відповісти;

18. Гендерна рівність необхідна в національній та релігійній громаді?

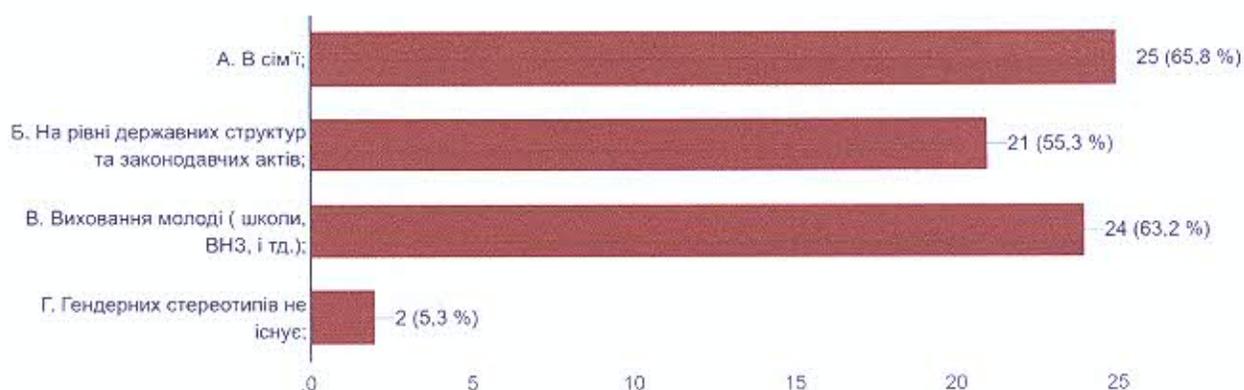
38 ответов

- А. Так;
- Б. Гендерний аспект має бути тільки в світському житті;
- В. Релігійні канони не дають можливості розглядати питання гендерної рівності;

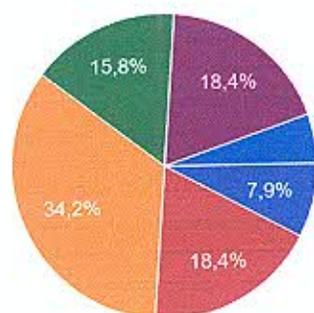
19. Де наявні найбільш важливі перетворення з подолання гендерних стереотипів і гендерної нерівності:

38 ответов

20. Чи згодні ви з тим, що жінки більш здібні до вивчення гуманітарних дисциплін, а чоловіки до точних та природничих?

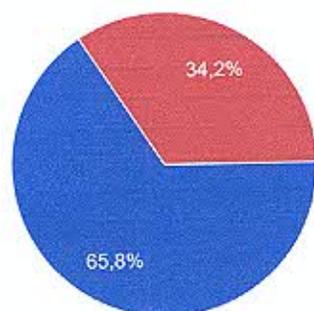
38 ответов

- А. Повністю згоден (-на);
- Б. Скоріше згоден (-на);
- В. У чомусь згоден (-на), у чомусь ні;
- Г. Скоріше не згоден (-на);
- Д. Абсолютно не згоден (-на);
- Е. Важко відповісти;

21. Чи обговорювалися питання гендерної рівності на заняттях у вашому ЗВО?

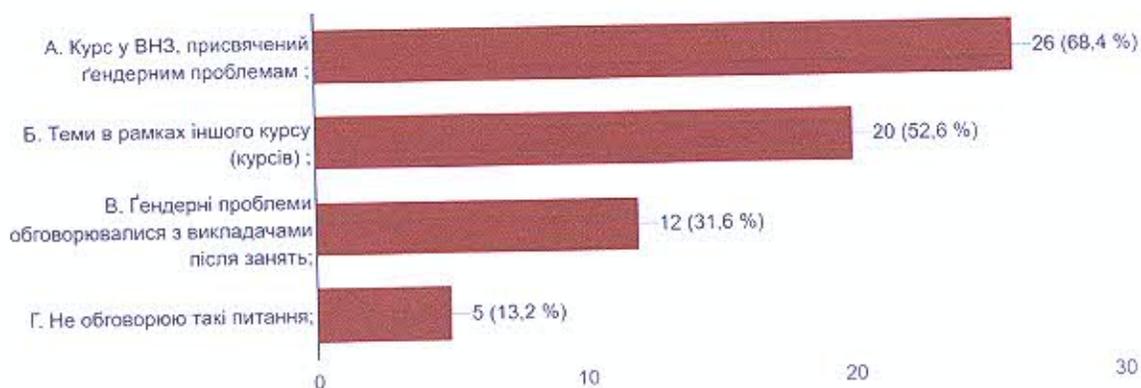
38 ответов

- А. Так, обговорювались;
- Б. Ні, не обговорювались;

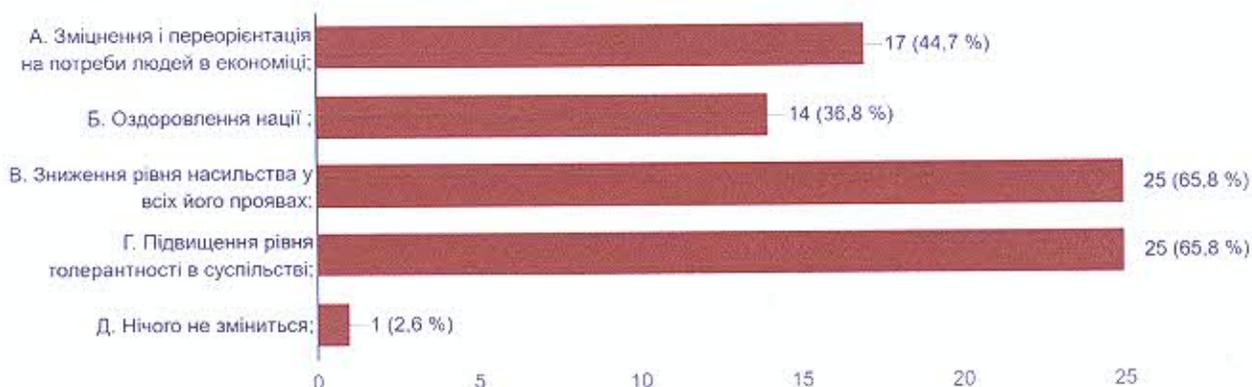
22. На яких саме заняттях ви маєте змогу обговорювати питання з даної тематики?

38 ответов

23. Вкажіть найбільш важливі позитивні зміни в суспільстві зі зміною відносин між чоловіками і жінками:

38 ответов

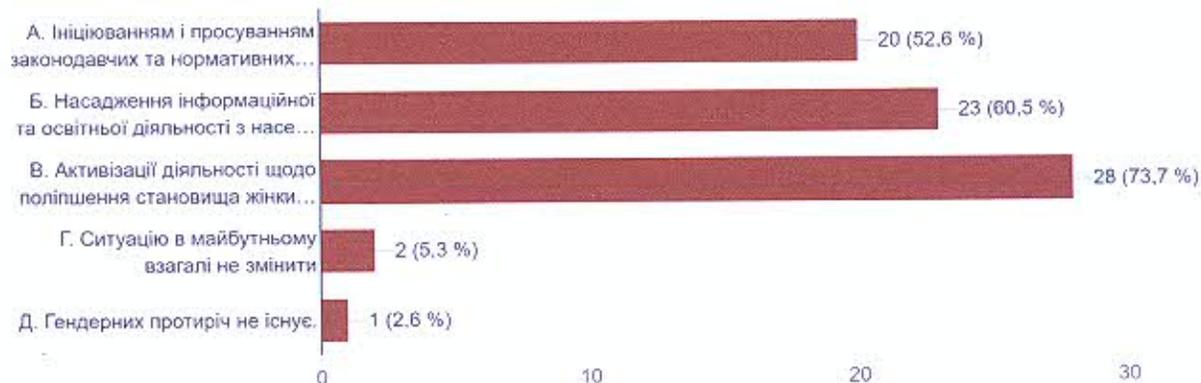
24. Вкажіть, які протиріччя між жінками і чоловіками будуть усунені, якщо прийнятий закон щодо гендерної рівності буде задіяний в повній своїй мірі

38 ответов

25. Ми можемо почати процес зменшення гендерних протиріч у суспільстві шляхом:

38 ответов

Додаток В

Анкета 2

Дослідження рівня ставлення здобувачів освіти до розуміння проблем гендерної рівності (для здобувачів освіти, які прослухали гендерні курси)

1.Ваша стать:

- Чоловіча
- Жіноча
- Волю не зазначати
- інше

2.Ваш вік:

- 17-19 років
- 20-22 роки
- 22-23 роки
- Інше (вказіть)

3.Розуміння поняття «гендер». Оберіть потрібну відповідь:

Соціально-психологічна стать, сукупність соціальних і культурних норм

Біологічна стать

Не знаю

4. Наскільки важливим для Вас особисто є питання забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок?

Дуже важливо

Не надто важливо

Байдуже

5. Чи потрібне впровадження просвітницьких заходів на гендерну тематику у закладах вищої освіти/ середньої освіти?

Так, це досить актуально і потрібно

Ні, це вибір кожного – знати чи ні

Мені байдуже

6. Гендерна дискримінація – це:

Нерівність в отриманні різних послуг

Нерівний доступ до влади

Нерівність в оплаті праці

Нерівність статей в освіті

Насильство над жінками

Насильство над чоловіками

7. Чи стикались Ви у своєму житті з проявами гендерної дискримінації?

Так

Ні

Не знаю

8. Хто більше всього потерпає від гендерної дискримінації?

Жінки

Чоловіки

Обидві статі

9. Що, або хто, на Вашу думку формує гендерну дискримінацію?

Біологічні відмінності

Стиль виховання хлопців та дівчат у сім'ї

Засоби масової інформації

Так історично склалось (гендерні стереотипи)

Державні установи

10. Де відбуваються найбільш важливі перетворення з подолання гендерних стереотипів і гендерної нерівності?

У процесі виховання молоді у закладах освіти

У родині

На рівні державних структур та законодавчих актів

Ніде не відбувається

11. Чи відчуваєте Ви у процесі навчання чи роботи прояви нерівності чи упередженості за ознакою статі?

Так, досить часто

Так, іноді

Ні, жодних

Важко сказати

12. Якщо так, у чому проявляється така нерівність чи упередженість?

Надто поблажливе ставлення до жінок / дівчат

Надто поблажливе ставлення до чоловіків / хлопців

13. Оцініть, чи достатньо у вашому навчальному закладі приділяють уваги гендерній просвіті здобувачів, проведенню гендерних тренінгів, дотриманню гендерної рівності?

Цілком достатньо

Важко сказати

Недостатньо

14. Який із названих гендерних курсів Ви прослухали у процесі навчання у Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського?

- "Стать та гендер: концептуальні витоки європейської толерантності/традиції/світогляду"

- "Сучасні досягнення гендерної рівності в Європейському Союзі"

- "Історичні витоки гендерної рівності в Європейському Союзі"

15. Який із названих гендерних курсів виявився для вас найбільш цікавим?

- "Стать та гендер: концептуальні витоки європейської толерантності/традиції/світогляду"

- "Сучасні досягнення гендерної рівності в Європейському Союзі"

- "Історичні витоки гендерної рівності в Європейському Союзі"

- Усі курси були однаково цікавими
- Жоден курс не зацікавив

16. Чи слухали Ви раніше подібні гендерні курси?

- Так, декілька
- Так, один курс
- Ні, це перший досвід
- Не пам'ятаю

17. Як ви оцінюєте свій рівень знань із гендерної тематики після проходження курсів?

- Дуже високий – відчуваю, що можу викладати цю тему
- Високий – отримав/ла глибокі знання
- Середній – потрібна додаткова практика
- Низький – потрібні додаткові роз'яснення

18. Вкажіть, які гендерні питання і проблеми були найбільш вдало розкриті викладачами:

Поняття «стать» / «гендер»

Поняття «гендерна рівність»

Поняття «гендерні стереотипи»

Поняття «гендерна дискримінація»

Поняття «гендерна рівність»

Поняття «гендерне законодавство»

19. Яка ваша оцінка важливості гендерної освіти у викладанні історії?

- Дуже важлива
- Важлива
- Малозначуща
- Неважлива

20. Визначте, які гендерні питання і проблеми варто впроваджувати у процесі викладання історії?

Рівність прав жінок і чоловіків у різні історичні періоди

Нормативно-правова база забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків

Розвиток «жіночого права» у різні історичні періоди

Роль жінки в історії

Персоналізація історичної науки, збільшення кількості жіночих імен та дослідження їх історій

Участь жінок у національно-визвольних рухах

Жінки і війна

Історія, етапи розвитку, види фемінізму

Досвід ЄС та європейських країн у реалізації Стратегії гендерної рівності

Залучення жінок до політики на рівні ЄС і в Україні

21. Вкажіть, як гендерна освіта і знання гендерної теорії впливають на фахову підготовку вчителя історії?

Допомагають глибше розуміти роль чоловіків і жінок в історії

Сприяють застосуванню нових підходів для аналізу історичних процесів

Розширюють змістовий діапазон історичних курсів

Розвивають критичне мислення майбутніх вчителів

Спонукають майбутніх вчителів застосовувати гендерні підходи у навчанні і викладання

Формують гендерну толерантність

Сприяють створенню в студентському і в учнівському колективах атмосфери гендерної рівності

Допомагають долати гендерні стереотипи і упередженість до обох статей

22. Відвідування гендерних курсів сприяє:

Розвитку комунікативних навичок

Розвитку організаційних навичок

Опануванню інтерактивних форм навчання (тренінги, круглі столи, дебати, дискусії)

Розвитку власної ініціативи

23. Чи плануєте ви інтегрувати отримані знання про гендерну рівність у свої уроки історії?

- Так

- Ні

Не замислювалась/ не замислювався

24. Які аспекти гендерної рівності, на вашу думку, найважливіше висвітлювати під час викладання історії?

- Роль жінок в історії
- Гендерна дискримінація в історичному контексті
- Сучасні досягнення гендерної рівності
- Інше (вказіть)

12.Що, на вашу думку, можна покращити у програмах цих курсів?

- Збільшити практичну частину
- Розширити теоретичний матеріал
- Урізноманітнити індивідуальну роботу здобувачів освіти
- Інше (вказіть)

15.Ваші побажання чи коментарі щодо вдосконалення курсів:

(Відкрите поле для відповіді)

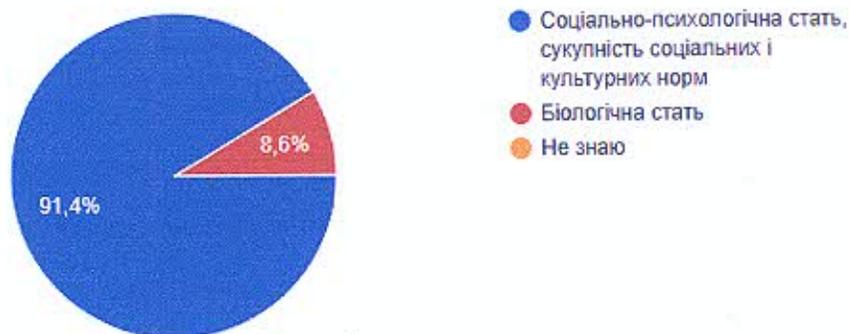
Опитування ДБР <https://dbr.gov.ua/genderna-rivnist/novini/u-dbr-proveli-onlajn-opituvannya-z-pitan-gendernoї-rivnosti>

Додаток Г

Результати Анкети 2

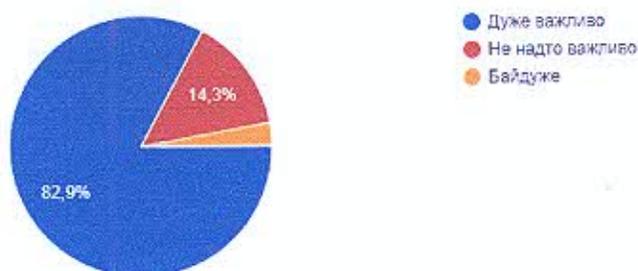
3. Розуміння поняття «гендер». Оберіть потрібну відповідь:

35 відповідей

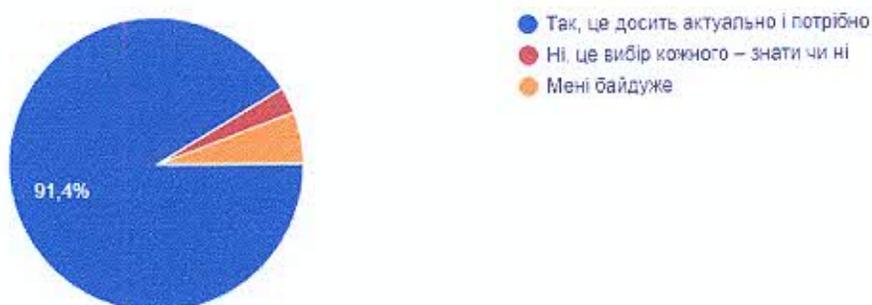
4. Наскільки важливим для Вас особисто є питання забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок?

35 відповідей

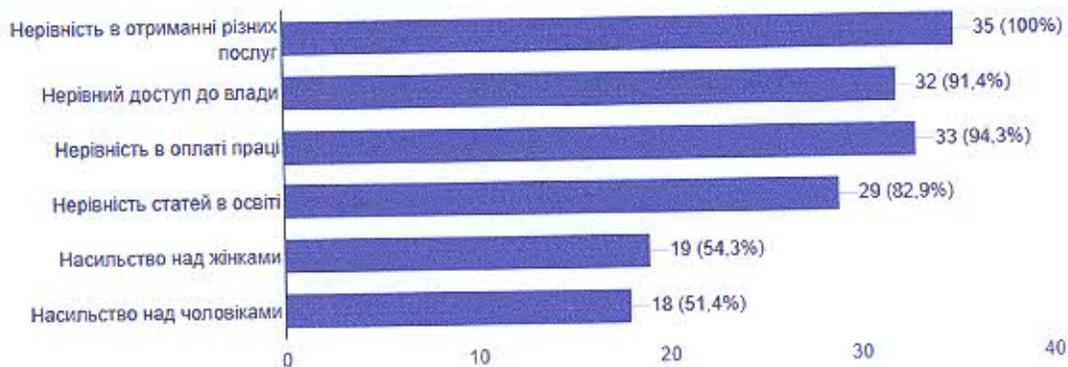
5. Чи потрібне впровадження просвітницьких заходів на гендерну тематику у закладах вищої освіти/ середньої освіти?

35 відповідей

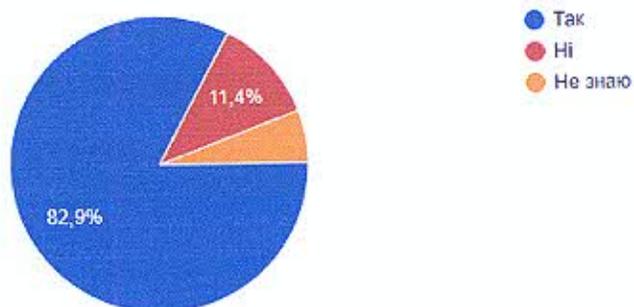
6. Гендерна дискримінація – це:

35 відповідей

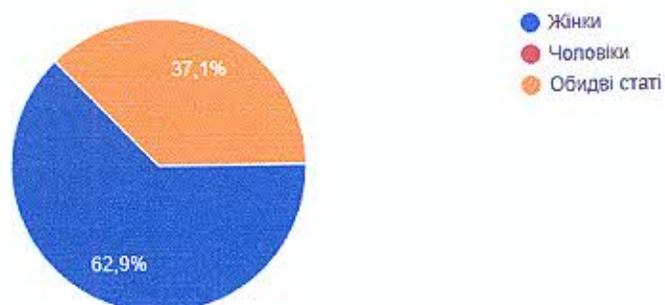
7. Чи стикались Ви у своєму житті з проявами гендерної дискримінації?

35 відповідей

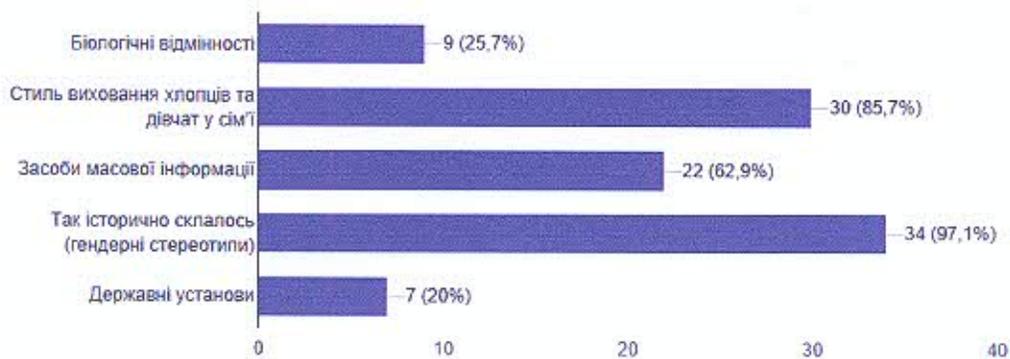
8. Хто більше всього потерпас від гендерної дискримінації?

35 відповідей

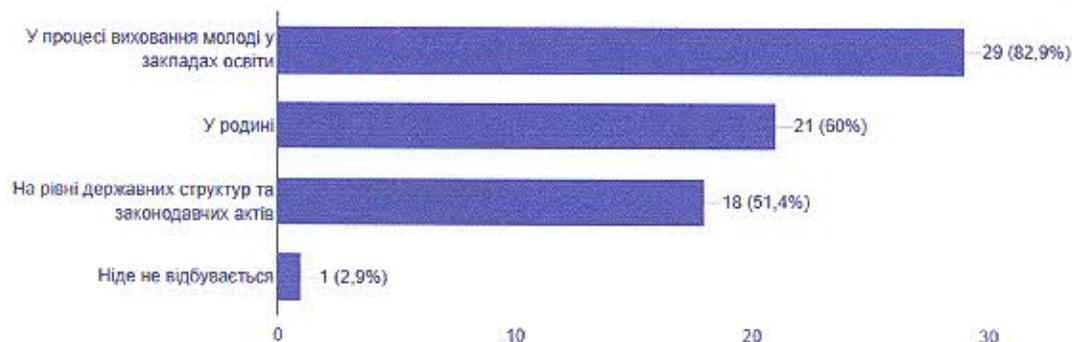
9. Що, або хто, на Вашу думку формує гендерну дискримінацію?

35 відповідей

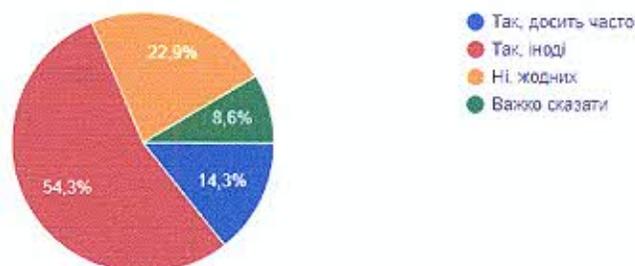
10. Де відбуваються найбільш важливі перетворення з подолання гендерних стереотипів і гендерної нерівності?

35 відповідей

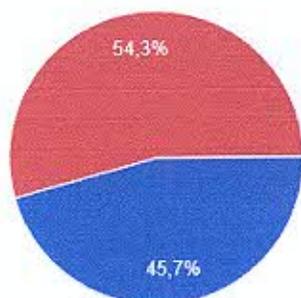
11. Чи відчуваєте Ви у процесі навчання чи роботи прояви нерівності чи упередженості за ознакою статі?

35 відповідей

12. Якщо так, у чому проявляється така нерівність чи упередженість?

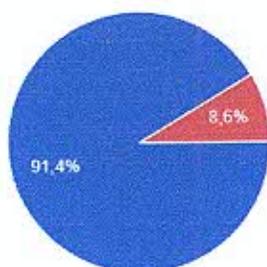
35 відповідей

- Надто поблажливе ставлення до жінок / дівчат
- Надто поблажливе ставлення до чоловіків / хлопців

13. Оцініть, чи достатньо у вашому навчальному закладі приділяють уваги гендерній просвіті здобувачів, проведенню гендерних тренінгів, дотриманню гендерної рівності?

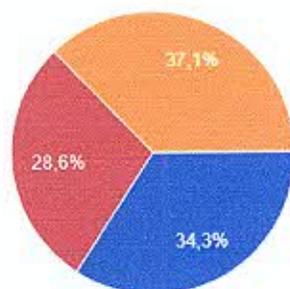
35 відповідей

- Цілком достатньо
- Важко сказати
- Недостатньо

14. Який із названих гендерних курсів Ви прослухали у процесі навчання у Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського?

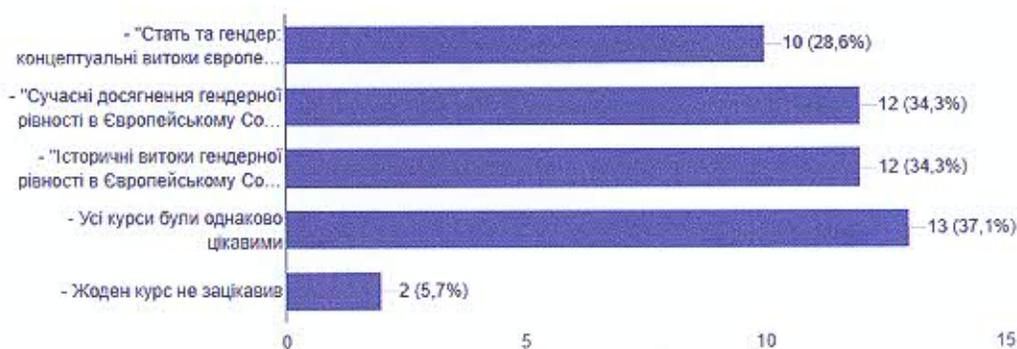
35 відповідей

- - "Стать та гендер: концептуальні витоки європейської толерантності/традиції/світогляду"
- - "Сучасні досягнення гендерної рівності в Європейському Союзі"
- - "Історичні витоки гендерної рівності в Європейському Союзі"

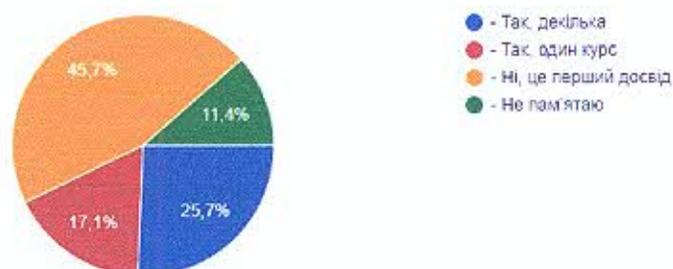
15. Який із названих гендерних курсів виявився для вас найбільш цікавим?

35 відповідей

16. Чи слухали Ви раніше подібні гендерні курси?

35 відповідей

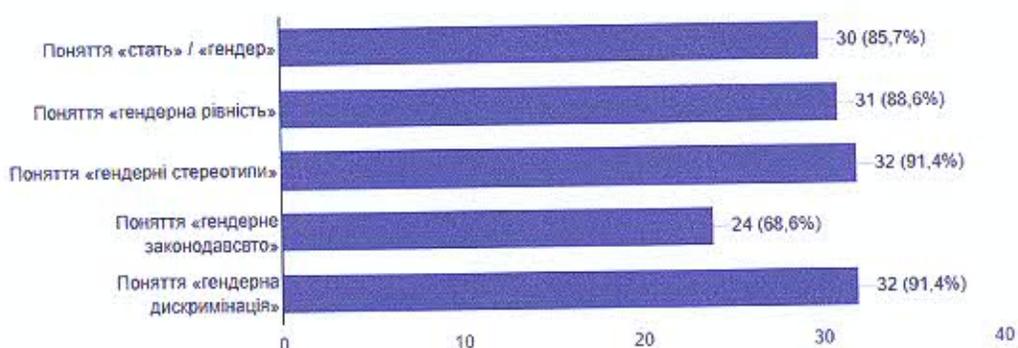
17. Як ви оцінюєте свій рівень знань із гендерної тематики після проходження курсів?

35 відповідей

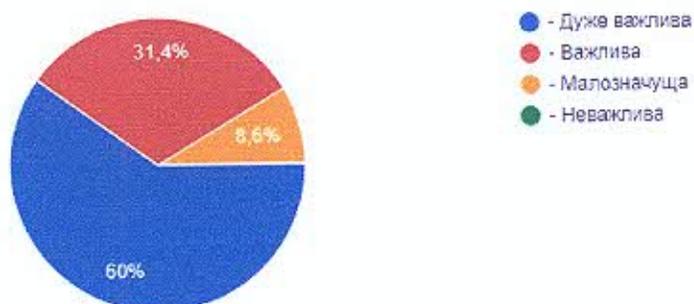
18. Вкажіть, які гендерні питання і проблеми були найбільш вдало розкриті викладачами:

35 відповідей

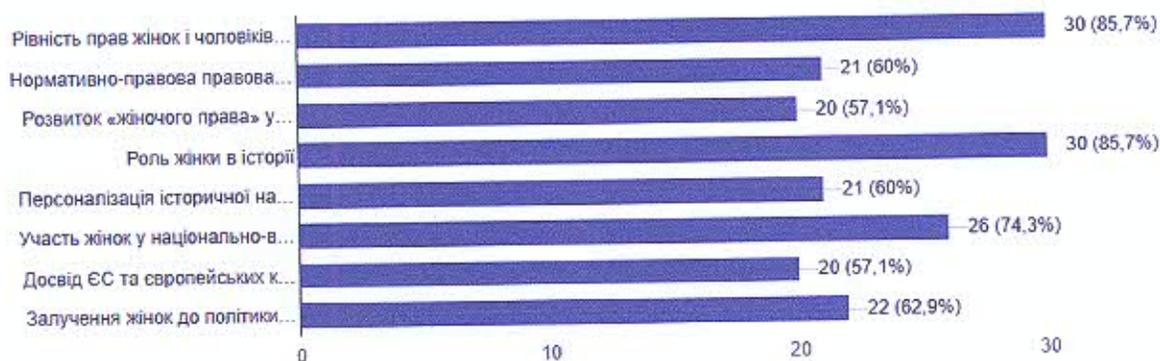
19. Яка ваша оцінка важливості гендерної освіти у викладанні історії?

35 відповідей

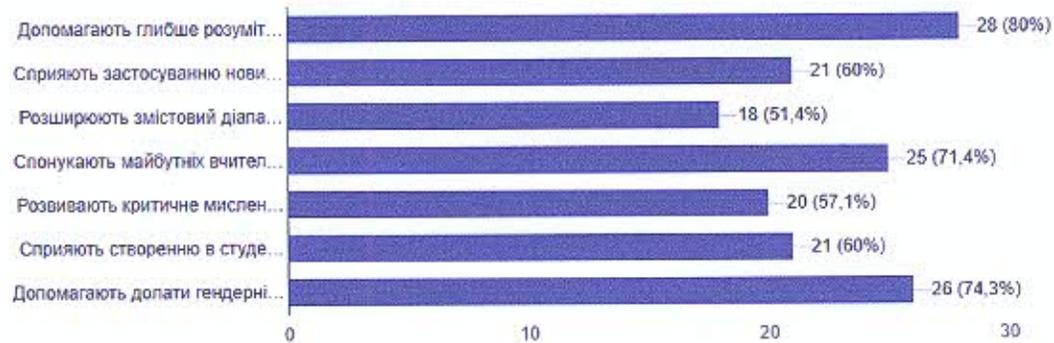
20. Визначте, які гендерні питання і проблеми варто впроваджувати у процесі викладання історії?

35 відповідей

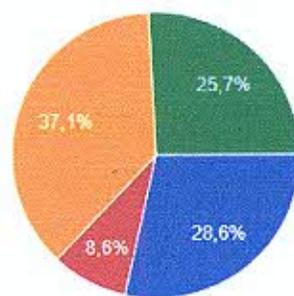
21. Вкажіть, як гендерна освіта і знання гендерної теорії впливають на фахову підготовку вчителя історії?

35 відповідей

22. Відвідування гендерних курсів сприяє:

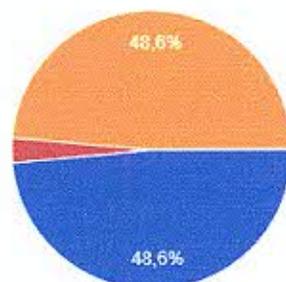
35 відповідей

- Розвитку комунікативних навичок
- Розвитку організаційних навичок
- Опануванню інтерактивних форм навчання (тренінги, круглі столи, дебати, дискусії)
- Розвитку власної ініціативи

23. Чи плануєте ви інтегрувати отримані знання про гендерну рівність у свої уроки історії?

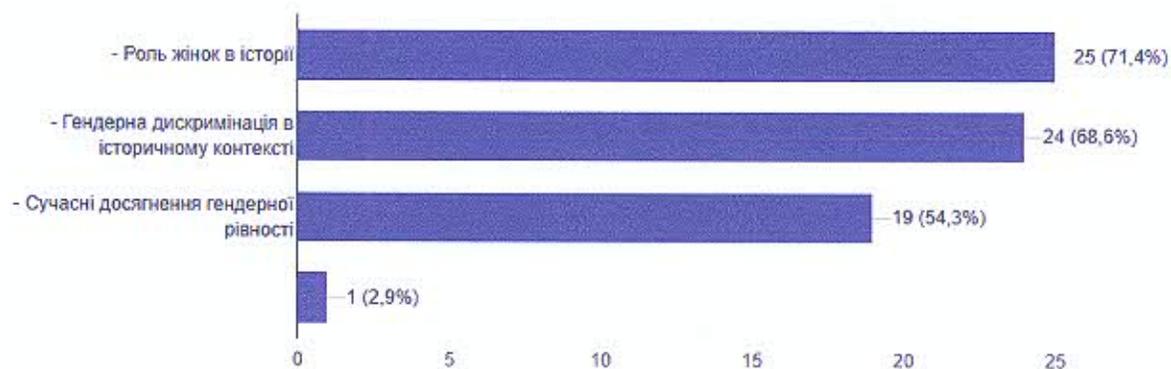
35 відповідей

- - Так
- - Ні
- - Не замислювалась/ не замислювався

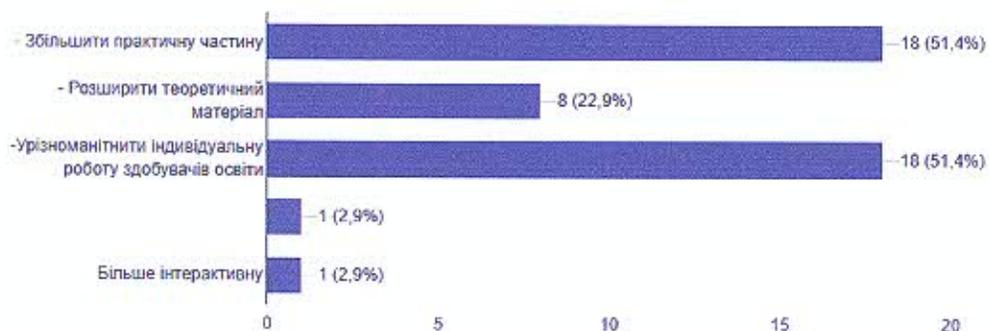
24. Які аспекти гендерної рівності, на вашу думку, найважливіше висвітлювати під час викладання історії?

35 відповідей

25. Що, на вашу думку, можна покращити у програмах цих курсів?

35 відповідей

26.Ваші побажання чи коментарі щодо вдосконалення курсів:

35 відповідей

Для вдосконалення курсів, цілком логічним кроком було б перенесення акценту з розгляду гендерних "жіночих" стереотипів на їх загальний огляд, адже, вони стосуються і чоловіків. Тому, відмовившись від упередженого ставлення до "чоловічого" питання в історичній парадигмі цих курсів, ми зможемо зробити ці курси більш об'єктивними. Для цього варто відкинути думку про те, що в процесі історичного розвитку гендерні стереотипи негативно впливали лише на жінок. Однак, курси мають належний рівень продуманості, тому інших побажань немає.

Хотілося би зробити кількість занять свідомою, тобто викладати предмет до початку сесії, а не починати в листопаді і під час сесії в підвищеному режимі наздоганяти курс

1.Збільшити практичну частину

Курси були надзвичайно цікавими. Хочеться, аби такому приділяли більше уваги!

Додаток Д
Програма
гуртка «Гендер в історії»
для учнів 9-11-х класів закладів загальної середньої освіти

Метою діяльності гуртка «Гендер в історії» поглиблення знань здобувачів середньої освіти про гендерний аспект історичної науки, дослідження становища жінок у різні історичні періоди (первісне суспільство, Античність, Середньовіччя, Відродження, історія нового часу, новітня історія), формування цілісного уявлення здобувачів освіти про роль і місце жінки в історії.

Основними завданнями гуртка є:

- дослідити витоки стародавніх ідей про місце жінок і чоловіків в історії;
- сформуванню уявлення здобувачів освіти про гендер, гендерну рівність, гендерні ролі, гендерні стереотипи;
- розглянути соціальний, правовий, політичний, економічний статуси жінки та їх інтерпретацію в різні історичні періоди;
- визначити місце жінки в сучасній історії.

Форми роботи:

- засідання гуртка;
- тематичні бесіди;
- лекції;
- інтерактивні ігри;
- тематичні вечори;
- участь у дослідницьких проєктах;
- підготовка інтерактивних презентацій
- виконання науково-дослідницьких робіт МАН України.

Тематичний план

Тема 1. Теоретичні основи гендеру

Базові поняття гендеру. Концепція «стать» – «гендер». Вплив гендеру на різні сфери суспільного життя. Прояви гендеру у сім'ї та суспільстві. Біологічна стать як сукупність генетичних та морфологічних відмінностей. Соціальна конструкція поняття «гендер».

Сучасна *гендерна теорія* як система наукових поглядів на відносини й статус жінки і чоловіка, їхнє соціальне життя та життєвий досвід, набуття й реалізацію ними соціально-рольових характеристик і особливостей.

Гендерні ролі. Рівність прав і можливостей. Гендерна рівність/нерівність. Гендерна дискримінація в Україні та у світі.

Тема 2. Гендерні стереотипи та шляхи їх подолання

Гендерні стереотипи як соціальні стереотипи поведінки, обумовлені приналежністю до жіночої чи чоловічої статі. Гендерні стереотипи, які стосуються жінок і чоловіків. Причини стійкості стереотипів. Групи гендерних стереотипів: стереотипи фемінності / маскулінності; стереотипи, пов'язані з виконанням професійних та сімейних ролей; стереотипи, що стосуються сфер діяльності жінок і чоловіків; стереотипи, пов'язані з зовнішністю жінок та чоловіків. Диференціація чоловічої та жіночої поведінки. Диференціація чоловічих та жіночих ролей в сімейно-приватній сфері. Диференціація соціальних ролей жінок і чоловіків у публічній сфері. Стереотипи, що стосуються сфер діяльності жінок і чоловіків. Звідки беруться стереотипи? Сексизм та його прояви. «Рецепт від гендерних стереотипів». Руйнуємо гендерні стереотипи разом.

Тема 3. Ідеї про гендер у стародавній історії

Гендерна історія як спеціальна історична дисципліна, предметом вивчення якої є історична ретроспектива гендерних відносин. Чоловіки та жінки у первісні часи. Соціально-економічні передумови гендерної

стратифікації первісного суспільства. Розподіл праці за гендерною ознакою. Характер гендерної взаємодії у первісному суспільстві. Розвиток сексуальних та сімейно-шлюбних стосунків і відносин у первісному суспільстві. Гендерні відносини в первісні часи: дискусії про матріархат, перехід до патріархату.

Жіночий вимір античної історії. Становище жінок і чоловіків у різні періоди Стародавньої Греції. Політичні права давньогрецьких жінок і чоловіків. Роль жінки в Афінах і Спарті. Особливості способу життя у Спарті та становище жінок. Повсякденне життя, особливості сімейно-шлюбних відносин, материнство як основна функція давньогрецьких жінок. Жіночі культури у Стародавній Греції. Релігія як можливість для жіночої самореалізації. Майнові права жінок. Жінки різних суспільних верств: спільне та відмінне. Гетери.

Становище жінок у Стародавньому Римі. Особливості сімейно-шлюбних відносин. Форми шлюбу. Шлюб як інструмент політичного впливу. Роль римської жінки у родинному житті. Майнові відносини у Стародавньому Римі: гендерний вимір. Розлучення. Основні заняття жінок. Законодавча база становища жінок у Стародавньому Римі. Вільні жінки та рабині, заможні жінки та бідні селянки: відмінність у правах та стилі життя.

Тема 4. Гендерні відносини в епоху Середньовіччя

Лицарі і дами в уявленні Середньовічної Європи. Особливості джерельної бази щодо становища жінок в епоху Середньовіччя. Залежність становища жінки від соціального статусу та місця проживання. Розвиток економіки та його вплив на становище жінок.

Правовий та майновий статус жінки у Середньовіччі. Суспільні очікування від жінки. Особливості становища жінок з аристократичних родів та жінок-правительок. Жінка та Церква. Вплив релігійних вірувань на формування гендерних стереотипів в епоху Середньовіччя. Три образи жінки: Єва, Діва Марія та Марія Магдалина. Жінки-абатиси монастирів. Образ жінки у середньовічній літературі. Марборд Реннський, Етьєн де Бурбон, Жак де Вітрі про жінок. Повсякденне життя жінок в епоху Середньовіччя та гендерні

ролі. Шлюб як інструмент створення та зміцнення соціальних і політичних зв'язків. Родинне життя в епоху Середньовіччя. «Куртуазне кохання» та трансформація уявлень про стосунки чоловіків і жінок. Рицарі: літературний образ та реальність. Образ прекрасної дами та відносини між статями у куртуазній літературі. Ідеали краси в епоху Середньовіччя. «Куртуазне кохання» як протест проти тогочасних традицій.

Формування середньовічної мізогінії. Феномен куртуазної любові. «Подвійні стандарти» у ставленні до жінки в середовищі лицарства. Асиметрія епохи Середньовіччя як основа різного підходу до статевого виховання юнаків і дівчат.

Французька філософія та феміністка, письменниця пізнього Середньовіччя Христина Пізанська і її праця «Книга про Град Жіночий»

Тема 5. Ролі жінок в європейському суспільстві епохи Відродження

Історичні джерела про становище жінок в епоху Відродження. Соціальні очікування від жінок та чоловіків в епоху Відродження. Ідеали краси в епоху Відродження. Інститут родини в епоху Відродження. Роль жінок у зміцненні могутності аристократичних родів. Жінки різного соціального статусу в Європі в епоху Відродження. Жінки та ремесло. Неодружені, одружені, вдовиці: сприйняття суспільством та соціальний статус. Жіноче меценатство в епоху Відродження. Становище жінок в Європі в епоху Відродження: регіональні особливості.

Реформація, протестантизм, Контрреформація та гендерне питання. Погляди католиків і протестантів на шлюб: спільне та відмінне. Жіноцтво під час Реформації. Участь у релігійних рухах: регіональний вимір. Гендерні ролі та стереотипи у літературі епохи Відродження.

Жінки-художниці епохи Відродження. Феміністичні мотиви у творах мисткинь Ренесансу.

Тема 6. Соціально-правові та культурно-історичні контексти становища жінки в історії нової доби

Проблеми гендерної стратифікації в наукових теоріях Нового часу. Гендерна проблема у французькому Просвітництві XVIII ст. Розвиток міжстатевих та шлюбно-сімейних стосунків у буржуазну епоху.

Вплив придворної культури на сприйняття жінки, жіночі стратегії поведінки. Жінка в бюргерській традиції. Інститут жіночих салонів. Зародження жіночого / феміністського руху. Трансформація гендерних відносин в період капіталізму.

Сутність та основні хвилі фемінізму. Основоположниці фемінізму: Олімпія де Гуж, Шарль Фур'є, Мері Волкстонкрафт, Джулієт Мітчел, Енн Оуклі, Емма Голдман, Шалімаат Файрстоун Теодор фон Гіппель. Ідеї емансипації жінок XVIII – XIX ст. Суфражизм. Перші учасниці правозахисного руху: Джейн Еллен Гаррісон, Еммелін Панкхерст, Сьюзен Ентоні. Марія Вілінська, Христина Алчевська, Софія Русова, Наталія Кобринська, Ольга Кобилянська у витоків українського жіночого руху.

Тема 7. Культура гендерних відносин в новітній історії

Феміністський рух. Маргіналізація жіночої праці. Гендерна асиметрія в сфері владних відносин та економічного простору. Зміна соціального статусу жінки у новітній час. Основні тенденції участі в політиці. Нормативні правові документи, що регулюють у XX ст. відносини гендерних груп. Сексуальні революції в новітній історії.

Успіхи європейського фемінізму у першій половині XX ст. Участь європейських жінок у Першій світовій війні. Сестри милосердя. Службовиці британського флоту. Працівниці тилу. Міжнародний альянс жінок. Всесвітня рада католицьких жіночих організацій. Перший досвід надання права голосу жінкам. Жіночий модний силует першої половини XX ст. як віддзеркалення реалій життя європейки.

Друга хвиля фемінізму, становлення жіночої та гендерної історії у ХХ ст., зближення з іншими історичними дисциплінами. Гендерні студії на пострадянському просторі.

Проблеми сучасного суспільства: гендерний контекст. Становлення жіночої та гендерної історії у ХХ ст. Гендерні студії кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Тема 8. Особливості гендерної історії українського суспільства

Гендерна взаємодія та формування сімейно-шлюбних стосунків і відносин в українській стародавній історії. Соціально-рольовий статус жінки у період Київської Русі. Гендерна стратифікація суспільства у литовсько-польську добу та у період українського бароко. Основні суспільні інституції статевої соціалізації української молоді.

Становище жінки у традиційному та сучасному українському суспільстві. Становище жінок у традиційному українському соціумі (новий період). Дівчинка, дівчина: основи гендерної програми. Дружина, господиня, мати. «Інакша» жінка (покритка, вдова, відьма).

Становище жінки у радянський період. Емансипація жінок в Україні у 20-х роках ХХ ст. вплив сталінського тоталітаризму на шлюбно-сімейну політику України. Етакратичний характер радянського гендерного порядку в період хрущовської «відлиги», брежнєвського «застою» та горбачовської «перебудови».

Проблеми гендерних відносин в сучасній Україні. Жінки у політиці: світовий, європейський і український досвід.

Питання гендерної рівності у стратегіях міжнародних і європейських інституцій.

Тема 9. Гендерний етикет

Гендер як технологія подання себе у просторі соціальної взаємодії. Поняття «гендерний етикет» та «гендерно-орієнтована етика». Гендерна

культура особистості. «Заборонені теми» у спілкуванні з різними групами. Неприпустимість подвійних стандартів для оцінки суб'єктів спілкування та ведення діалогу. Повага до особистості, незалежно від статевої належності — основа міжособистісного спілкування. Сексизм: прояви у соціумі, шляхи подолання. Гендерний етикет з точки зору національної особливості. Вплив культурних особливостей на національні традиції країн Європи.

Гендерна рівність в українській мові: історія і сучасність. Історія фемінітивів. Мовний сексизм та його прояви. Гендерна асиметрія мови. Шляхи подолання мовного сексизму (світовий досвід, рекомендації Ради Європи). Фемінітиви в європейській традиції. Фемінітиви у сучасному українському правописі.

Програма

заходів гуртка «Гендер в історії» на навчальний рік

1. «Поняття та суть гендеру» – міні тренінг (*вересень*).
2. «Долаємо гендерні стереотипи» – інтерактивна пізнавальна гра (*жовтень*).
3. «Жіночий вимір Стародавньої історії» – інтерактивна лекція (*листопад*).
4. «Лицарі і дами в уявленні Середньовічної Європи» – презентація дослідницьких проєктів членів гуртка (*грудень*).
5. «Роль жінок в європейському суспільстві епохи Відродження» – інтерактивна лекція (*січень*).
6. «Основоположниці фемінізму, суфражизму, емансипації, правозахисного руху» – усний журнал (*лютий*).
7. «Сила історії» – тематичний вечір до 140-річчя українського жіночого руху (*березень*).

8. «Жінки і війна» – презентація результатів дослідження (збору усних свідчень про долі жінок періоду повномасштабного вторгнення) (*квітень*).
9. «Гендерний етикет» – інтерактивна гра (*травень*).